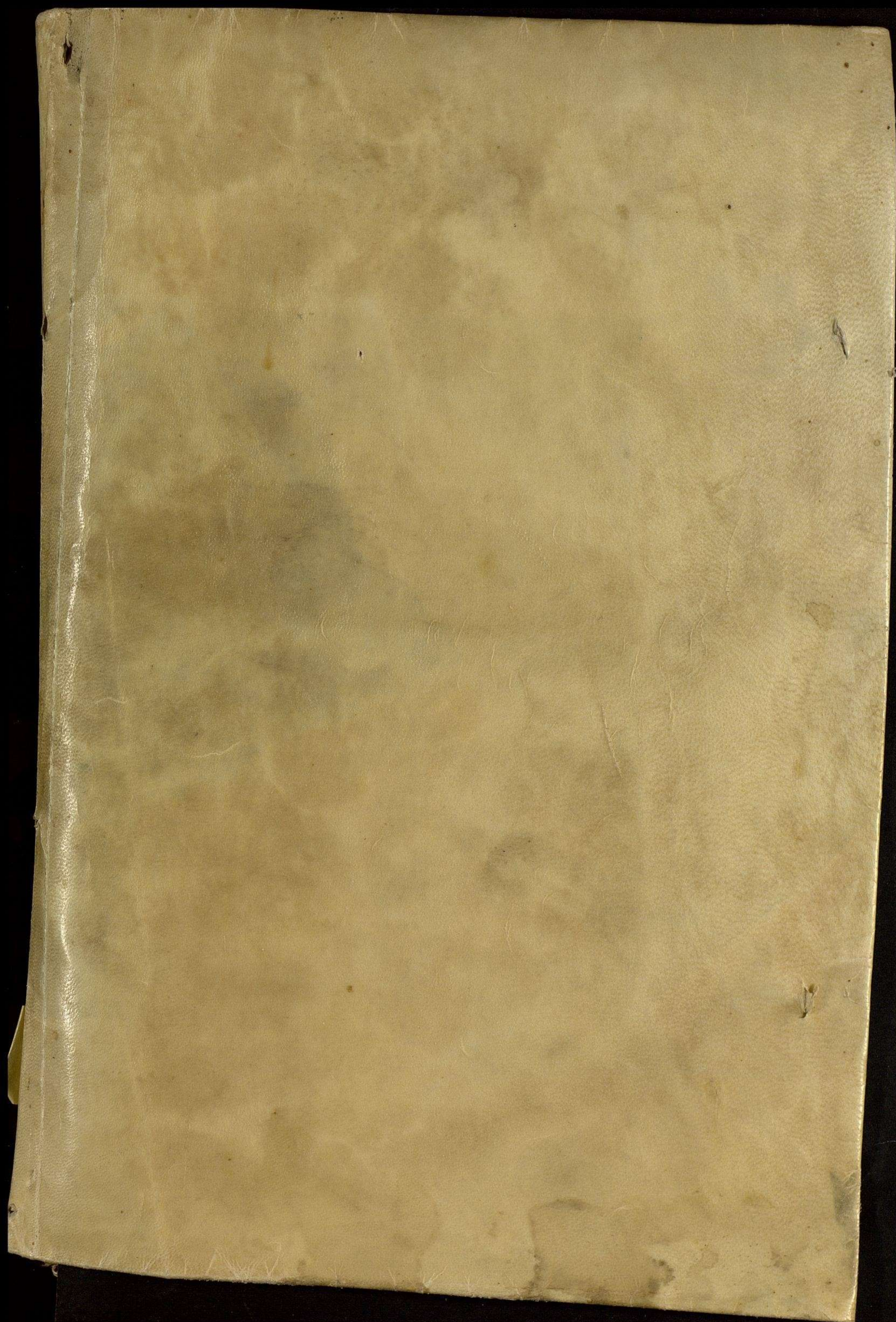
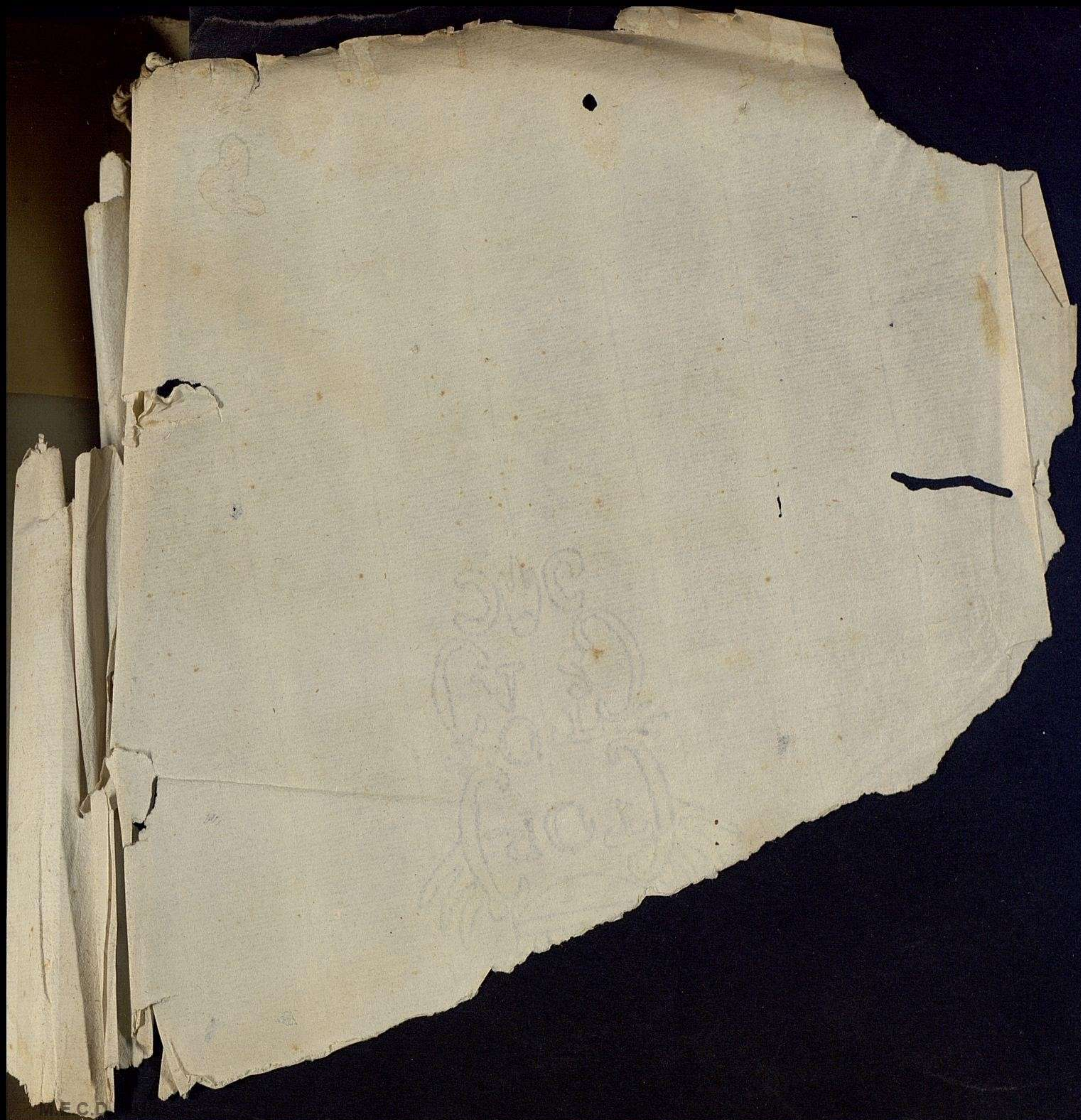
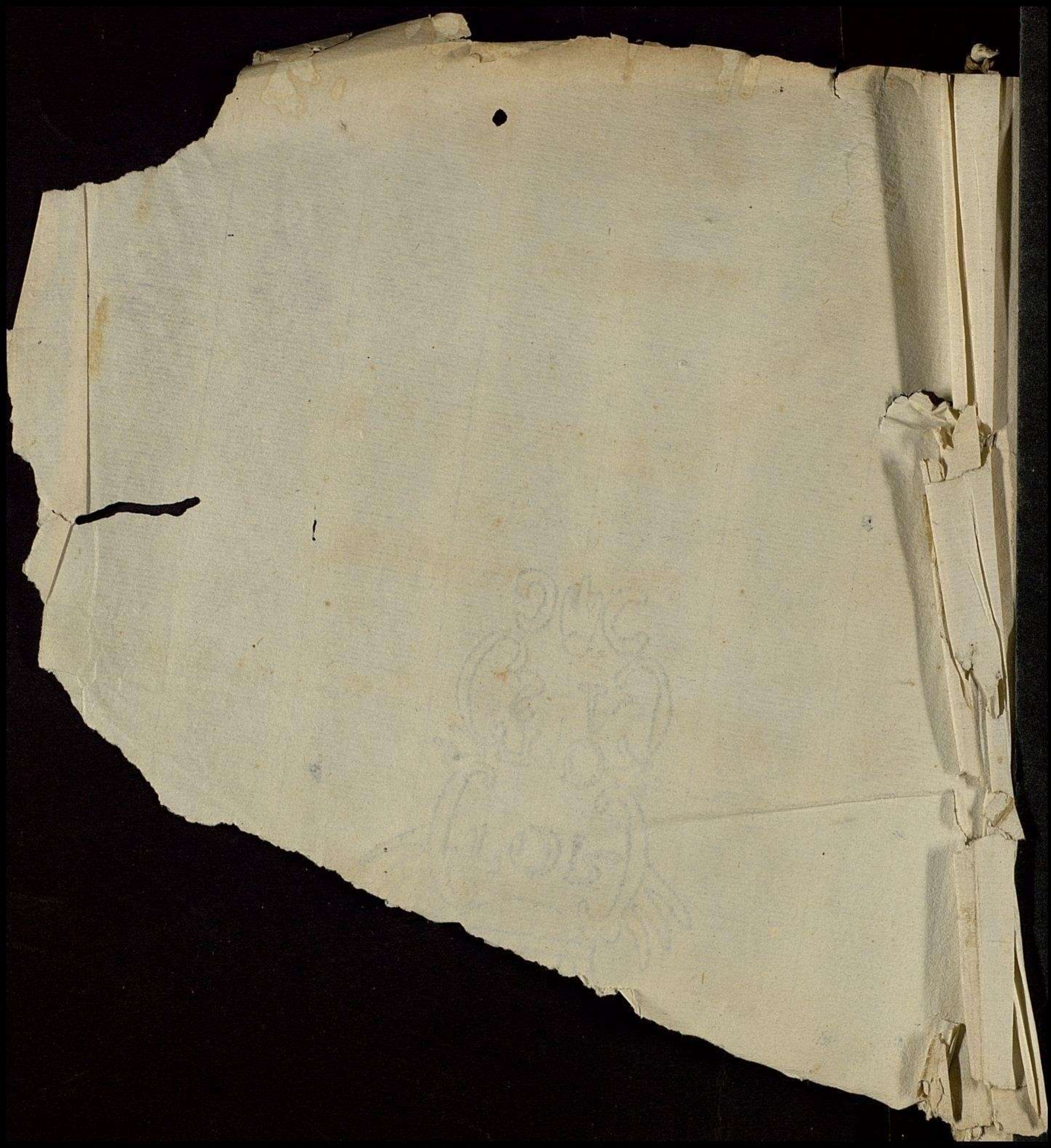

R. 17723

UNIVERSAE
PHILOSOPHIAE PLACITA,

Q U A E

AD MENTEM ANGELICI PRAECEPTORIS

D. THOMAE AQUINATIS,

PUBLICAE DISPUTATIONI PROPONIT,

DEO FAVENTE,

Fr. JOSEPHUS ALBAREDA, ET ESTEVA,
Sacri Ordinis Praedicatorum, in Orcelitano
Patriarchali Collegio Formalis Collega.

SUB AUSPICIIS

R. A. P. Fr. ANTONII CAPILLA,
in Orcelitana Universitate Philosophiae Mag. Sac.
Theolog. Doct. & in utrâque facultate Cens.

LOCUM PARABIT

Florentissima Orcelensis Academia. Die 26 mensis
Januarii anni M. DCC. LXII.

ORIO LAE : EX OFFICINA JOSEPHI VINCENTII
Alagarda, & Eysarch. P. I. C. Tip.

U. S. DEPARTMENT OF THE ARMY

OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL

NO. 1

REPORT OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

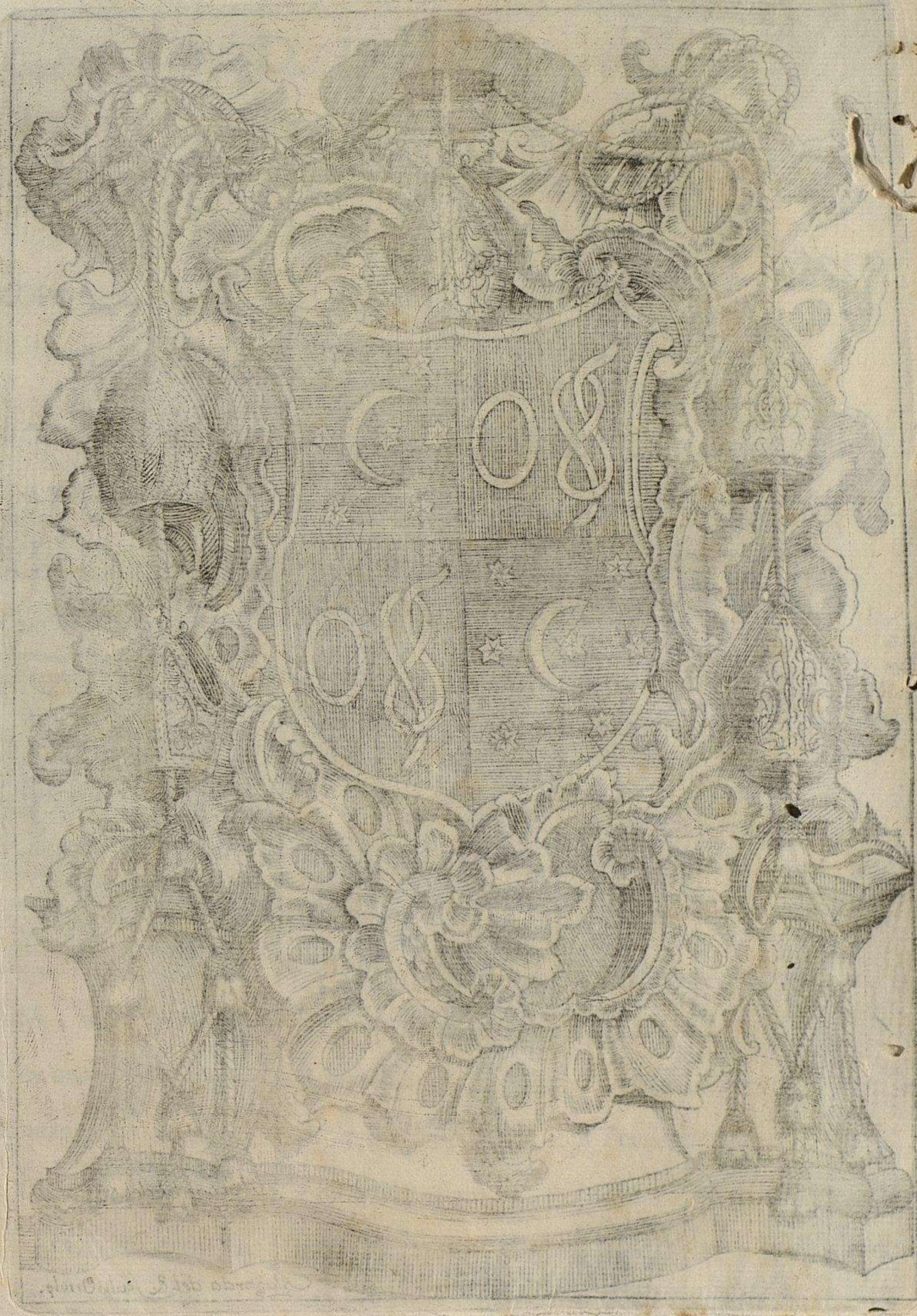
OF THE ADJUTANT GENERAL

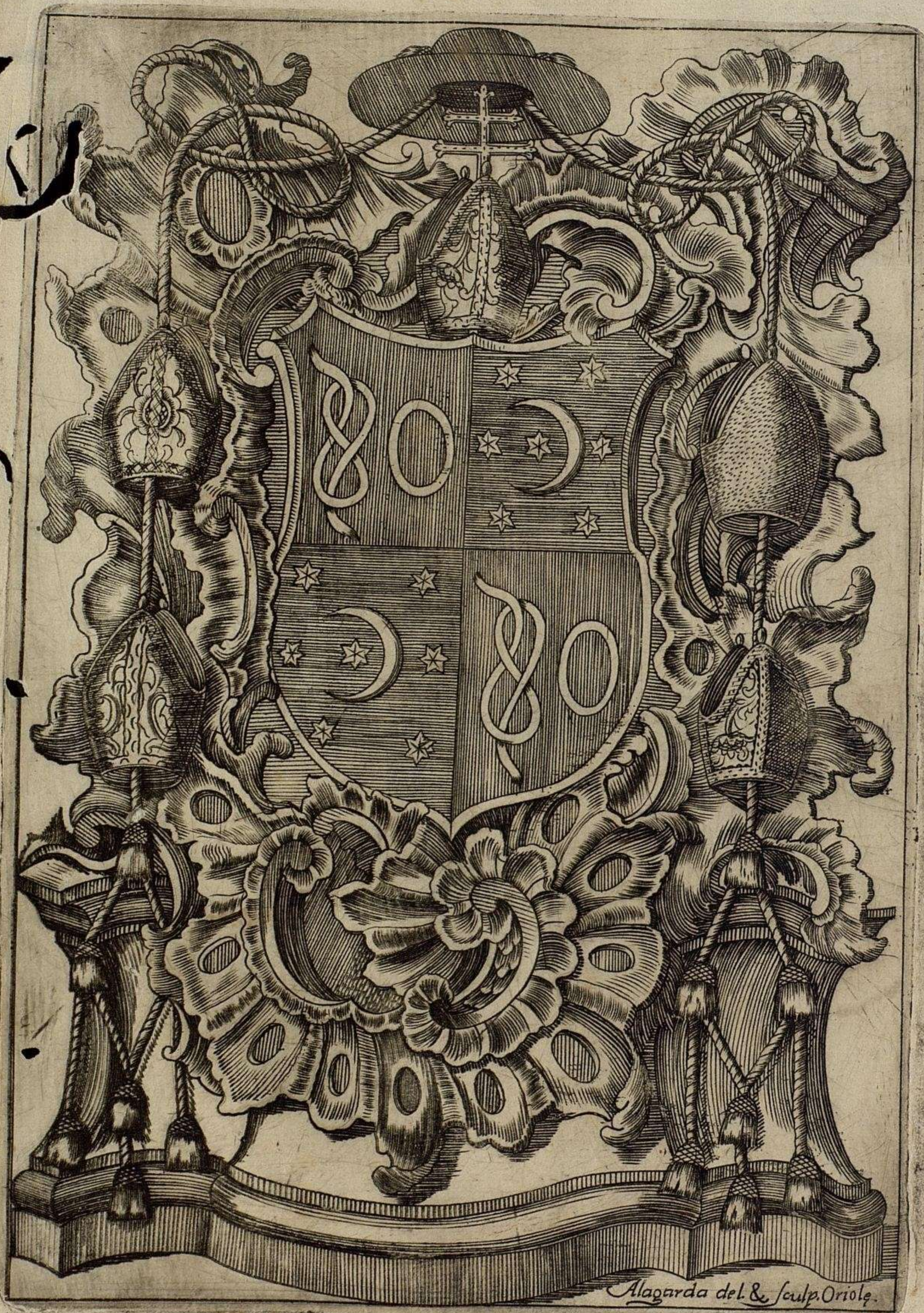
OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

OF THE ADJUTANT GENERAL

Alaparda del. & sculp. Oriol.

ILLUSTRISS^{MO}. AC REVERENDISS^{MO}.

D. D. D.

FERDINANDO
DE LOAZES,

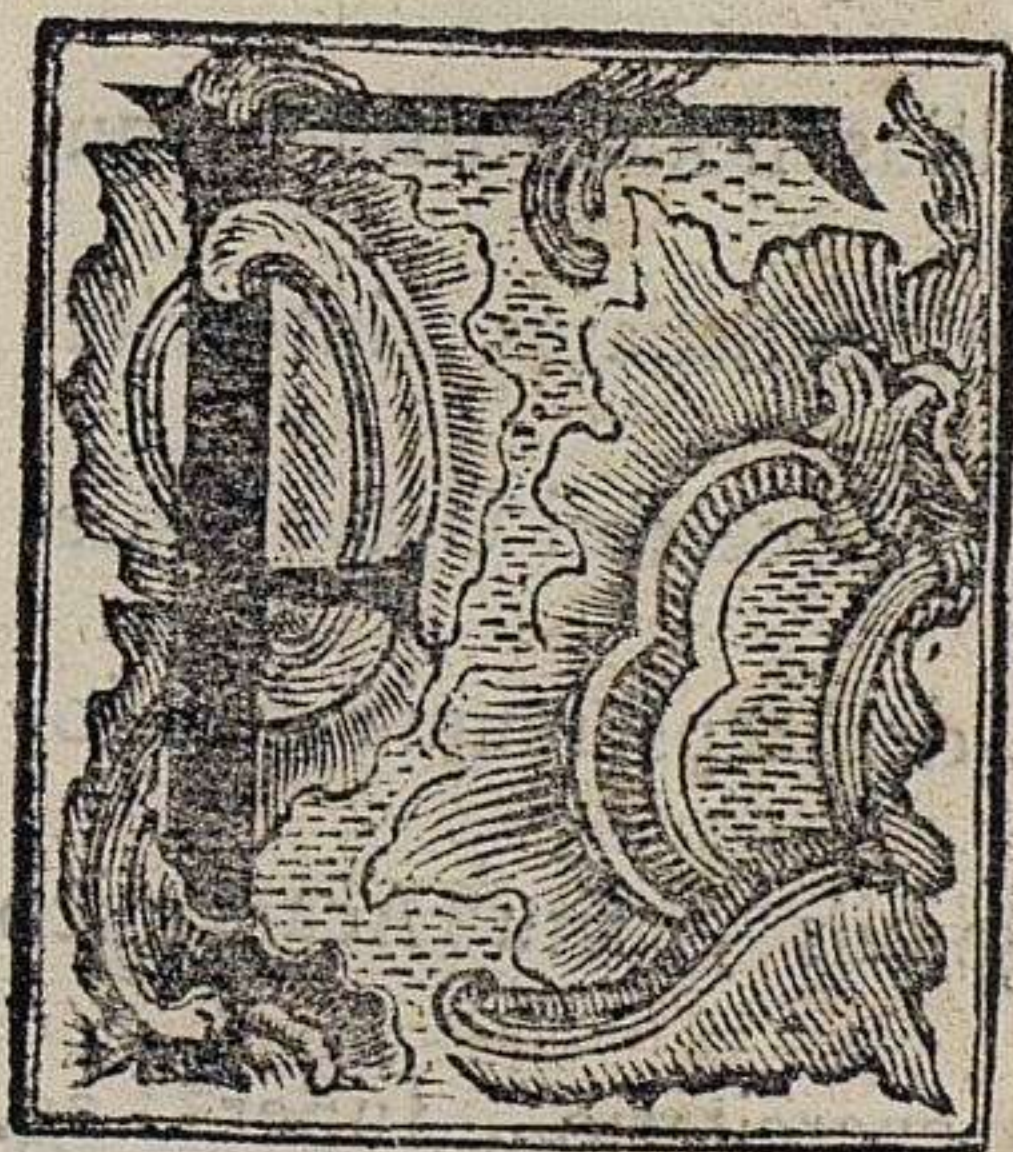
EPISCOPO ELNENSI, ILLERDENSI, ET DERTUSENSI:

ARCHIEPISCOPO

TARRACONENSI, ET VALENTINO, ANTIOCHENSI PATRIARCHAE,

ATQUE ORCELITANI PRAEDICATORUM

COLLEGII FUNDATORI.

P R O N T E M explicavi, ILLUSTRISIME
PRINCEPS, ubi Theoremata ista propugnanda suscepi. Bonam namque
me nactum occasionem putavi, meam medullitus erga TE benevolen-
tiam aliquantulum aperiendi: & quamvis hocce Tuum Prædicatorum
Collegium, grati quidem animi, innumera signa dederit, non possum
enim verò non hosce ingenioli mei TIBI dicare fructus; quia nihil tam

dig-

dignum, tam æquum, tam denique justum, quam vestigiis nostros infectando
Majores, ingenuè fatèri, ut quidquid habeo TIBI acceptum refero.

Mecænatem revera suis quisque laboribus quærit. Alii, optimarum
artium scientia clarissimum. Alii, justitia veluti Divina præstantem.
Alii tandem, magnificentiae laurea præclarissimum. Ego vero cæteris fe-
licior, TE justum, unàque doctum, simulque magnificum quæsi, &
quem desideravit anima mea, inveni.

Virtutis enim amore, litterarumque studio vehementè accensus, è
nobilissima Orcelitana Civitate, (in qua ex clarissimis Parentibus D.
D. Roderico de Loazes, & D. Elisabetha Perez fuisti in lucem editus,
anno M. CD. XCIX.) Papiam profectus es, ut in illis celeberrimis
per illustrium artium auditoriis, scholisque sanctimoniae, ad omnem
scientiae, ac virtutis laudem exercereris; utque accuratissimè Ecclesiastici
Canonis, Jurisque Civilis normam omnem ex illius honoratissimi, qui
ullo unquam tempore, toto Orbe terrarum extitit Senatus, integrita-
te, sapientia, majestate addisceres. In qua quidem per celebri Universitate,
sub Francisquino Curtio Magistro, ut ad magna deinceps munia amplior
TIBI autoritas accederet J. V. Doctoris insignibus, ritu Academico
ornatus es, Tuaque in dicto gradu litteraria exercitatio, super Leg.
Filius familias, tantam Doctoribus admirationem intulit, & stuporem,
ut omnium votis typis mandata fuerit.

Tuam indè Patriam reversus, per quam difficile dictu fuit, quan-
ta lætitia eam Tuus adventus adfecerit. TE illicò in suum elegit Patro-
num; inque varias interea loci legationes adhibuit, quas summa in-
dus-

duſtria , fide , conſtantia obiſti. Non enim juſtitie Tuæ, virtutiſque lucerna poterat abſcondi , quare primum Valentinus ſanctæ Inquiſitionis Senatus, cunctis admirantibus , in ejus Fiſci Patronum TE elegit ; deinde ad Inquiſitoris Barcinonenſis munus vocatus, varia ejusdem officia tanta cum laude geſiſti, ut ab omnibus tanquam verus Judex, Fideique deſenſor adpellabàre.

Tot ergò tantique licet obrutus negotiorum curſibus ; quem fugit, Tuæ doctrinæ famam longè , latèque in virorum ora diffundi ? haud dubiè neminem , qui Tuamet opera leſtitaverit. Legat, inquam, illud omnibus numeris abſolutum opus : *De Matrimonio Regis Angliæ Enrici VIII. & Catharina de Austria*, juffu Caroli V. concinnatum. Legat opusculum : *De converſione, & Baptiſmo Paganorum, vel de nova Paganorum Regni Valentia converſione* ; ubi duo alia, unum nempè ſuper L. *Quamvis 6. ff. de furtis* ; Alterum verò ſuper L. *Reſpiciendum ff. de pœnis*, prælo jam mandata, à TE recenſentur. Legat inſuper opus Tuum verè aureum, cui titulus : *Conſilium ſive juris Allegationes ſuper controverſia oppidi de Mula, orta inter Marchionem de los Velez, & illius ſubditos, ſuper ejus Oppidi juridiſtione*. Legat demum alia, in quibus Tua eruditio, cum dicendi copia, de palma videntur certare.

Invictiſſimè, ſingulariſque Juſtitia Tuæ, Tuarumque virtutum ergo, cum Romani Pontifices, tum Catholici Reges, obviis, ſupiniſque manibus de TE fuere benemeriti. A Carolo enim V. Episcopatu primum Ellenſi, deindè Illerdenſi, & Dertuſenſi donatus ; à Philipo II. ad Archiepiſcopatum Tarraconenſem, atque Valentinum aſſumptus ; Pius tan-

tlo-

dem V. Pont. Max. cuius tui incredibilis erat amor , Patriarcham An-
tiochenum TE creavit , cætuque Cardinalium TE adjunxisset , ni
mors Tua moræ fuerit , quin hoc amplissimo honore augerè.

De Tua erga nostrates magnificentia quid dicam ? Si quis TE Illus-
trissimum Ferdinandum Loazesum velit laudibus exornare , in ipsiusmet
magnificentiae laudem prorumpat. Amplissimum certè magnificentiae Tuæ
reliquisti monumentum , à fundamentis erigens hocce Tuum Orcelense
Collegium , ipsumque annuis , amplissimisque redditibus cumulans. Retri-
buit TIBI profectò Collegium bona , pro bonis , quæ ipsi retribuisti.
Retribuam igitur , & Ego : & dum majora non possum , sereno vultu,
accipe hæc minima , quæ demisso animo D. O. C.

Illustrissimæ Dominationi Tuæ

Tuæ magnificentiae particeps

Fr. JOSEPHUS ALBAREDA.

Collega formalis.

PROLEGOMENA IN UNIVERSAM PHILOSOPHIAM.

A est intellectus humani imbecillitas, ut viribus suæ naturæ relictus, omnique arte destitutus, ita imperfectè objecta cognoscat, quod vix eorum limina salutet; quare providus naturæ Auctor omnes scientias Prothoparenti nostro, quam primum creavit, infudit, quæ postea per ipsum, tanquam per aquæductum, ad nos usque propagatæ fuerunt, ut quidquid in natura occultum est, scientiarum splendore luceat, & intellectus noster in veritatis cognitione magis, ac magis proficiat. Hinc, intellectus naturali pondere eas omnes ut amicas amat, & ut sponfas exquirat. Has intereminet Philosophia, quam homo vehementiori conatu prosequitur; quippe *omnis summa Philosophiæ* (inquit Tullius) *ad beatè vivendum ordinatur*. Hæc igitur est scopus instituti nostri; cujus si diffinitionem quæras, est: *Cognitio rerum per altiores causas, parta naturali lumine*. Si originem, descendit de Coelis; si antiquitatem tempora æquat. Ejus finis est cognitio veritatis, & virtutis praxis. Ejus utilitas maxima; quippe hæc est, quæ ab hominibus barbariem fugat, eosque mitiores, & humaniores reddit: id circo *animi cultura, vivendi ars, animi medicina, omnium benefactorum, doctorumque Mater* à Cicerone vocatur. Ejus necessitas summa; est enim homini necessaria non solum ut homo est, ad ejus mentem excolendam, & perficiendam, sed etiam ut est reipublicæ membrum politica societate alijs conjunctum, & ut fidelis ad ipsius fidei, & religionis præsidium. In Logicam, Methaphysicam Physicam, & Moralem partitur; quam sic quadripartitam in medium producam.

DE MAGISTRO ELIGENDO.

II.

SI (Studiosus) quo destinaverit pervenire velit unam viam sequatur, non per multa vagetur ; non enim ire est istud , sed errare inquit Seneca : Igitur necesse est, Studiosum , tot inter sectas , unicum Magistrum deligere , cujus doctrinam , in turbulento variarum opinionum mari , pro nautico fidere prospiciat. Præ omnibus eligendus est Divus Thomas Aquinas , quintus Ecclesiæ Doctor , aut quinta Doctorum essentia ; quia ejus Doctrina à Jesu-Christo Domino Nostro in Crucis cathedra posito approbata dicendo : *benè scripsisti de mc Thoma*. Quid ? Sine ullo prorsus errore scripsit inquit Clemens VIII. igitur verum est testimonium ejus. Est etiam amplectendus ut Magister ; quia ejus doctrina præ alijs *excepta canonica , habet proprietatem verborum , veritatem sententiarum ita ut numquam , qui eam tenuerit inveniatur à veritatis tramite deviasse , & qui eam impugnaverit semper erit de veritate suspectus* , inquit Innocentius VI. Nihil mirum. Plus ultra. Est ejus doctrina *Catholica , & veridica* , inquit Urbanus V. quippe , quæ , & si per ingentem librorum numerum inveniatur dispersa hunc non absque speciali infusione perfecit , inquit Joannes XXII. Hinc : preferendus est Angelicus Doctor , quia constat ejus doctrinam esse Coelitus infusam ; quia in eo naturæ , gratiæ , & studii portenta conspirarunt ; quia in eo , nedum Absolutissimus habetur Magister , sed etiam efficacissimus intercessor ; quia unicam veritatem , pro suæ doctrinæ scopo habuit , quia ejus doctrina ab erroribus pura , in dogmatibus solida , in principiis sublimis , uniformis in conclusionibus , completa in tractatibus , sancta in moralibus , facilis addiscentibus. Quia hic facultatem Theologicam , antea rudem , polivit ; informem , exornavit ; confusam , disposuit ; obscuram , luce perfudit , & illustravit , Quia hic Philosophiam fidei rebellem , & à Theologia alienam , in ejus obsequium captivavit.

DE MEDIIS AD SCIENTIAM ADQUIRENDAM.

III.

Academici veteres, qui sceptici vocabantur, & postea pirrhonei , quorum sententia à Renato Cartesio fuit restaurata , unicum , certo , & evidentur cognoscendæ veritatis admittebant principium , nempe : *ad cognoscendam rerum incognitarum veritatem semel in vita de rebus certis , & manifestis dubitandum est*. Quod principium , tanquam stolidum , & absurdum à nobis respuitur ; utpote absurdo , stultoque modo procederet , qui ad inveniendam veritatem , de his quæ certissima , & manifesta sunt , semel in vita dubitaret. Similiter ; cum in Hostia Consecrata , aliud vi naturalis luminis judicemus , aliud vi supernaturalis fidei credamus corruunt alia duo principia consequenter ad primum à Cartesio statuta , tanquam falsa , & fidei parum consona ; scilicet , *omne quod*

quod à nobis clarè , & distinctè percipitur , est verum , &c. Nihil est admit-
tendum pro vero , quam illud , quod à nobis clarè , & distinctè percipitur ,

IV.

EPicurus in sua Philosophia , quam æterno quasi silentio sepultam
Petrus Gassendus Dinienſis Eccleſiæ præpoſitus reſtituit , & ornavit,
in ſua canonica , tria ſtatuit criteria , ſive dijudicandæ veritatis prin-
cipia; ſcilicet *ſenſum* , ad judicandam veritatem de rebus ſenſibilibus , *an-*
ticipationem , ſeu *prænotionem* , ad judicandum de rebus , quæ ſenſum
fugiant , & *paſſionem* , ſeu *affectionem* , ad judicandum in rebus mora-
libus. Et ut tria allata criteria eſſe ſufficientia , & infallibilia judicandæ
veritatis instrumenta , oſtendat , quatuor canones pro unoquoque cri-
terio ſtatuit. Sed infeliciter ; non enim ſenſus prout quinque externos
ſenſus comprehendit , poteſt eſſe legitimum judicandæ , circa res ſenſibi-
les , veritatis instrumentum , cum faciat interdum , ut intellectus in
cognitione rei ſenſibilis erret. Parem patiuntur fortunam quatuor ejus ca-
nones his verbis comprehenſi. Primus : *ſenſus numquam fallitur ; ac*
proinde omnis ſenſatio , omniſque Phantafia , ſeu apparentiæ perceptio vera
eſt. 2. *opinio eſt conſequens ſenſum , ſenſationique ſuperadjec̃ta , in quam veri-*
tas , vel falſitas cadit. 3. *opinio illa vera eſt , cui ſufragatur ſenſus evidentia.*
4. *opinio illa falſa eſt , cui vel refragatur , vel non ſufragatur ſenſus*
evidentia. Non enim ſunt infallibiles judicandæ veritatis regulæ , ſed
fallibiles , & defectibiles.

V.

Similitèr ; cum per anticipationem , ſeu prænotionem , rerum ideas,
ſeu ſpecies , mediis ſenſibus externis in intellectu formatas intelligat
anticipationem , ſeu prænotionem , non eſſe legitimum judicandæ ve-
ritatis criterium , ſtatuo. Hinc , quatuor ejus canones , primus : *omnis,*
quæ in mente eſt anticipatio , ſeu prænotio dependet à ſenſibus ; idque
fit , vel , &c. 2: *anticipatio eſt ipſa rei notio , & quaſi diffinitio , ſine qua:*
quidquam dubitare , &c. 3: *eſt anticipatio in omni ratiocinatione principium*
quaſi nempe id ad quod attendentes inferimus. 4: *quod inevidens eſt , ex*
rei evidentis anticipatione demonſtrari debet , tanquam infallibiles judi-
candæ veritatis regulas non admitto. Tandem cum nomine paſſionis,
ſeu affectionis , affectus voluptatis , & doloris intelligat , paſſionem,
aut affectionem , tanquam legis Evangelicæ deſtructive , à legitimo judi-
candæ veritatis criterio , circa res morales amplectendas , aut fugien-
das relegamus. Quare ejus criteriij quatuor canones ſcilicet 1. *ea vo-*
luptas , quæ nullam moleſtiam habet annexam , amplectenda eſt. 2. *ea mo-*
leſtia , quæ nullam habet annexam voluptatem , fugienda. 3. *ea voluptas,*
quæ aut majorem voluptatem impedit , aut gravioſam moleſtiam parit , fu-
gienda. 4. *ea moleſtia , quæ aut majorem avertit moleſtiam , aut uberio-*
rem voluptatem creat , amplectenda ; cum has duas propoſitiones ſuppo-
nat : voluptas ſemper eſt proſequenda , moleſtia ſemper eſt fugienda , quæ
fal-

falsæ sunt, & rejiciendæ, ut legitima judicandæ veritatis instrumenta in moralibus, non amplector. Hinc, cum medium indagandi veritatem certo, & scientificè debeat esse instrumentum certum, clarum, infallibile, infallibiliterque manifestans veritatem, tantum admittimus pro veris instrumentis indagandi veritatem, diffinitionem, divisionem, & argumentationem.

DE LOCIS PHILOSOPHICIS.

VI.

Sicut in biviis, & triviis apponuntur manus ferreæ, quæ, qua in itinere vertendum sit nescienti demonstrant, sic Philosophicus locus cum omnia instrumenta parandæ fidei contineat, nos ad inveniendum id, quod quærimus, quasi apprehensos manuducit. Locus ergo, ex Cicerone in Topicis, diffinitur: *Sedes, domicilium, aut receptaculum, ubi argumenta continentur.* Utilitates, quæ ex scientia hujus tractatus eruntur, sunt quam plures, & maximæ. Valet in primis ad litterarios conflictus, qui in gymnasiis habentur, ut quispiam cum adversario disputare possit ultram partem voluerit. Valet etiam ad hominum congressus, & familiaria colloquia. Dividitur in locum maximam, & in locum differentia maximæ. Locus maxima est: *communis quædam sententia maxime nota, quæ vim præbet argumentationi.* Locus differentia maxime est: *Unde maximæ propositiones distinguuntur.* Hic dividitur in intrinsecum, & extrinsecum. Uterque dividitur in varias species, quas valde prolixum foret distincte referre; tercentum enim, & quinquaginta novem proponit Aristoteles, si Nunnesio fides præstatur; ego autem ut brevitati consulam ad tredecim tantum reducam. 1. est diffinitio 2. nominis etymologia. 3. genus. 4. conjugata. 5. partes, & totum. 6. forma. 7. materia. 8. finis. 9. efficiens. 10. antecedentia, & consequentia. 11. contraria. 12. comparata. 13. testimonia. Ex his locis, in omnibus scientiis, argumenta desumuntur, licet aliter, & aliter; quippe ratio, quæ in naturalibus, primum tenet locum, in Theologia obtinet ultimum.

DE DEFINITIONE.

VII.

At te ipsum pauperem esse dicis, & ego assentior; pauper enim est, cui multa desunt; ut multarum autem indigeas insatiabilis cupiditas efficit, argumentabatur olim D. Basil. in orat. ad Divites: igitur à diffinitione ad diffinitum validum conficitur argumentum, sive diffinitio sit essentialis, sive descriptiva. Cum autem de unoquoque subjecto aliquid affirmare, vel negare possimus, valet iste locus ad utrumque, hoc est, ad confirmandum, vel refellendum. Argumenta hujus loci suis innituntur maximis, quas, si licet in medium producam. Hic spectat locus à diffinito ad diffinitionem, suis innixus maximis, ex quo, sive ad confirmandum, sive ad refellendum, optima argumentamur.

duces. Reducitur etiam ad hunc locum, locus à differentia, ex quo sive affirmando confirmes, sive negando refellas, rectum erit argumentum.

DE NOMINIS ETYMOLOGIA.

VIII.

CUm nominis etymologia sit verbi notatio, interpretatio, aut nominis diffinitio, ex nominis etymologia, aut ejus interpretatione, erues argumenta optima, sive affirmando, aliquid de nomine concludas, sive negando releges. Habet locus iste suas maximas, de quibus, si roges, fiet satis. Similiter, à nomine ad interpretationem ipsius efficax habebis argumentum, suis etiam maximis fundatum. Has tamen condiciones observare debes, ut efficax argumentum consurgat; primò, quod nominis interpretatio cū ipso nomine reciprocetur, ita, quod vim diffinitionis obtineat. Secundò, debet interpretatio esse vera, & non ficta, & quæ rei, ad quã significandam est nomen impositum, adaptari valeat.

DE GENERE.

IX.

IN dubium verti non potest, quin sumpto genere strictè, quatenus à Porphyrio in prædicabilibus describitur, ab illo efficax argumentum ducatur; ampliori ergo significatione à nobis proponitur, prout scilicet quodcumque prædicatum commune, sive univocum, sive analogum complectitur; ex quo haurire poteris argumentum ad confirmandum, dummodo genus universè sumatur; si autem genus accipiatur indiffinitè, efficax argumentum non consurget, nisi divisim, aut sub disjunctione argumentèris. Valet etiam locus iste ad refellendum, in propositionibus secundi adjacentis, quamvis genus accipiatur indiffinitè; in propositione verò tertij adjacentis, sic sumpto genere, dummodo nota universa ei non superadjicias, non erit efficax argumentandi ratio. Suas habet maximas locus iste, quas audies, si cupis. Huc spectat locus à specie, sub cujus nomine omne illud intelligitur, quod sub alio continetur. A specie sic sumpta, duces argumenta optima ad confirmandum, etiam dum ex aliqua specie genus colligitur; minimè tamèn ad refellendum, nisi omnes simul auferantur.

DE CONJUGATIS.

X.

Primus homo de terra terrenus, secundus homo de Cælo cælestis: igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus imaginem Cælestis. Sic argumentatur D. Paul. Igitur ab uno conjugatorum ad alterum, eruitur Argumentum optimum. Sunt autem conjugata, ex Cicerone, quæ ab uno orta, variè commutantur; seu, quæ constant ex verbis ejusdem generis; quæ quia sub eodem iugo, aut genere, continentur, ideo conjugata vocantur. Locus iste suas maximas habet, valetque ad confirmandum, & ad refellendum, dummodo accipiantur conjugata in ea significatione, qua conjugata dicuntur, non autem, si accipiantur in significatione diversa.

B

DE

NON mediocrem utilitatem parere hujus loci notitiam, quispiam cognoscet, nisi cæcutiat. Nomine totius, non totum essentiale, ut species; nec totum naturale, cujus sunt partes materia, & forma, intelligitur, sed solum totum integrale significatur. A partibus igitur ad totum efficax habebis argumentum, dum ex illis hujus existentia colligitur, dummodò argumentum sumas ab omnibus partibus, tam principalibus, & necessariis, quam commoditati, & ornamento servientibus si-ve homogeneis, si-ve heterogeneis. Simili modo aliquid inherere toti affirmare poteris, si omnibus partibus convenire advertas. Ad refellendum valet etiam locus iste dupliciter. Primo, cum omnibus partibus sublatis, aut una necessaria, aufertur totum. Secundo; cum ex hoc, quod aliquid ab omnibus partibus removeatur, etiam removetur à toto. Locus iste quatuor habet maximas, quas audies, si interrogas.

DE FORMA.

XII.

Supposita divisione formæ, in artificialem, & naturalem, essentialem, & accidentariam, dupliciter ex illa eruere argumentum poteris. Primo: cum ab existentia formæ colligitur rem esse aut non esse, aliter tamen, & aliter; quippe ad probandam ex forma rei existentiam, à formis, quæ non possunt à materia separari, debes argumentum sumere; in alijs autem formis, argumentum absque robore erit; At, si ad refellendam existentiam rei, à quacumque forma argumentum ducas, erit argumentum optimum. Secundo: cum ex hoc quod formæ conveniat, aut non conveniat aliquid ipsam consequens, ipsi subjecto convenire, aut non convenire colligitur. Hi arguendi modi quatuor maximis innituntur, quas omittimus brevitate causa. Hinc ab effectu per formam constituto, ad ipsam formam, firmiter argumentum ducitur ad confirmandum in omnibus formis; ad refellendum autem solum in formis, quæ à materia non possunt separari. Similiter, ex hoc loco præstantiam rei colligere poteris, remque vituperare, & laudare; maximè, si ad hoc, formam pro specie, & decore accipias.

DE MATERIA.

XIII.

CUM triplex sit materiæ genus, ex qua scilicet, in qua, & circa quam, ab hac triplici materia ducuntur argumenta satis firma. In primo igitur materiæ genere, quod in naturalibus est, pars illa, in quam inducitur forma, in artificialibus, Id ex quo fabricatur opus, dupliciter argumentum erui potest. Primo, cum ex materia aliquid esse, aut non esse colligitur, qui modus valet ad refellendum, semper; ad confirmandum, quandoquidem. Secundo, cum ex materia aliquid ipsi rei convenire aut non convenire infertur, si-ve attributum affirmando, si-ve illud refellendo. Huc spectant omnes argumentationes ex rerum temperie depromptæ, quibus ut plurimum utuntur Medici cum de viribus alimentorum, aut Medicamentorum disputant. Materia in qua duplici via

tibi argumentum parat. Primo, cum aliquid inesse accidentibus colligitur, sumpto argumento ex re subiecta, secundo: cum ex subiecto, quid illi oporteat inesse iudicamus. Ex materia circa quam tutum duces argumentum, sive confirmando, sive refellendo, multipliciterque hoc loco uti poteris, juxta varios modos, quibus objectum dicitur mensura facultatis, vel habitus.

DE FINE.

XIV.

Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? En quomodo, ex fine probat Apostolus Paulus, Christum debuisse præferre acerbissimam passionem: igitur ex fine tutò argumentari poteris, si tamen advertas, 1. quod finis effectus non sunt ea, quæ ab illo oriuntur, sed quæ ad illum comparandum ordinantur, & ab aliquibus *destinata* dicuntur. 2. quod non ita argumentum disponas, ut aliquid esse, aut non esse inferas, sed tantum, quod aliquid rei conveniat; aut non conveniat probes. Habet locus iste unicam tantum maximam, cui omnia argumenta innituntur. Valet locus iste ad utrumque hoc est, ad confirmandum, & ad refellendum. Ad hunc locum spectat locus ab effectu ad finem, habetque fere eandem maximam. De utraque rogabis.

DE EFFICIENTE.

XV.

Nullum est argumenti genus, in Philosophicis magis usitatum, quam argumentum ab efficiente ductum; innumera habebis exempla, si Philosophos, & sacram paginam evolvas. Sane cum multiplex sit causa efficiens, multiplex ex illa argumentum erues. In primis enim, si causa necessitata agit, & sola, & conservat effectum, poteris istum ex illa confirmare, aut refellere; at, si causa est necessaria, & non est sola, existentiam effectus probare poteris, non tamen ejus carentiam; & ab effectu ad causam optimè argues existentiam causæ probando, non tamen refellendo. Deinde ex causa efficiente, aliquid rei convenire, aut non convenire recte inferes; hoc est, si causa est bona, vel mala, naturalis, habuit principium, aut sit habitura finem, rectè colliges effectum esse bonum, vel malum, esse naturalem, aliquando finem habiturum. Quoniam autem causæ juvantes ad genus efficientis pertinent, ex ipsis satis firma argumenta duces. Ex causa libera ad confirmandum non ducas argumenta, sed unicè ad refellendum.

DE ANTECEDENTIBUS, ET CONSEQUENTIBUS.

XVI.

CUM res diffinita, partes diffinitionis antecedit, hæque illam consequantur, sicut causa præcedit effectum, & effectus subsequitur causam, merito antecedentia, & consequentia appellari possunt, sed tamen de illis in presenti non fit sermo. Loquimur ergo de subiecto, & accidentibus quæ appellantur adjuncta, & revera sunt antecedentia, & consequentia. Offerit ergo tibi locus iste argumenta plura, sive ad confirmandum, sive ad

ad refellendum, non tantum ut ex subjecto illius proprietates, & evidentia probes, aut contraria refellas, verum etiam, ut ex uno conjuncto alterum colligas aut refutes. Hujus loci beneficio, ex notis affectionibus naturalibus, alias conjecture poteris; atque ex signis, & notis, quæ in Cælo apparent, plura futura prædices. Amplius; tota disciplina physionomica, & magna ex parte medicina ab hoc loco eruit argumenta, imò, judiciale genus, præsertim status causæ conjecturalis, ex hoc loco maximè pender, ab illoque suas probationes, satis firmas deducit.

DE CONTRARIIS.

XVII.

Locus à contrariis, in quinque species divissus, scilicet in locum à disparatis, relatis, adversis, privantibus, & contradicentibus, plura tibi, & optima argumenta præstat. In primis enim disparata ad refellendum tantum argumentum parant, cum statuto uno ex disparatis, alterum tollitur, verum duplici via; primo argumentatione simplici; deinde argumentatione hypotetica, siue connexa negante, siue negante copulata. Simili modo à relatis duo etiam argumentandi genera duces. Primo refellendo; cum scilicet altero relatorum statuto alius aufertur. Secundo confirmando, vel refellendo, ex uno relato alterum poteris tollere, aut constituere. Ab adversis triplici modo argumentum poteris conficere. In primis, si unum ex adversis statuas, & alterum tollas, erit argumentum satis firmum; confirmando tamen argumentum non tenet, nisi in his, quæ medio carent in subjecto, in quo nata sunt esse. Deinde: si assumptis quatuor extremis, duobus scilicet subjectis, & duobus attributis, unum attributum, uni subjecto convenire observes, alterum alteri convenire rectè inferes, dummodo attributa per se aliquomodo conveniant subjectis, nec ab eis separari possint. Tandem, si aliquid sit, ut non sit genus alicujus adversi, esse aut non esse, genus alterius adversi optimè colliges. Pari modo privantia, triplici via tibi parant argumenta. Primò, si statuto uno privantium, alterum tollas; assertivè tamen non valet, nisi privantia, in subjecto, in quo nata sunt esse tempore à natura diffinito, accipiantur. Secundo, si sumas quatuor extrema privantia, duobus subjectis, & duobus attributis, & alterum alicui subjecto convenire, aut non convenire advertas, alterum alteri convenire, aut non convenire, tutò argumentabis, si attributa per se conveniant subjectis. Tertio, si rem aliquam non esse natam ad habendum habitum percipias, non esse natam ad habendam privationem optimè inferes. A contradicentibus, siue refellendo, siue confirmando, argumentum tener, sed advertas oportet, quod contradicentia sunt voces simplices; quarum una affirmat, altera negat.

DE COMPARATIS.

XVII.

Sicut locus à contrariis suo ambitu quinque speciales locos comprehendit, ita locus à comparatis, scilicet à simili, à dissimili, à majori, minori, & pari. Locus à simili duplex argumentum offert. Primum, fac.

9
facta collatione, cum ex uno simili aliud colligitur. Secundum, cum ex multis collationibus rerum similium, alia res similis infertur; quoque modo bene. Huc spectat locus ab exemplo, & proportionem. A dissimili, sive ad confirmandum, sive ad refellendum, tutum duces argumentum; cavendum tamen est, ne dissimilia pro similibus accipias, aut è contra; hoc est ne conclusionem inferas penes aliam rationem ab ea, qua similia aut dissimilia dicuntur, quia sic non erit argumentum firmum. A majori, ad confirmandum tantum argumenta duces; à minori tantum ad refellendum; à pari, denique, ad utrumque; majus autem, minus, & par in præsentia, non magnitudine, sed probabilitate metitur.

DE TESTIMONIIS.

XIX.

Testimoniorum usus, in disputationibus frequentissimus, minus habet roboris, cum sit omnis artis expertus. Dividimus testimonia in divina, & humana; Divina sunt, quæ à Deo ipso proferuntur, per se, aut per alios; quæ ab ipso Deo immediatè proferuntur, oracula vocantur; quæ à Deo proferuntur per alios, alia dicuntur vaticinationes, ut prædictiones Sibillarum, alia auspicia, ut Augurum divinationes, seu conjecturæ, quæ ex volatu, & cantu avium, atque tonitruo, & pluribus alijs petebantur. Alia Aruspicum responsa, dum ex victimarum visceribus, malos, aut bonos effectus prædicebant; Alia sacerdotum responsa, quæ erant interpretationes somniorum, quorum interpretes Conjectores, & Arioli appellabantur. Hæc erant testimonia divina apud veteres, quæ non omnia probantur à nobis. Tantum enim apud nos in testimonijs Divinis habentur, quæ veteri, & novo testamento continentur, Christi, & Apostolorum traditiones, universalis Ecclesiæ, Sanctorum Conciliorum, & decreta Summorum Pontificum. Humana testimonia sunt, quæ ab homine proferuntur, & ab auctoritate, voluntate, & oratione spectari possunt. Auctoritas ab ætate, ingenio, opibus, arte, usu, & virtutis opinione maximè pendet. Ex his omnibus ad veritatem stabilendam argumentum poteris sumere; cum discrimine tamen, eo quod testimonia divina firmissima sunt, atque certissima, humana autem infirma, & incerta; & inter humana, alia sunt alijs firmiora. Advertas volo, quod non sit argumentum negativum, quia evadet infirmissimum.

EX LOGICA.

DE EXISTENTIA, ORIGINE, EXCELLENTIA, ET UTILITATE LOGICÆ.

XX.

DARI in naturâ Logicam, à nullo negari potest, nisi insanire velit; hoc enim testatur Philosophorum, qui in ea insudarunt, auctoritas, & ipsa ratio convincit. Quantum ad originem dubitari non potest, quin à Deo Op. Max. illum trahat, licet hic Protoparenti nostro, tanquam humani generis capiti, per infusionem communicaverit, ut postea in

C

to-

totum genus humanum diffunderetur. Factum est ita ; verum, hominum, & temporum incuria, Logica oblivioni ferè tradita, ab aliquibus cepit instaurari, quibus inventorum laurea, quodammodo adaptari potest. Hinc inventores recensentur, sophisticæ, Zeno, diffinitionis, Socrates, divisionis, Plato, prædicamentorum, Architas, syllogisandi Aristoteles ; qui Logicam ab innumeris, quibus scatebat, in veteribus Philosophis, mendis, expurgando, altiori præ alijs, titulo, lauream inventoris prope meruit. Logicæ excellentiam ejus utilitas prædicat ; quippe quæ tanta est, ut sit passim à Patribus, & Philosophis dictum, sine Logica languere Rethoricam, Poësim, & Historiam, nec honestate gaudere, nec decentia, absente Logica; Logicæ expertem, nec Jurisprudentiæ, nec Medicinæ posse esse participem ; Ad sacræ scripturæ intelligentiam, non minus necessariam esse Logicam, quam ad decem prædicamenta, eaque sola ad veram sapientiam veluti manuducit, & id quod est optimum, & præstantissimum reddit, ut rectè cognoscamus hominemque Deumque. Hæc Logicæ encomia ut ipsi adaptabilia sustinemus, imò amplius dicimus, Logicam esse simpliciter necessariam ad omnes scientias adquirèdas in quocumque statu, & quocumque eventu.

DE NATURA DIVISIONE, ET OBJECTO LOGICÆ.

XXI.

Logica à verbo græco *Logos*, originem ducens, quod latinè redditum, sermonem, aut rationem sonat, est: *Facultas prescribens intellectui modum indagandi veritatem.* Hæc, licet aliarum scientiarum videatur ancilla, verè, ac propriè obtinet rationem scientiæ ; at, quamvis inter artes liberales numeretur, verè, ac propriè, rationem artis non possidet. Non est simul practica, & speculativa, sed speculativa simpliciter, & practica solum similitudinariè. Est una scientia in specie athoma, seu infima. Adeo expressum est apud D. Thomam, Logicam esse simplicem, & indivisibilem qualitatem, ut hoc ipsum fateri P. Suares non dedignetur, igitur malè de tanto Magistro gloriantur, qui ipsum in hac parte non sequuntur. Dividitur Logica in naturalem, & artificialem. Naturalis est: *vis, qua naturaliter pollet intellectus, ad conficiendum, ex principiis lumine naturali notis, aliquas diffinitiones, &c.* Artificialis est: *Facultas labore comparata, quæ certis regulis intellectum dirigit ad rectè diffiniendum, &c.* Uterius dividitur in actualem, & habituales. Actualis est: *Collectio omnium actuum, quibus intellectus se exercet in materia Logica.* Habitualis est: *Facilitas ad prædictos actus.* Tandem dividitur in docentem, & utentem ; Docens est: *quæ tradit regulas, ut intellectus in conficiendis instrumentis sciendi rectè, & sine errore procedat.* Utens est: *Quæ has regulas applicat ad determinatam materiam.* Logica docens, & utens non sunt duo habitus realiter distincti, sed idem habitus cum duplici munere. Est propriè utens in parte demonstrativa. Ad dispositionem artificiosam demonstrationum aliarum scientiarum, non purè directivè, sed effectivè concurrat. Supposita divisione objecti in materiale, & formale, neque voces significativas, neque actus intellectus, esse ob-
jectum

jectum materiale logicæ, propugno, non tamen eos ab objecto materiali omnino relego, possunt enim sub aliqua ratione, essentiam objecti materialis obtinere. Idē dicimus de mentis conceptibus. Solū igitur conceptibus objectivis rationem objecti materialis proprii, & primarij Logicæ, concedimus. Circa objectum formale, cum aliud sit attributionis, aliud principalitatis, modū sciendi objectivum pro objecto attributionis assignamus; pro objecto vero principalitatis, directionem passivam intrinsecam objectorum, in forma rationis sitam, ponimus: igitur, neque passivam objectorum dirigibilitatem, neque actus intellectus, neque aliquod ens reale, pro objecto formali Logicæ, statuas.

DE ENTE RATIONIS.
XXII.

Licet paucissimi Philosophi existentiam entis rationis evertant, ipsi, qui negant, sese retibus implicant, dum, aut ipsum existere, aut stultè ipsum negare, fateri coguntur. Datur igitur ens rationis, quod cum communi Philosophorum sic diffinitur: *Quod tantum habet esse objectivè in intellectu.* Ergo ens rationis in denominatione extrinseca cogniti non consistit, neque in aggregato ex extremis realibus, & cognitione, ea falso adunante, neque in repugnantia existendi à parte rei, sed in entitate ficta, quæ tantum habet esse objectivè in intellectu? Optima illatio. Nullum datur ens rationis cum fundamento, quod non sit negativum, privativum, aut relativum, talis etenim divisio est adæquata. Nullum ex his, siue habeat pro fundamento aliquod ens reale, siue aliud ens rationis, existit per existentiam sui fundamenti, habet namque quodlibet ex illis suam propriam existentiam, in entitate modali rationis sitam, & quæ ens rationis intrinsecè complet, illudque extra causas formaliter constituit. Cum species impressa, vel ab objecto immitatur, vel à phantasmatibus abstrahetur, ens rationis non habere propriam speciem impressam, pro comperto habetur. Quantum ad speciem expressam, certum est, illam non habere dum primo cognoscitur, benè vero dum secundo, aut reflexè, intelligitur. Si nominis etymologiam attendas, cum ens rationis, ens à ratione sonet, à nullo, præter intellectū, certum est fieri. Ampliori ergo significatione usurpato, pro ente scilicet objectivè tantum existente in aliqua potentia, cum istud non possit attingi ab aliquo ex quinque sensibus externis, à neutro illorum potest fieri. Neque sensus interni, quamvis præditi altiori lumine, possunt illud formare. Voluntas, cum versetur erga bonum prius cognitum ab intellectu, multo mirus potest ens rationis fingere. Solum ergo intellectus creatus, siue humanus, siue Angelicus, potest enti rationis tribuere esse. Si autem quæras per quam ex tribus operationibus fingitur? Per primam fieri secundas intentiones generis, differentiæ, & per secundam, secundas intentiones termini, subjecti, & prædicati, & per tertiam, secundas intentiones majoris, & minoris extremitatis, &c. adstruo. Intellectus Divinus quantumcumque perspicacissimus, non potest entia rationis formare.

D E

Porphyrus, qui antè Malchus dicebatur, natione Phœnix, ex christiano factus Apostata, & Christianæ Religionis hostis infensissimus, circa tempora Aureliani, & Diocletiani, tractatum de Universalibus edidit, quem in presenti amplectimur, & propugnamus. Supposita ergo divisione universalis in causando, repræsentando, & in essendo: universale in essendo, de quo in presenti solum loquimur, sic quamoptimè diffinitur: *unum aptum inesse multis*. Seu: *unum aptum prædicari de multis*. Quidquid sit de mente Platonis, num revera idæas statuerit, quales ipsi tribuuntur, nec ne, quippè utraque opinio sua probabilitate gaudet, non esse admittendas idæas, quæ sint exemplares formæ, à rebus singularibus separatæ, extra Deum per se subsistentes, æternæ, & incorruptibiles, quæque causæ sint eorum omnium, quæ sensibus nostris subjiuntur, affirmo; Dantur namque naturæ universales in singularibus existentes, & de ipsis prædicabiles: Corruit igitur Stoicorum opinio, qui universale tantum in repræsentando admittebant, & Nominalium, qui tantum universale in significando affirmabant. Unitas, quæ gaudet natura universalis à parte rei, est minor unitate numerica; non quia detur à parte rei aliqua unitas formalis in natura, quæ sit multis positivè communis, sed tantum fundamentalis. Natura secundum se inspecta, nec est positivè una, nec positivè multiplex, est tamen una negativè. Cum in unoquoque individuo plura reperiantur prædicata, quorum alia sunt superiora, inferiora alia, aliquam distinctionem admittimus inter illa, non realem formalem ex natura rei, seu, ut vocant, Scoticam, nec virtuales intrinsecam, sed virtuales extrinsecam, quæ consistit in capacitate suscipiendi prædicata contradictoria, mediante distinctione actuali rationis. Datur etiam inter hujusmodi prædicata præcisio, tum positiva, tum negativa, non tantum ex parte actus, verum & ex parte objecti. Universale metaphysicum, quod, apud nos, est natura ab inferioribus abstracta, cum capacitate proxima ut ad ea, comparetur, non fit per abstractionem intellectus agentis, sed per abstractionem intellectus partibilis non negativam, sed positivam. Universale autem Logicum fit, non per aliquam actionem absolutam, sed comparativam; non compositam, sed simplicem: Igitur cum comparatio composita sit actualis prædicatio naturæ de inferioribus, licet per hanc non fiat universalis, non tamen destruitur.

DE PRÆDICABILIBUS. UBI, ET DE GENERE.

XXIV.

CUM natura communis in inferioribus dividatur, & multiplicetur, ratio universi, in quinque prædicabilia adæquatè partitur, ita ut nec sint plura nec pauciora; scilicet, genus, species, differentia, proprium, & accidens. Est similiter ratio universi genus ad quinque assignata prædicabilia. Inter prædicabilia, genus primum sibi vindicat locum, quod sic cum Porphyrio diffinimus: *quod prædicatur de pluribus specie differentibus in quid*.
Hu-

Hujus diffinitionis diffinitum, non est sola natura, nec sola secunda intentio, nec natura, & secunda intentio in recto importatis, nec natura in recto, connotans secundam intentionem, sed secunda intentio in recto, importans naturam in obliquo. Cum inferiora mediata generis, scilicet individua, alia sint completa, incompleta alia, aliter, & aliter de illis genus prædicatur; nam de individuis completis prædicatur genus prædicatione generis, hoc est ut pars materialis essentiæ: de individuis vero incompletis prædicatur prædicatione speciei, seu ut tota essentia. De inferioribus vero immediatis, scilicet de speciebus, prædicatur genus ut pars, si consideretur ex parte illius, quod expresse significat; ex parte vero illius pro, quo supponit, ut totum potentiale prædicatur. Cum differentia sit pars metaphysica, simul cum genere, componens essentiam metaphysicam, genus non prædicatur per se, & formaliter de illa. Si nomine generis intelligatur natura generica, & nomine materiæ, & formæ, non forma, & materia, strictè tales, sed potentia, & actus reales, ad compositionem realem conducentes, certum est, quod genus sumitur à materia, & differentia à forma. Verum aliter in substantiis materialibus, & aliter in spiritualibus, quippè in illis genus, & differentia sumuntur radicaliter à materia, & forma, strictè talibus; proximè verò à tota essentia, secundum quod habet rationem perfectibilis, desumitur genus, & ab ipsa, prout ulterius non perfectibilis, differentia accipitur. In Angelis verò genus sumitur à tota essentia secundum illud, in quo assimilatur cœteris; differentia vero ab ipsa, secundum id, quod est sibi proprium. In accidentibus tandem, genus sumitur ex proprio modo, quo unumquodque prædicamentum substantiam afficit; differentia autem, ex diversitate principiorum à quibus singula causantur, vel ex habitudine ad propria principia cujuslibet accidentis, vel ab eorum effectibus, à posteriori.

DE SPECIE, ET INDIVIDUO.
XXV.

MIssis variis hujus nominis *Species* significationibus, quibus, aliud apud Grammaticos, aliud apud Jurisconsultos, aliud apud Physicos significat, species, quæ apud Logicos, pro tota essentia accipitur, ut subjicibilis, sic cum Porphyrio enodatur: *quod ponitur immediate sub genere, & de qua genus prædicatur in quid.* Ut prædicabilis sic diffinitur: *Quod prædicatur de pluribus numero differentibus in quid.* Ergo species in quantum subjicibilis, non est prædicabilis? optimè. Cum quælibet natura universalis debeat habere plura inferiora, de quibus prædicari possit, quibus natura cujuslibet Angeli caret, etsi opposita sententia, magna probabilitate gaudeat, probabilius judico in via D. Thomæ, naturam cujuscumque Angeli, inadæquatè conceptam, & à sua singularitate præscisam (supposita ejus immultiplicabilitate numerica) non esse universalem, adhuc secundum rationem tantum. Hinc genus, ut universale secundum rem, & rationem, conservari non potest in unica specie, nec species in unico individuo. Si autem de genere, & spe.

specie , ut universalia secundum rationem tantum sermo fiat , aliter de genere, aliter de specie discurrendum venit; utpotè non potest genus salvari in unica specie , coeteris impossibilibus ; species autem quam optimè salvari potest in unico individuo , coeteris impossibilibus , dummodo impossibilitas ab intrinseco naturæ non oriatur. Individuum, quod est correlativum speciei , potest , & primo intentionaliter , & secundo intentionaliter considerari ; primo modo sumptum , sic cum D. Thoma diffinimus : *Quod non dividitur ulterius , nec formali , nec materiali divisione. Aut : indivisum in se , & divisum à quolibet alio extra se.* Cum Porphyrio autem sic : *Cujus collectio proprietatum in uno reperta , in alio reperiri non potest.* Individuum autem secundo intentionaliter sumptum , sic cum Porphyrio enodatur : *Quod de uno tantum prædicatur.* In ordine ad speciem , ita : *Quod subjicitur immediatè speciei.* His definitionibus , individuum determinatum , non vagum diffinitur.

DE DIFFERENTIA , PROPRIO , ET ACCIDENTI.
XXVI.

TRiplici membro Porphyrius differentiam fuit partitus, scilicet in communem , propriam , & propriissimam. Differentia communis est : *Accidens separabile , per quod aliquid à se ipso, vel ab alijs differt.* Differentia propria est : *Accidens inseparabile , per quod unum ab alio differt.* Propriissima diffinitur sic : *Quæ constituit speciem , & per quam unum essentialiter ab alio differt.* Insuper differentia propriissima in infimam , & subalternam dividi potest. Infima est , quæ constituit speciem infimam ; subalterna autem , quæ constituit speciem subalternam. At : quia differentia propriissima quadruplici munere gaudet , scilicet dividendi genus , speciem constituendi , faciendi differre , & prædicari de inferioribus , secundum hæc quatuor munera illam diffinire oportet. Igitur ut dividit genus diffinitur sic : *Quod separat ea , quæ sunt sub eodem genere.* Ut constituit speciem , ita : *Id , quo species genus excedit.* Prout facit differre , sic : *Qua differunt inter se singula.* Et ut de inferioribus prædicatur , hoc modo : *Quod prædicatur de pluribus , specie differentibus , in quale quid.* Prædicta divisio differentiæ in communem , propriam , & propriissimam , est adæquata , at non univoca , sive primo , sive secundo intentionaliter accipiatur differentia. Varijs acceptionibus , quibus proprium accipi potest , semotis , proprium , prout in præsentī , sic à nobis enodatur : *quod convenit omni , soli , & semper.* Aut : *Quod prædicatur de pluribus accidentaliter inseparabiliter.* Accidens prædicabile , seu Logicum , sic cum Porphyrio diffinitur : *Quod adest , & abest , præter subiecti corruptionem.* Hic diffinitur accidens primo intentionaliter sumptum , nam secundo intentionaliter acceptum diffinitur sic : *quod prædicatur de pluribus accidentaliter separabiliter.* Prima diffinitio Porphyrii intelligitur de absentia negativa in sensu conditionato , non autem de absentia physica , præcisiva , aut negativa absolutè.

XXVII.

POST tractatum de prædicabilibus, rectus postulat ordo, ut tractetur de prædicationibus: nihil enim aliud est prædicatio, nisi prædicabilitatis ad actum reductio. Prædicatio, itaque, alia est idemtica, in qua aliquid de se ipso prædicatur: Alia formalis, in qua prædicatur de subiecto aliquid distinctum ab ipso, saltem ratione ratiocinata. Hæc aliquando verificatur in sensu formali, aliquando in sensu reali, seu idemtico. Concretum igitur verè prædicatur de alio concreto, quando significant formas existentes in eodem supposito, quandoquidem in sensu reali, seu idemtico, ut quando formæ sunt inter se adæquatè distinctæ, quandoquidem in sensu formali, quando scilicet forma prædicati est de conceptu formali subiecti. Abstracta verò, quæ significant formas realiter distinctas, non possunt ad invicem realiter prædicari; si verò formas realiter identificatas significant, unum de alio prædicari potest. Quando autem abstractum, quod prædicatur, est de conceptu formali subiecti, prædicatio est vera in sensu formali; quando verò prædicatum non est de conceptu formali subiecti, prædicatio tantum est vera in sensu reali. Quando subiectum habens formam non distinguitur realiter ab illa, potest prædicari abstractum de concreto. At: si suppositum habens formam, distinguitur realiter ab illa, sive adæquatè, sive inadæquatè, non potest prædicari abstractum de concreto, neque concretum de abstracto.

EX METAPHYSICA

TAM REALI, QUAM INTENTIONALI.
XXVIII.

METAPHYSICÆ nomen ab Aristotele numquam usurpatum, sed ab Alexandro Aphrodisiensi, & à Joanne Grammatico, seu Philopono, inventum, & ex inscriptione, quam Aristoteles huic operi præfixit, formatum, scientiam nobilissimam significat, *rationalis Philosophia* à Platonis nuncupata, *Theologia* ab alijs dicta, *prima philosophia* à D. Thoma appellata, *Philosophia* per antonomasiam laudata; scientiam inquam, in nullo particulari objecto satiata, utpotè omnia ambitu suo complectitur; diffinitur enim: *Facultas agens de omni ente, à materia abstracto*. Verè, & propriè obtinet rationem scientiæ, cujus existentiam, ut certam, affirmo. Illius objectum formale quod ex ejus diffinitione patet; est enim ens reale ut sic, prout Deum, & Creaturas, substantiam, & accidens comprehendit; formale autem quo, à materia intelligibili abstractio. Si finem illius inquiras, meram speculationem invenies: Unde evadit simpliciter speculativa. Si perfectionem, inter naturales scientias, invenies præstantissimam; non enim puræ scientiæ decore satiatur, sed ulterius perfectione sapientiæ, non quidem infusæ sed acquisitæ, fruitur.

DE ENTE, ET EJUS PASSIONIBUS.
XXIX.

ENS dupliciter accipi potest; primo nominaliter, quomodo essentiam tantum importat ab exercitio existendi præcisam. Secundo participialiter, prout scilicet actu existit, & per hoc participium existens significatur. Quocumque modo consideretur, suas proprietates habet, quas esse verè, propriè, & strictè tales, affirmo. Circa numerum illarum dividuntur Philosophi; aliqui esse tantum tres, affirmant; unitatem scilicet, veritatem, & bonitatem, quibus addunt alij rem, & aliquid. Utraque opinio probabilis, licet prima appareat probabilior. Unitas transcendentalis, inter entis proprietates prima, in ipsa rei entitate, ut negationem divisionis connotante, consistit, quæ quidem in genericam, specificam, & numericam adæquatè partitur. Veritas, secunda entis proprietas, etiam in rei entitate consistit, non utcumque, sed prout ordinem ad intellectum, præcipuè Divinum, importat: Unde veritas intellectus Divini est simpliciter prior, quam rerum veritas; at veritas intellectus creati, veritate rerum naturalium est posterior. Si de veritate formali loquamur, solum in secunda operatione invenitur, numquam tamen in prima. Pariter bonitas est ipsa rei entitas, prout dicit ordinem conformitatis, ad voluntatem, præcipuè Divinam: Hæc in rebus non reperietur, nisi prout ordinem ad existentiam important. Res est ipsum ens, ut ab ordine ad existentiam abstrahit, quem ens importat. Aliquid est pariter ipsum ens, ut in recto, & primario importans divisionem ab alio, nihil enim sonat *aliquid*, nisi *aliud quid*.

DE STATIBUS ENTIS.
XXX.

QUINQUE numerantur status, quibus ens concipi valet, nimirum status quidditatis, possibilitatis, futuritionis, existentiae, & præteritionis. Si ens in statu quidditativo consideres, nihil actuale intrinsecum, & subjectivum, sive simpliciter reale, sive diminutum invenies, sed unice actualitatem extrinsecam, & objectivam importat, quatenus actualiter ab intellectu Divino cognoscitur. Forma, qua res denominatur necessario, & absolute possibilis, est necessaria, & absoluta possibilitas, quæ neque in aliquo esse actuali earum intrinseco, neque in essentia intrinseca creaturarum, consistit, sed in Divina Omnipotentia, cum qua ita mutuò connectuntur creaturæ possibiles, quod qualibet illarum deficiente, pariter Divina Omnipotentia deficeret, & ista, per impossibile, pereunte, omnes æqualiter perire, est necessè. Cum impossibilibus autem, connectitur Omnipotentia Divina, & quidem metaphysicè, non tamen mutuò. Futuritio, quæ est tertius status entis, non consistit formaliter in carentia existentiae pro nunc, & existentiae pro postea, nec in aliquo esse creato, sed in decreto Divino, quo Deus decrevit ab æterno, rem fore tempore determinato. Similiter, præteritio non consistit formaliter in carentia existentiae habitæ, sed in Divino de-

decreto suspensivo, seu non continuativo conservationis rei. De existentia quid dicendum occurrat, cum de Physica tractabimus, discutiemus.

DE ANTEPRÆDICAMENTIS.

XXXI.

Classes, quas Aristoteles, categorias, id est prædicatorum series inscripsit, latine prædicamenta dicuntur. Librum hunc in quatuordecim capita divisit Aristoteles, quem, claritatis gratia, in tres logici dividunt partes; scilicet in antepædicamenta, prædicamenta, & postprædicamenta. Antepædicamenta ergo sunt ad prædicamenta quoddam præambulum, seu quedam præcognita ad intelligenda prædicamenta necessaria, quæ ad tres diffinitiones, duas divisiones, duas regulas, entisque divisionem in decem categorias, Aristoteles reducit. Et quia ea, que (universaliter loquendo) sunt in prædicamentis, æquivocè, analogicè, uniuocè, aut denominativè possunt convenire, horum diffinitiones oportet tradere. Æquivoca ergo sunt: *quorum nomen est commune, ratio verò substantia nomini accomodata, est omnino diversa.* Æquivoca alia sunt à consilio, à casu alia, de quibus roga. Univoca sunt: *Quorum nomen est commune, ratio verò substantia nomini accomodata, est omnino eadem.* Denominativa autem: *Quæ ab aliquo, nominis apellationem habent, solo differentia casu.* Analoga, de quibus in præsentis fit sermo, sic diffiniuntur: *Quorum nomen est commune, ratio verò significata est partim eadem, partimque diversa.* Hæc alia sunt attributionis, alia vero proportionalitatis. Illa sunt: *Quorum nomen est commune, ratio verò significata est eadem, secundum terminum, & diversa secundum attributionem, vel habitudinem ad illum.* Hæc: *Quorum nomen est commune, ratio verò significata est eadem proportionaliter, hoc est, similis secundum proportionem, simpliciter tamen diversa.* De utriusque proprietatibus, in palestra. Causæ has analogias causare valentes, ad tres tantum reducuntur; scilicet ad dependentiam, inæqualitatem in participanda ratione communi, & transcendentiam. Quælibet ex his est de se sufficiens ad analogiam causandam.

XXXII.

DUÆ divisiones, de quibus supra mentionem fecimus, hæ sunt, Prima: *Eorum, quæ dicuntur, quedam cum complexione dicuntur, quedam sine illa.* Secunda: *Eorum, quæ sunt, alia de subiecto dicuntur, in subiecto verò non sunt; alia in subiecto sunt, de nullo verò subiecto dicuntur; alia de subiecto dicuntur, & in subiecto sunt, alia neque in subiecto sunt, neque de subiecto dicuntur.* Quas divisiones ut veras, certas, & ad finem ab Aristotele intentum, conducentes, constanter teneo. Duæ regulæ supra memoratæ, atque à Philosopho statutæ, sunt istæ. Prima: *Dum quidpiam de quopiam ut de subiecto prædicatur, quæ dicuntur de prædicato, dicuntur de subiecto.* Secunda: *Genera non subalternatim posita diversas habent differentias, genera verò, quorum unum sub altero collocatur, non inconvenit easdem habere differentias.* Quæ regulæ, rectè intellectæ, certæ sunt, & firmæ.

E

Ra-

Ratio communis entis ita intimè includitur in omnibus inferiorum differentiis, ut eas formaliter transcendat: Igitur ens, non potest objective perfectè à suis differentiis præcindi? ita. Si ipsa ratio communis entis abstractat à completo, & incompleto, analogia est ad Deum, & creaturas, substantiam, & accidens. Pariter, ens completum analogum est ad decem prædicamenta. Ens analogum ad Deum, & creaturas, substantiam & accidens, utraque analogia (attributionis, & proportionalitatis) fruitur. At ens completum accidentale, quod in novem genera accidentium partitur, quamvis sit analogum, sola tamen analogia proportionalitatis. Ens reale, creatum, per se, completum, & incomplexum, in decem prædicamenta adæquatè dividitur; substantiam, scilicet quantitatem, qualitatem, relationem, actionem, passionem, ubi, situm, quando, & habitum.

DE SUBSTANTIA.

XXXIII.

Nomen hoc *Substantia*, pluribus significationibus gaudet, quibus prætermisissis, pro substantia completa directè in linea hujus prædicamenti collocata, in præsentī sumitur, sicque quam optimè diffinitur: *Ens per se completè subsistens*. Si ejus constitutivum quæras, non in negatione essendi in alio, nec in substatē accidentibus, situm invenies; Unicè namque constituitur per esse ens, cui debetur esse per se. Sub hoc prædicamento continentur substantia spiritualis, & corporea, & singulæ earum species. Substantiæ proprietates ad septem tantum reducuntur; prima est, non esse in subiecto. Secunda, quod prædicetur univocè de subiecto. Tertia, quod prima substantia hoc aliquid significat, secunda verò quale quid; quæ proprietas, licet nominibus conveniat, quam optimè adaptatur rebus. Quarta, quod primæ substantiæ in propositione tenent locum subiecti, & materiæ, secundæ verò prædicati, & formæ. Quinta, quod substantiæ nihil est contrarium, contrarietate stricta. Sexta, quod ipsa non suscipit magis, & minus. Ultima est, esse susceptivam contrariorum per modum subiecti *quod*. Hæc convenit substantiæ in quarto modo. Cum Deus Op. max. omnis compositionis sit expers, in prædicamento substantiæ non collocatur directè; imò ex nullo capite ei convenire potest, quod reductivè in tali prædicamento collocetur; è contra verò, Christus Dominus directè sub tali prædicamento collocatur.

DE QUANTITATE.

XXXIV.

Licet quantitas, in quantitatem molis, & virtutis dividatur, tantum de prima hic sermo instituitur. Hæc sic à nobis enodatur: *Accidens completum habens partes extensas in ordine ad se*. Ejus essentia metaphysica, seu ratio formalis constitutiva illius, non in extensione in ordine ad locum, neque in impenetrabilitate, divisibilitate, aut mensurabilitate activa, sive passiva, consistit, sed unicè in extensione partium in ordine ad se, à nobis ponitur. Opinio fuit Parmenidis, & Anaxago-

go-

goræ, quam, oblivioni jacentem, Joannes Uvicleff restituit, quantitatem non esse entitatem completam, realiter à substantia distinctam: Imò, extensionem, seu quantitatem, esse corporeæ substantiæ essentiam, censet Cartesius; quæ opiniones, tanquam errori Uvicleffi faventes, misterioque Eucharistiæ parum consonæ, non admitto: Igitur quantitas realiter adæquatè distinguitur à substantia materiali. Substantia materialis sub quantitate actuali habet partes actu entitativè distinctas. Amplius; ex se, & independenter à quantitate actuali habet partes inter se distinctas realiter, & actualitèr. Supposita hujus prædicamenti divisione, in quantitatem continuam, & discretam, & harum in alias species, lineam, superficiem, & corpus, esse verè, & propriè species quantitatis permanentis, affirmo. E contra verò motus, & tempus, respectu quantitatis successivæ. Locus non constituit speciem quantitatis à superficie distinctam, nec oratio ab alijs. Numerus prædicamentalis est quantitatis vera, ac propria species, ab ultima unitate, tanquam à forma, & à reliquis, tanquam à materia compacta. Tres, communiter quantitatis proprietates afferuntur; prima; quod ei nihil est contrarium, contrarietate propriè, & simpliciter dicta. Secunda, quod non suscipit magis, & minus. Tertia; quod secundum ipsam res æquales, vel inæquales dicuntur, & hæc convenit quantitati in quarto modo.

DE RELATIONE.

XXXV.

DAri relationes reales, quæ non solum secundum conceptum *in*, verum & secundum conceptum *ad* sunt aliquid reale, pro comperto habetur. Ejus notitia, tum Philosophis, tum Theologis est maximè necessaria, quippè ferè nulla est earum pars, in qua de aliquo ente relativo non differatur. Ut autem natura relationis prædicamentalis, de qua in presenti sermonem instituimus, dignoscatur, sic à nobis diffinitur: *Accidens reale, cujus totum suum esse est in ordine ad aliud.* Hæc dividitur in mutuam, & non mutuam; illa in relationem æquiparantiæ, & disquiparantiæ. Ulteriùs dividitur ex parte fundamenti in tria relationum genera, juxta tria earum fundamenta. De omnibus, in circo. Adeò certum est, unam relationem non posse supra aliam fundari, ut si hoc velis adstruere, processum in infinitum debes admittere. Distinguitur realitèr à suo fundamento. Relationem mutuam terminari ad relativum, magna tenet Thomistarum portio, cui adhæreo. Circa relationem non mutuam, est domesticum litigium, alii affirmant, negant alii; & licèt affirmativa magis placeat, si cupis, utramque sententiam uni coherere faciam. Unitas numerica relationum, sumitur à subjecto; specifica, ab unitate specifica fundamenti; generica tandem, ab unitate generica ejusdem. Relationum proprietates ad quatuor reducuntur. Prima est, non habere contrarium. Secunda; suscipere magis, & minus; verum hæc convenit ei ratione fundamenti. Tertia, dici ad convertentiam. Quarta, esse simul natura, & cognitione. Quæ relationes contineantur sub hoc prædicamento, in palestra.

DE

DE RELIQUIS PRÆDICAMENTIS, UBI DE POSTPRÆDICAMENTIS.
XXXVI.

Qualitatem sic cum Philosopho diffinimus: *Qua quales esse dicimur.* Hæc diffinitio qualitatem explicat per effectum primum. Clarius tamen cum D. Thoma diffiniri potest sic: *Dispositio partium substantiæ.* In quatuor species dividitur qualitas; scilicet in habitum, & dispositionem, potentiam, & impotentiam, passionem, & passibilem qualitatem, formam, & figuram. *Habitus est: Qualitas difficile mobilis à subjecto; Dispositio verò: Qualitas facile mobilis, &c.* *Potentia est: Principium agendi.* *Impotentia est potentia debilis.* *Passio est qualitas resultans ex alteratione transeunte.* *Passibilis qualitas est qualitas resultans ex causa permanente.* *Figura est terminus quantitatis, præcindendo à bona, vel mala dispositione; Forma est, quæ determinat quantitatem secundum bonam, vel malam dispositionem.* Qualitatis proprietates sunt tantum tres. Prima est, habere contraria contrarietate stricta; at hæc non convenit omni qualitati. Secunda, suscipere magis, & minus. Tertia, quod ea dicuntur res similes, vel dissimiles. Sub hoc genere continentur qualitates modo dictæ, & species in quas hæc dividuntur. Actio sic cum Philosopho diffinitur: *Forma, secundum quam in id, quod subicitur, agere denominamur.* Vel sic: *Actualitas agentis.* Passio, ita: *Effectus, & illatio actionis.* Dividitur actio in immanentem, & transeuntem, de quibus roga. Harum proprietates sunt quatuor, quas in medium producam. Quando, sic diffinitur: *Id, quod ex temporis adjacentia relinquitur.* Ubi est: *Circumscriptio passiva corporis, à circumscriptione activa loci proveniens.* *Habitus est: Corporis, & eorum, quæ circa corpus sunt, adjacentia.* Postprædicamenta sunt: *Modi ad prædicamenta sequenti.* Quinque tantum numerantur à nobis, scilicet oppositio, prioritas, simultas, motus, & modus habendi. *Oppositio est: Repugnantia aliquorum inter se,* De ejus speciebus dicam. *Prioritas est: Antecedentia unius rei ad aliam.* Hæc potest esse quintuplex, sicut & simultas. De motu, alibi. De ejus speciebus, roga. Diffinitio modi habendi, ex terminis patet.

DE POSTERIORIBUS.
XXXVII.

IN primo hujus libri capite hoc statuit Philosophus proloquium, tanquam omnis doctrinæ basis, & fundamentum: *Omnis doctrina, omnisque disciplina intellectiva, ex præexistente fit cognitione.* Hinc, omnis cognitio discursiva, ex alia cognitione antecedenti causatur: Igitur alias cognitiones præsupponit, quæ ob id, *præcognitiones* dicuntur, & duæ tantum à nobis numerantur; scilicet, *an sit, & quid sit.* Objecta autem, per has cognitiones attacta, quæ idcirco vocantur *præcognita*, tantum sunt tria, principia scilicet, subjectum, & passio. *Propositio immediata* ea est, qua non est altera prior; hæc alia est universalis ad omnes scientias, alia particularis. *Propositio per se nota* est illa, cujus veritas statim, cognita terminorum significatione, cognoscitur. Ex assensu harum propositionum, saltem quando præmissæ non sunt

sunt lumine naturali notæ , causatur conclusionis assensus. Propositio per se nota , alia est secundum se , & non quoad nos , alia secundum se , & quoad nos. Duas tradit Philosophus demonstrationis diffinitiones. Prima : *Syllogismus faciens scire*. Secunda : *Syllogismus procedens ex primis , veris , immediatis , notioribus , prioribus , causisque conclusionis*. Igitur præmissæ debent esse certiores conclusionem. Demonstratio alia est quia , propter quid alia. Supposita præmissæ divisione , in formalem & objectivam ad assensum conclusionis effectivè concurrere , propugno. Assensu præmissarum supposito , necessitatur intellectus , saltem quoad specificationem ad conclusionis assensum ; imò quoad exercitium. Scientia per demonstrationem causata , alia est actualis , alia habitualis. Prima est : *Cognitio rei per causam , quoniam illius est causa , & quod aliter se habere non potest*. Habitualis verò : *Habitus certus , & evidens per demonstrationem acquisitus*. Hæc non convenit omnibus scientijs , nec quibus convenit , convenit essentialiter. Dividitur ulterius scientia in subalternantem , & subalternatam ; hæc non est , adhuc quoad substantiam , scientia , absente subalternante. Actus scientiæ , nec de potentia Dei absoluta , compati potest cum actu Fidei , neque cum actu opinionis , in eodem intellectu circa eandem veritatem. Similiter sentiendum est de horum actuum habitibus. Si autem sermo fiat de actu scientiæ ex una parte , & de habitu opinionis , & fidei ex alia , vel è contra , licet per accidens non compatiantur , attenta tamen eorum natura , quam optimè conjungi possunt.

DE ENTE SPIRITUALI, UBI DE DEO.

XXXVIII.

DEus non constituitur metaphysicè , per cumulum seu congeriem omnium perfectionum , nec per infinitatem radicalem , seu exigentiam perfectionum omnium , neque per esse summè intellectivum , sed solum per ipsum esse à se , & per se , in tota plenitudine essendi. Illius existentiam , quædam gentes immani stupiditate , & feritate negant , ne illum timere cogantur , quorum errorem Ang. Præcep. D. T. tanquam novæ legis David , gladium de manibus Atheorum rapiens , seligenique sibi quinque limpidissimos lapides , velut superbi Goliæ caput , truncavit. Cumque singulæ rationes à D. Thoma traditæ , demonstrationes sint efficaces , hinc Deum esse , quamvis non à priori , à posteriori tamen demonstrari potest , ex aliquo ejus notiori nobis effectu : unde illa propositio *Deus est* , per se nota secundum se est , licet non quoad nos , quapropter necesse est in rerum natura inveniri unum primum ens immobile , primum efficiens , necessarium , non ex alio , maximè ens bonum , & optimum , primum gubernans per intellectum , omnium ultimum finem , qui Deus est : ex quibus tanquam rectè illatum judicamus esse actum purissimum , unicum , & infinitum , immutabilem , æternum , immaterialem , intellectu , voluntate , & libertate præditum , summè bonum , omnipotentem , immensū , ubique præsentē , ac omnia cognoscētē. Omnia ab ipso creata fuerunt , etiā materia prima ; creare enim ita propriū Dei est , ut nulli creaturæ , sive tanquam causæ principali , sive tanquā instrumento physico , competere possit.

Mundissima Divinitatis specula vocantur Angeli à Dionisio, eo quod in illis Divinæ cognitionis claritas, ut solis fulgor in speculo, resplendeat. Erravit igitur cæca gentilitas, eos cum Deo confundens, ex quo idolatria pullulavit. Aberrarunt quoque Sadducæi, & Epicurei dari spiritus negantes, dantur enim in universo substantiæ omnino incorporeæ, ex materia, & forma minimè compositæ, secundum suam naturam incorruptibiles, quæ dicuntur Angeli, qui cum non habeant sensus corporeos, quibus colligant species rerum, intelligunt per species à Deo infusas, in quibus res omnes naturales clarissimè cognoscunt: Unde non discurrunt, sed in illis speciebus omnem veritatem, cujus sunt capaces, intuentur. In tanto numero sunt constituti, ut omnem materialem multitudinem excedant. Angelos inter ipsos debet dari communicatio cogitationis, sicut & inter homines, alias non possent invicem conversari, nec proindè societatem instituere: Unde in quacumque distantia positi, possunt sibi invicem loqui, ita quod si Angelus alteri loquens voluerit, alij locutionem ejus non percipiant; fit autem ista cogitatio, sive mutua locutio per voluntariam, & liberam ordinationem sui conceptus ad illum, absque ulla, sive signi, sive luminis, sive notitiæ, sive speciei in mente audientis impressione. Sicut corpus animatum subjacet animæ, à qua movetur, ita omne corpus subjacet Angelis, tanquam sublimioribus spiritibus, ut ab illis possit moveri, prout ipsis placuerit; hinc Angeli præsumt corporibus omnibus, sibi que formare possunt corpora aerea, in quibus licet non exercent opera vitæ, attamen omnia, quæ rebus vitalibus competunt, exercere possunt, secundum apparentiâ.

DE ANIMA SEPARATA.

XL.

CUM anima rationalis sit immortalis, ut fides docet, & infra videbimus, à corpore separatam permanere, nemo inficiari potest; animam autem tali modo consideratam, omni potentia exutam non judices, manent enim in ipsa potentiæ sensitivæ, licet radicalitèr tantum, intellectus autem, & voluntas formalitèr; intellectus inquam, non ad intelligendum per conversionem ad phantasmata, quæ sunt in organis corporeis, sed per conversionem ad ea, quæ sunt intelligibilia simpliciter: Hinc de alijs animabus separatam cognitionem habet, de Angelis autem imperfectam: Unde animæ separatæ de omnibus naturalibus cognitionem pariter habent, non certam, & propriam, sed communem, & confusam; ideoque, licet aliqua singularia cognoscant, quod verum est, non tamen omnia, etiam quæ sunt præsentia. Præter habitus, & actus scientiæ, & similiter species cognitionum, quas in conjunctionis statu habuit, & in statu separationis conservat, alias infusas à Deo recipit quæ & ejus vim intellectivam complent, & eas, quas ex hac vita detulit, elevat; ita ut quanto plura noverit in hac vita, tanto plura cognoscat in altera: Cumque hujusmodi species infusæ æqualiter se habeant

beant ad propinquum, & distans, fit, ut distantia localis nullo modo impediat animæ separatæ cognitionem, nihilominus animæ mortuorum, secundum naturalem cognitionem, quæ hic aguntur, nesciunt; si autem animæ Beatorum, quæ hic aguntur, sciant, ex gratia est.

EX PHYSICA.

DE IPSIUS DIGNITATE, DOTIBUS, ET OBJECTO.
XLI.

PHILOSOPHIA naturalis, seu Physica, quæ præ cæteris Philosophiæ partibus nomen istud specialitèr sibi vendicavit, in tanto, apud veteres, pretio fuit, ut nulli labori pepercerint illius assequendæ gratia. Ejus namque desiderio Apollonius, sive ille magus, ut vulgus loquitur, sive Philosophus, ut Pythagorici tradunt, intravit Persas, pertransiit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ Regna penetravit: & ad extremum, latissimo Phison amne transmissa, pervenit ad Brachmanas, ut Hiarcham in trono sedentem aureo, & Tantali de fonte potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus siderum, ac dierum cursu audiret docentem. Teste Hieron. in epist. ad Paulinum. Nec mirum: hæc enim est, quæ scit dispositionem Orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & commutationes temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, & alia hujusmodi. Hæc est ea scientia, per quam invisibilia Dei, à creatura Mundi intellecta conspiciuntur. Rom. 1. Hæc est, quæ Platonem à Piratis, post multa peragrata Regna, in captivitatem ductum, & Tiranno pretio datum, feliciorum ipsum emente fecit. Hæc igitur facultas à tot, tantisque commendata viris, tot itineribus illustrata, naturalis Philosophia dicitur: quæ quia per certissimas demonstrationes de suo objecto agit, scientia est; & quia in contemplatione sistit speculativæ gaudet honore. Habet nobilissimum objectum, ens scilicet mobile: non quidem accidentale, neque præcindens; sed determinatè substantiale.

DE PRINCIPIIS ENTIS NATURALITER MOBILIS.
XLII.

Nulla alia res magis in admirationem me rapit, quam maxima inter veteres dissensio circa principia entis naturalis. Alij namque terram; alij aquam; alij aerem; alij ignem; alij denique, unico non contenti, quatuor elementa posuerunt principia entis naturalis. Verùm horum sententiæ præcipites ruunt ad hæc verissima Aristotelis verba hic cap. 5. *principia sunt, quæ neque fiunt ex alijs, neque ex alterutris; sed omnia ex ipsis fiunt.* Xenophanis Colophonij placitum, tum & innumera alia, quæ acerbè Aristoteles hoc in libro infectatus est, rejicio. Toto Cœlo aberrat Gassendus, dum Epicuri sententiam jam penè exoletam instaurans, principia posuit infinita, infinitas nempe atomos, ex quibus omnia coaluisse putat. Sed ubi sunt, aut unde ista corpuscula, cum illa
cap.

nemo, præter unum Leusippum somniavit, à quo Democritus eruditus stultitiæ hereditatem reliquit Epicuro? Inquit Lact. Firm. de fal. Phil. cap. 17. Et quidè rectè; nequè enim atomos esse, ullo modo concedendum est. ut cum Aug. loquar Epist. 59. Aranearum telam concinnant Philosophi recentiores dum pro aris, & focus defendere constituunt, & principia entis naturalis ponunt tria elementa à Carthesio excogitata, imò somniata. Maximè mihi arridet sententia Aristotelis ponentis tria principia intrinseca entis naturalis in fieri, materiam scilicèt, formam, & privationem. Quod si à me quæras, quot sint principia entis naturalis in facto esse? Cum eòdem Philosopho dicam, solùm materiam, & formam intrinsecè constituere ens naturale jam genitum.

DE MATERIA PRIMÆ.

XLIII.

Certò certius nobis est, materiam primam dari. Solùm ergo restat, ut ipsius naturam explicemus. Igitur materia prima est: *primum subiectum, ex quo aliquid fit cum insit, & non secundum accidens*. Non habet actum methaphysicum, nec propria potitur existentia: sed existit dependentèr à forma per existentiam totius, quod componit. Non ergo potest existere sine forma, adhuc de potentia Dei absoluta. Materia prima sublunaris, appetit appetitu efficaci, formas habendas, secus habitas, seu amissas. Cum omnes formas sub ratione communi formæ amissibiliter informantis appetat, equaliter illas appetit. Hic appetitus non dicit meram entitatem materiæ, sed materiam in recto, connotando in obliquo, tum formas, tum dispositiones. Materia prima, ut est communis ad coelestem, & sublunarem, non est una specificè: materia verò sublunaris est ejusdè rationis, & quodammodo una in omnibus, quamvis ex se nullam habeat unitatem specificam, nec numericam positivè, sed solùm negativè.

DE FORMA SUBSTANTIALI, UBI DE PRIVATIONE.

XLIV.

Innegabilis videtur existentia formæ substantialis, ex quo in Concil. Later. 4. sub Leone 10. diffinitum fuit, animam rationalem, quæ abs dubio est forma substantialis, esse formam corporis. Quare in quo illa consistat, quodque sit illius constitutivum, breviter aperiāmus. Gasfendus non aliam in compositis materialibus formam admittit, præter certam atomorum combinationem, juxta cujusque corporis exigentiam. Carthesius duplicem distinguit formam, generalem unam, specialem aliam. Primam esse dicit, *certam motus, vel quietis, situs, figuræ, magnitudinis partium materiæ, & similium accidentium complexiōem, quæ uniuscujusque compositi naturalis constitutioni conveniens est*. Specialem formam in homine v. g. dicit esse animam rationalem. Nos Aristotelis insequendo vestigia, formam substantialem ponimus à materia prima adequatè distinctam, ipsamque sic ex Arist. diffinimus: *actus primus materiæ primæ, ex quo fit unum per se, & non secundum accidens*. Non ergo potest alteri formæ substantiali coexistere in eadem materia. Forma substantialis spiritualis naturalitèr potest separari à materia: materialis

verò solum de potentia Dei absoluta. Illa nec adhuc Divinitus educibilis est de potentia materiæ; hæc autem naturaliter educi potest, educiturque. Formæ Coelorum, & elementorum in prima rerum conditione non fuerunt eductæ de potentia materiæ, sed simul cum ipsa creatæ: quamvis absolutè educi potuerint. Circa privationem hoc unice occurrit discutiendum, nempe, ipsam esse à materia prima realiter distinctam, & analogicè, analogia proportionalitatis convenire in ratione principij cum alijs duobus, materia, scilicet, & forma.

DE COMPOSITO NATURALI, ET IPSIUS COMPLEMENTIS.

XLV.

Homo neque anima sola, neque corpore solo, sed ex utroque compositus est. Ait August. lib. 19. de Civit. Dei: igitur tam materia, quam forma sunt partes essentielles compositi substantialis. Inter materiam, & formam non datur modus distinctus unionis, sed se ipsis immediatè uniuntur ad constituendum totum ab illis simul sumptis non distinctum. Subsistentia à Græcis dicta Hipostasis, sic optimè explicatur: *Actus substantialis complens, & denominans naturam in esse suppositi, reddens illam alteri incommunicabilem.* Minimè ergo consistit in aliquo negativo, sed positivo; modo scilicet substantiali, cujus effectus primarius est reddere naturam completam omninò in genere substantiæ; sive existentem in se, & per se: ex quo nascuntur alij effectus negativi; reddere scilicet naturam alteri incommunicabilem, & hujusmodi. Doctoris Angelici vestigijs inhærentes, distinctionem essentiæ creatæ ab existentia, firmitè propugnamus.

DE NATURA, ARTE, ET VIOLENTIA.

XLVI.

Nomen *Natura* varias significationes sortitur, quas refert D. Thom. quæst. 19. 1. part. Ipsi tamen prætermisiss, solius naturæ, modo quo hic sumitur, diffinitionem ex Philosopho exhibemus in hunc modum: *Principium, & causa motus, & quietis ejus, in quo est, primò, & per se, & non secundum accidens.* Ex qua Naturæ explicatione colligo, non solum materiam, & formam, verum etiam animam rationalem, adhuc formalitè ut intellectivam habere rationem Naturæ. Idem judico de omni Coelo, etiam Empireo: secus de composito substantiali; hoc enim, nec prout dicit formam totalem, nec prout dicit subsistentiam, propriè natura est. Ars est realitè à Natura distincta, atque illius opera per se efficere non potest: Etsi ad ea possit indirectè concurrere; applicando nempe activa passivis. Rectè Philosophus, & D.T. explicant Violentum sic: *Quod est à principio extrinseco, passo non conferente vim.* Ex quo judico, optimè inferri, Deum, neque ut auctorem particularem, neque ut auctorem universalem posse strictam violentiam, inferre creaturis.

DE CAUSIS IN COMMUNI.

XLVII.

Operæ pretium erit, quid de causis in communi dicere, antequam ad ipsas in particulari deveniamus. Est igitur causa juxta Philosophum

phum: *id, ad cuius esse, aliud sequitur*. Dividitur adæquatè, atque univocè in materialem, formalem, efficientem, & finalem. Quæcumque illa sit, debet esse prior, suo effectui, prioritate saltem naturæ; non tamen temporis. An autem debeat esse perfectior, in palæstra dicam. Necesse est, omnem causam realiter à suo effectui distingui: quapropter in eodem genere causæ duo, aut plura, non possunt se invicem causare, quamvis possint in diverso. Quælibet causa, ut causet, necessario requirit existentiam, diversimodè tamen secundum diversitatem causarum. Causa namque materialis, & idem iudica de formali, debet existere in se, saltè eodem instanti temporis, quo suum effectum producit; causa finalis, vel in se, vel in apprehensione appetentis. Efficiens demum, vel in se, vel in sua virtute.

DE CAUSIS MATERIALI, FORMALI, ET EFFICIENTE.

XLVIII.

Conformitèr ad ea, quæ de materia prima, & forma substantiali diximus, causam materialem sic diffinimus: *id, ex quo aliquid fit cum insit*. Formalem verò ita: *id, quod dat speciem rei*. Causæ materialis causalitas stat in receptione formæ; formalis autem in actuatione, & informatione materiæ. Hanc ut optimam diffinitionem causæ efficientis amplectimur: *principium extrinsecum, à quo primò incipit motus*. Hujus causalitas nihil aliud est, quàm ipsa actio, qua agit in effectum, seu ipsius causæ effectio, quæ in modo positivo à causa realitèr distincto, consistit. Plurimæ sunt causæ efficientis divisiones: præcipua tamen est illa, qua in principalem, & instrumentalem secatur. Circa instrumentalem dico, ipsam nihil aliud esse, quàm *causam operantem in virtute alterius*. Constituitur in actu primo, & secundo operans per solam motionem principalis agentis, habetque dispositionem præviam, qua dispositivè operetur ad effectum principalis agentis. Circa principalem, scias oportet, eam immediatè non efficere suos effectus, quamvis propriè illos efficiat; sequeretur namque, substantiam creatam posse immediatè operari, quo nihil absurdius in Schola nostra. Deum simul cum creatura immediatè concurrere ad omnes istius effectus producendos, invito licèt Durando, sustinemus. Longè recedunt à D. Thomæ doctrina, quam firmitèr propugnamus, qui judicant, creaturas posse aliquid agere sine prævia motione Dei moventis, & excitantis, viresque præbentis. Contra hos statuimus, Deum præmovere, & prædeterminare causas, sive necessarias, sive liberas, ad suos effectus producendos, quin ab istis libertatem auferat; imò, nec in minimo lædat, sed potius perficiat. Deus physicè præmovet creaturam ad materiale peccati; ad formale verò malitiæ, solum permissivè concurrat.

DE CAUSA EFFICIENTE PER ACCIDENS.

XLIX.

Causa efficiens per accidens, ut ab efficiente per se condistincta, est, quæ præter intentionem effectum producit. Adæquatè dividitur in fortunam, casum, & fatum. In fortunæ explicatione recedimus ab ethnicis illam Deam existimantibus, cæcam, versatilem, & in sola

le-

levitate constantem. In cuius erroris confutationem Aug. lib. 4. de Civit. Dei. cap. 18. *Quomodo ergo Dea fortuna, inquit, si aliquando bona est, aliquando mala? An fortè quando mala est, Dea non est, sed in malignum Dæmonem repente convertitur?* Viam ergo Catholicam incedentes fortunam sic diffinimus: *causa efficiens per accidens, in his, quæ ex proposito fiunt, raroque contingunt.* Casus catholicè diffinitur sic: *Causa efficiens per accidens in his, quæ præter intentionem fiunt, & raro contingunt.* Fatum denique apud Catholicos est: *Ordinatio causarum secundarum ad effectus Divinitus intentos.*

D E C A U S A F I N A L I.

L.

FINIS multipliciter sumitur. In præsentì verò solùm accipitur pro illa causa, quæ excitat, & allicit ad agendum. Et in hoc sensu diffinitur ab Aristotele hic cap. 3. sic: *Id cuius gratia aliquid fit.* Ratio formalis constitutiva ipsius in actu primo, est ejus bonitas objectiva; apprehensio autem solùm est conditio necessariò requisita, ut finis exerceat suam causalitatem, quæ non stat in aliquo actu voluntatis, seu in primo amore finis, sed in ipsa bonitate finis, quatenus per intellectum voluntati proposita, per quandam sympathiam cum ipsa, illam allicit, & movet ad sui amorem.

D E C O N C O M I T A N T I A C A U S A R U M I N ordine ad effectus.

LI.

SUpposito, ex causis alias esse totales, illas nempe, quæ totum præbent influxum ad productionem effectus sufficientem, & necessarium, alias partiales, quæ scilicet non præbent totum influxum ad effectum producendum requisitum; duo tantùm asserenda restant. Primum: nec Divinitus fieri posse, ut idem numero effectus simul producat à duplici causa totali, & adæquata, ejusdem generis, & ordinis. Secundum: eundem numero effectum, nec divisivè posse produci, adhuc divinitus à duplici causa totali, & adæquata; ita ut effectus, qui ab una causa est productus, non potuit ab alia produci.

D E M O T U , U B I D E A C T I O N E , E T P A S S I O N E ,

LII.

CUM objectum formale Physicæ sit ens mobile, ut diximus; restat, ut de motu, à quo ens dicitur mobile, dicamus aliqua. Est ergo motus juxta Philos. 3. phys. cap. 2. tex. 6. *actus entis in potentia, prout in potentia.* Quam diffinitionem motui instantaneo convenire, sustinemus, motui inquam instantaneo physico, non tamen intentionali, sive corporali, sive spiritali. Motus subjectatur in mobili, & ab isto, tum etiam à termino à quo, & ad quem, realiter distinguitur. Non sic ab actione, & passione; hæ enim, sive à se invicem, sive à motu, sola ratione ratiocinata distinguuntur. Conformiorem menti Divi Thomæ, & rationi judicamus sententiam illorum, qui autumant, actionem formaliter transeuntem non subjectari in agente, sed in passio.

D E

SI ad nominis etymologiam attendamus, infinitum est, quod caret fine, & termino. In hoc sensu ipsum diffinit Arist. hic cap. 7. per hæc verba: *Id, cujus semper est aliquid extra.* Cæteris prætermis-
celebris est illius divisio in cathegorematicum, & sincathegorematicum. Quamvis infinitum sincathegorematicum non repugnet, attamen cathegorematicum impossibile est, sive secundum essentiam (solum Deo O. M. excepto) sive secundum magnitudinem, sive tandem secundum multitudinem. Etsi namque Deus suam absolutam adhibeat potentiam, nequaquam aliquid cathegorematicè infinitum erit. Possitis duobus infinitis, unum eorum non potest esse majus altero, si sumatur pro forma: infinitum tamen secundum multitudinem, materialiter sumptum, alio potest esse majus, secus judica de infinito secundum magnitudinem, adhuc materialitèr accepto.

DE LOCO, ET VACUO.

LIV.

Locus, cujus existentia, ipsa experientia constat, sic rectissimè enodatur: *Ultima superficies corporis continentis, immobilis, prima.* Circa locum primò occurrit asserendum, duo corpora localitèr extensa non posse naturalitèr esse in eodem circumscriptivè; benè tamèn de potentia absoluta Dei: Unum tamèn corpus in duobus nec si adhibeas absolutam Dei potentiam, circumscriptivè esse poterit. Vacuum nihil aliud est, quam *locus non repletus corpore.* In rerum natura non datur; nec verò possibile est cujuslibet agentis virtute, si Deum excipias. Detur tamèn. Poterit utique corpus localitèr moveri per ipsum: minimè tamèn id fiet, quin tempus in tali motu consumat.

DE TEMPORE.

LV.

Notissima certè est existentia temporis, & extra omnem disputationis aleam constituta. Verùm ipsius essentia non nisi obscurissima, meo videri, explicatuque difficilis: adeò ut mihi eveniat, id quod olim Augustino contigisse video, dum dixit: *Quid est tempus? Si nemo ex me querat, scio; si querenti explicare velim, nescio.* Ne tamen meo muneri deesse videar, Philosophum sequutus, illud sic explico: Numerus motus secundum prius, & posterius. Partes temporis solum existunt ratione indivisibilis instantis, quo continuantur, & copulantur; sicque tempus solum ratione instantis existit. Duratio creata distinguitur realitèr ab existentia rei durantis.

DE TERMINO UNITATE, ET CONTRARIETATE MOTUS.

LVI.

Alitèr à nobis sumitur motus hic, ac in 3. Phys. Ibi enim sumimus motum pro actu viali entis in potentia, quod utrique motui convenire, successivo scilicet, & instantaneo, diximus. In præsentiverò solum de motu successivo sermo nobis erit. Hoc igitur jacto fundam-

damento , dicimus : solum *quantitatem* , *qualitatem* , & *ubi* terminare per se motum : septem autem alia predicamenta , minimè. Unitas specifica motus sumitur à termino *adquem* , sumpto formaliter in esse termini : unitas tamen numerica , ab unitate numerica subjecti mobilis, temporis , & termini *adquem*.

DE CONTINUO.

LVII.

SToici , Duce Zenone , volunt , quantitatem contiuiam ex solis indivisibilibus coacervatis componi ; Aristoteles autem , ex divisibilibus componi asserit. Recentiores aliqui Zenonis sententiam temperare volentes , dixerunt componi quidem continuum ex indivisibilibus , sed quæ sint virtualitèr divisibilia. Alii tandem distinguunt inter continuum permanens , & successivum. Permanens componi dicunt ex divisibilibus simul cum indivisibilibus ; successivum autem ex solis indivisibilibus conflare asserunt. Ego verò , Aristotelem , cuius doctrina in Philosophicis imbutus sum , in hoc non puto contemnendum. Maximè etenim mihi arridet illius sententia de compositione continui , quodcumque illud sit , ex partibus divisibilibus , simul cum indivisibilibus.

DE INCEPTIONE , ET DESITIONE RERUM,
ubi de terminis magnitudinis , & parvitatæ.

LVIII.

Firmitèr tenemus , & propugnamus , entia successiva , qualia sunt motus , & tempus , desinere extrinsecè , sive per primum sui non esse , & per sui ultimum non esse extrinsecè paritèr incipere : & similiter entia permanentia , quæ modo successivo incipiunt , & desinunt. Res verò permanentes , quæ incipiunt per generationem , vel creationem , per primum sui esse incipiunt , scilicet , intrinsecè , & per primum sui non esse , sive extrinsecè desinunt , si corrumpantur , vel anihilentur. Mihi illa sententia magis placet , quæ viventibus concedit terminum intrinsecum magnitudinis , & parvitatæ ; non viventibus autem et si terminum intrinsecum parvitatæ , non verò magnitudinis tueretur.

DE CONDITIONIBUS MOTUS.

LIX.

DUAS præcipuè requirimus conditiones in motu , distinctionem scilicet moventis à mobili , & utriusque conjunctionem. Undè asserimus , omne illud , quod movetur necessario requirere motorem alium à se distinctum. Quare motus , quem in gravibus , & lævibus inanimatis intuemur , ab ipsis non est , sed à generante. Proptèr secundam conditionem , quam diximus esse ad motum necessariam , conjunctionem nimirum moventis cum mobili , clarè patet , nullius agentis , quantumcumque virtuosius , actionem procedere ad aliquod distans , nisi in quantum in illud agit per medium.

DE MUNDO.

LX.

Compages constans ex Cælo , & Elementis , & ex naturis , quas continent , diffinitur ab Aristotele mundus. Non mundus ille archetypus

pus, & idealis, diffinitur, sed exemplatus, & ideatus; Mundum istum potuisse esse ab æterno quoad entia permanentia, nulli dubium esse poterit; licet non omni modo, quo nunc, sint producibilia ab æterno. Quoad successiva verò, minimè. Satis probabile est, mundum esse ab æterno productum, Aristotelem non docuisse. Revera tamen in tempore fuisse productum, tanquam fide certum teneo. Quot fluxerint anni ab initio creationis mundi, non est omnium una sententia; qui septuaginta interpretum supputationem sequuntur, ab orbe condito usque hodie annos 6960. fluxisse asserunt; Qui verò fontes consulunt Hebraicos, atque sequuntur, 5761. annos parum minusve præterisse autumant. Primam supputationem sequitur Ecclesia in Martyrologio, secundam vulgata nostra, cui magis adhareo. Mundus fuit à Deo conditus tempore verno, Sole existente in Ariete, & die vigesima martii, quæ fuit dies Dominica. Sex illi dies, quibus narrat Moyse, Deum mundi hujus machinam creasse, atque perfecisse, fuerunt dies veri, & naturales, non solum importantes ordinem naturæ, verum etiam temporis, & successionis. Mundus eo modo, quo à nobis supra manet diffinitus, prout scilicet est corporum coelestium, elementorum, & mixtorum aggregatio, potest in æternum durare, Deo solito præbente concursus. At in eo statu, quo nunc est, non potest in tempore non deficere. De facto non datur nisi unus mundus, licet possit Deus alios producere in infinitum sincathegorematicè, isto perfectiores, nedum perfectione accidentali, verum etiam perfectione substantiali, novas rerum species producendo, speciebus jam productis excellentiores; verumtamen mundus iste à Deo productus, adeo perfectus est, ut nihil eorum, quæ ad naturalem perfectionem requiruntur ei deficiat. Igitur erraverunt quotquot Philosophi Antiqui, aut plures, aut infinitos mundos existere, asseruerunt. Erravit etiam Cartesius, qui ita mundum esse unicum asseruit, ut alios esse posibles negaverit. Dividitur mundus in coelestem, & elementarem. Coelestis est, *Cælorum omnium collectio*; elementaris autem, *elementorum, & eorum, quæ ex elementis sunt coagmentatio*.

DE MUNDO COELESTI.

LXI.

COElestium corporum substantia adeò nobis est incomperta, ut vix aliquid de illa habeamus exploratum. Unicè namque sacra scriptura tradit, esse regionem aliquam coelestem incorruptibilem, inefabili luce præditam, quæ omnibus præsentis vitæ cursum juste, ac sanctè consummantibus, dignum erit habitaculum, ac domicilium. Quantum autem de hac coelesti machina homini puro loqui licet, Cælum ex materia, & forma conflatum assero; attamen Cælorum materia non est adeò imperfecta, ac sublunaris, sed alterius speciei, & longe nobilioris perfectionis. Erraverunt Platonici, Persæ, Greci, & Romani, qui sydera ut Deos coluere, quasi eorum substantia foret anima prædita; sunt enim substantiæ corporeæ, omnis animæ expertes, licet incorruptibilitatis privilegio gaudeant. Imò admissio, quod Cæli sint fluidi, nulum incor-

rup-

ruptibilitati eorum præjudicium infertur ; quamvis , ut par est loquendo , Coelos esse solidos , adversus Cartesium , & alios , affirmo. Coeli sphericam figuram habent ; non tamen sunt corpora gravia , neque levia. Undecim tantum Coelos admitto , scilicet Lunæ coelum , Mercurii , Veneris , Solis , Martis , Jovis , Saturni , Stellatum , Christalynum , primum mobile , & Empyreum. Totum Coelum , cujuscumque Planetæ ex tribus Orbibus , seu spheris componitur , quarum prima , quæ nobis est proximior , est concentrica secundum superficiem concavam , excentrica verò secundum convexam ; Media est excentrica secundum omnes superficies , & tandem ultima , secundum superficiem convexam est concentrica , & excentrica secundum superficiem concavam. Coeli eo ordine sunt contigui , quo supra sunt recensiti ; & eo fruuntur nobilitate , quo sunt elevationes situ. Coelum Empyreum magna claritate esse præditum , ut certum relinquo ; causa tamen cur à nobis non videtur , vel est , quia lux ejus non habet proportionem cum oculis nostris , vel quia admodum condensatam illam non habet.

DE SYDERIBUS.

LXII.

Pythagorici in ea fuerunt opinione , ut stellas singulas totidem esse mundos , in quibus sint Coeli , aer , terra , maria , flumina , & silvæ , assererent. Verum hac opinione , & aliis ejusdem furfuris , spre- tis , quia anilem fabulam sapit , Sydera esse incorruptibilia defendo. Sic , cum lucem receptam , ad nos debeant transmittere , debent esse corpora opaca. Sunt pariter corpora aliis Coeli partibus densiora , non minus ac nobiliora. Stellæ aliæ sunt fixæ , errantes aliæ. Hæ , ab illis præcipuè distinguuntur , quia variant situm , ita ut semper non servant eandem distantiam inter se , aut cum stellis fixis. Numerum stellarum fixarum ingentem esse non dubites , in elogium quippe Dei dicitur , quod eas numerat. Attamen , stellæ fixæ , quæ nudo oculo , nocte serena cernuntur , numerum viginti duarum supra mille non excedunt. Planetæ , seu stellæ errantes , tantum sunt septem , nimirum Saturnus , Jupiter , Mars , Sol , Venus , Mercurius , & Luna.

DE PLANETIS SPECIALITER , UBI DE SATURNO.

LXIII.

Saturnus est stella quædam in septimo Coelo sita , illique conveniunt dotes aliis syderibus communes , & supra memoratæ. Dum nudis sese exhibet oculis , ad instar stellarum primæ magnitudinis apparet ; at dum oculo Telescopio armato conspicitur , cum corpore exacte globoso deprehenditur. Hoc habet speciale , ut quasi annulo ambiatur , ad modum alæ pilei toto illo fastigio detracto , cui caput inseritur. Hic annulus modo tantisper explicatus apparet , modo explicatior , quandoquidem cum magna explicatione , qui diversus modus ex diverso Solis aspectu provenit ; & dum Sol eam Saturni partem , quam conspiciamus illustrat , annulus omnino disparet. Annulus iste non est corpus luminosum , sed luminosus circulus , ex radiis Solis , sparsim à globo Sa-

tu-

turni reflexis productus. Sunt etiam duæ, vel tres stellulæ, quæ Telescopii ope circa Saturnum deprehenduntur.

DE JOVE, ET MARTE.
LXIV.

POST Saturnum sequitur Jupiter, cujus forma longè amplior, clariorque apparet forma stellarum fixarum, etiam primæ magnitudinis; dum longioribus Telescopiis inspicitur insigniter grandescit, & licet exactè orbicularem nobis faciem exhibeat, non uniformem, sed quibusdam nigricantibus fasciis ab ortu in occasum intersectam. Habet Jupiter quatuor minores stellulas ipsum perpetuo comitantes; ob idque Jovis *Astres*, & *Aulici* apellantur, quæ continuo girant circa illum. In Marte duæ maculæ deprehenduntur, quæ propria circulatione moventur. Habet etiam speciale, quod modo corniculatus, modo penè orbicularis, modo plenus, ad instar Lunæ apparet. Hujus causa est, quod variè ad Solem situs, variè ab eo collustratur, obvertitque ad nos illustratam partem.

DE SOLE.
LXV.

SOL luminare illud majus in mundi primordiis, ut esset diei præses, à Deo conditus, oculo Telescopio armato, plenus montibus flammis emittentibus conspicitur; Dum nascitur præcipuè, quasi dilaceratus, & denticulatus, apparet, quæ omnia ex varia lucis refractione proveniunt. Non est aurum ignitum, ut voluit P. Honoratus Fabri. Neque est substantia ignea formalitèr calida, in summo calefaciens, & circa summum excicans, ut docet Gassendus. Neque corpus fluidum, ad modum metalli ferventis continuo sese agitans, aut veluti mare igneum, aut liquidum, ut Aversæ, Maignano, & Cartesio, placuit. Est enim Corpus Cœleste, ab intrinseco incorruptibile, inanimatum, solidum, opacum, quodammodo perspicuum, & Cœlo præstantius, est Planetarum omnium medius, temporum dispensator, diem accessu, & noctem recessu causans.

DE VENERE, MERCURIO, ET LUNA.
LXVI.

VENUS est Stella illa, quæ nudis oculis inspecta, major apparet, & fulgentior. Quandoquidem Solem præcedit in ortu, diciturque *Stella matutina*, vel *Lucifer*; post aliquot menses Solem subsequitur, apparetque ad occidentem, ob idque *Hesperus*, vel *vesper* dicitur. Ex vario ad Solem situ, varias figuras obtinet, sicut fuit dictum de Marte. De Mercurio nihil speciale dicendum occurrit. Fabulati sunt Pythagorici Lunam esse veluti terram aliam, quam homines, & animalia quindécies sublunaribus fortiora incolunt, pulcherrimis ornatam plantis, alteratione dierum, ac noctium. Hac, & aliis fabulis spretis, Lunam, non de elementorum natura, sed de cœlesti substantia ab hac inferiori longe diversa, eaque non fluida, sed solidissima, compactam teneo. Et licet sit globosæ figuræ, non tamen superficiei levigatæ, sed partes de-

pres-

pressiores clarioresque habet, ad instar vallium, montium, & fovearum. At cum depressiones illas ad instar fovearum, ab aliquo corpore repleri oporteat, totam illam inæquabilitatem, substantia quadam perspiqua repleri, assero. Hinc, sine ullo phenomenorum præjudicio haberi potest globus Lunaris exacte Sphericus, inæquabilitate partium opacarum suppleta, à partibus, solidis quidem, exactè diaphanis. Duo macularum genera cernuntur in globo lunari; quædam grandiores, & perennes, semper in ea observabiles; aliæ minutiores, & extemporaneæ, quæ Telescopio in Luna crescente, vel decrescente, observantur. Hæ ita se habent, ut dum Sol illis incipit oriri, ad instar fovearum, ac voraginum nigerrimæ appareant; dum autem Sol exaltatur, paulatim decrescunt, & incipit apparere fovearum fundus. Maculæ primi generis, non sunt Maria, aut aliquæ partes liquidæ, sed solidæ: Unde haberi possunt, vel ut partes rariores, non valentes lucem reflectere, ac proinde nigricantiores, vel ut partes talem quasi colorem habentes. Maculæ secundi generis sunt umbræ à prominentioribus partibus in depressiores projectæ: igitur globus Lunaris est incorruptibilis.

DE AFFECTIONIBUS CORPORUM COELESTIUM.

LXVII.

CUM oculis videamus, corpus, in quo Astra visuntur in immensum extendi, infertur, Coelum esse quantum, patere ad sensum. Ex quo colligitur esse rarum, & densum. Cælos moveri, & docet Ecclesia, & experientia confirmat. Ex horum corporum motu nullus concentus, sonus, aut harmonia efficitur, ut voluerunt Pythagorici, Plato, & alii. Sol, & etiam Stellæ fixæ, propria fulgent luce; Planetæ autem illam habent à Sole. Solis eclipsis est ipsius luminis privatio respectu terræ, ob interpositionem Lunæ, dum nova est, contingit; tantoque major est eclipsis, quanto magis Luna in Solem incurrit. Numquam datur eclipsis Solis respectu totius terræ. Lunæ eclipsis fit dum Luna est plena, & ita Soli opposita, ut terræ umbram ingrediatur. Totalis eclipsis, ad quatuor dumtaxat horas producit, in eoque orientalis Lunæ pars, prima umbram terræ ingreditur, & occidentalis egreditur posterior. Cum Luna sit globus quidam, mediam ejus partem (extra eclipsim) Soli obversam illustrari, est necesse; adversa autem obscura relinquitur. Corpora Coelestia, vera, & reali actione influunt in hæc inferiora, non solum per lucem illuminando, & per ipsam calefaciendo, verum etiam per quasdam virtutes sensibus inperceptibiles, quæ qualitates occultæ appellari solent. Cœli moventur ab Angelis ad secundam Hierarchiam pertinentibus, ex quibus, movens primum mobile, in parte orientali residet; alii verò in parte occidentali (non enim omnes possunt ab una intelligentia moveri) Attamen movent illos, non aliqua potentia, aut actione, corporea, sed potentia intellectiva, per voluntatem applicata. Influxu Cœli in hæc inferiora cessante; omnis alteratio, aut motus physicus cessaret; imò motu Cœli cessante, quantumcumque influxus lucis maneret, cessarent motus inferiorum, & mixta in elementa brevissimè transmigrarent.

EX dictis quam optimè inferes, Astrologos peritos posse certò prænoscere, & longo antequam eveniant tempore, prædicere ortus syderum, occasus, aspectus, eclipses, aliaque hujus generis ad statum Cœli pertinentia. Sterilitatem, abundantiam, frigora, siccitates, elusiones, tempestates, morbos, terræmotus, & similia, tantum probabiliter. Cum Cœli indirectè, mediatè, & quasi per accidens, atque remotè, in intellectum, & voluntatem, eorumque actus, tantum influant, non possunt Astrologi, ex inspectione syderum, actus liberos intellectus, & voluntatis naturaliter certò prænoscere; sicut nec actus liberos præteritos particulares, quos non viderunt, & de quibus nihil audiere. Igitur ut vanum respuendum est quorundam Astronomorum dictum, esse in Cœlo Stellas quasdam fatales, quæ sub certò situ, ac certa facie, cujusque fortunam, & successus, etsi non efficiant, tanquam litteræ descriptæ ostendant. Nihilominus, posse Astronomos actus liberos voluntatis, in communi, sive bonos, sive malos, probabiliter cognoscere, probabilius judico. Casuales eventus, ut quod aliquis moriatur lapide cadente percussus, prænoscere neutiquam possunt, licet possint probabiliter fortunatum aliquem prænunciare.

DE MUNDO ELEMENTARI, UBI DE

Elementis in communi.

LXIX.

Elementum hic sumitur pro corpore simplici, contrapposito mixtis; diffinitur enim: *Compositum ex materia, & forma, quod non resolvitur in alia corpora, &c.* Quatuor tantum Elementa numerantur, scilicet ignis, aer, aqua, & terra. Eorum qualitates propriæ, tantum sunt quatuor, nempe calor, frigus, siccitas, & humiditas. Has in Elementis sic distributas reperies, ut ignis, sit summè calidus, & siccus in excellenti; aer summè humidus, & calidus in excellenti; aqua summè frigida, & in excellenti humida; & terra summè sicca, & in excellenti frigida. Hæ omnes qualitates, licet sint revera activæ, in ordine tamen ad mixtum, calor, & frigus, activæ dicuntur, siccitas, & humiditas, passivæ nominantur. Qualitates contrariæ in gradibus intensis, nec divinitus possunt esse in eodem subjecto. Quatuor Elementorum situs talis est, ut terra sit in centro mundi: aqua supra terram, aer super aquam, ignis supra aerem. Omnia Elementa habent figuram sphericam. Quodlibet Elementum, licet egre, potest immediatè ex quolibet generari; at inter symbola facilius transitus. Ex duobus Elementis symbolis, non potest tertium ab utroque distinctum generari; ex dissymbolis, quam optimè.

DE ELEMENTIS IN PARTICULARI, UBI DE IGNE.

LXX.

Naturam ignis explicans Cartesius, ita alloquitur: *Particula terrestres, cujusque sint magnitudinis, aut figura, cum singula seorsim primi Elementi (materiam cœlestem, & subtilissimam intelligit) motum se-*

Sequuntur, ignis formam habent. Quæ opinio tanquam chimerica, & nullum habens in ratione fundamentum, à nobis repellitur. Ignis sic describi potest: *Elementum calidissimum siccissimum, & levissimum.* Hoc habet proprium, ut heterogenea segreget, induret, & liquefaciat. Item, quod in illo diu non possint animalia vivere. Producitur ignis domesticus per collisionem quorundam corporum, partibus subtilioribus, vel aeris attriti, vel corporum collisorum, in ignem versis, aut per radios Solis refractos. Melius conservatur in umbra, quam in radiis solaribus; sicut etiam sub cineribus, dummodò cineres diu ab igne non abfuerint. Moderato flatu augetur ignis, immoderato, extinguitur. Causam horum omnium aperiam. Duplici via ignis corrumpitur; scilicet à contrario, vel marcore. Quandoquidem etiam defectu spiraminis. Facilius extinguitur ignis aqua falsa quam dulci; causa: quia illa crasior est. Ignis piceus vix extinguitur aqua, quia eam cito in vapores vertit. Mirabile sanè est, quod ignis, cum pulverem sulphureum intra vasa tormentaria corripit, tanta & tam subita vi, ingentique strepitu, foras erumpit; Causa est: quod pulvis ab igne correptus, & rarefactus, in ampliorem fusus molem, capaciore locum requirit; quem ut inveniat, quanto maximo potest impetu ruit, atque egreditur; quo in egressu aerem defringit.

LXXI.

EXperientia notum est, multum ignem, multumque calorem, sudorem minus concitare. Causa: quia nimius calor, hominem in spiritum dissoluto, corpus exsiccat, & sudoris materiam consumit. Sic, causa cur ii, qui vehementer frigent, si ad copiosum ignem propius accedant, dolorem sentiunt, & non, qui paulatim calefiunt, est; quia calor subita vi ingrens, præproperam in organo tactus mutationem efficit, quæ dolorem causat. Ratio cur candela cum ultro extinguitur, ultima flamma altius se attollit in promptu est: Nimirum, quia tunc deest halitus inflammabilis, & aer illius locum subit, ob cuius levitatem flamma altius attollitur. In Cella vinaria, & criptis subterraneis, fax accensa vix sese tuetur, quia cella ferventis musti crasioribus halitibus impletur, & in criptis aerì subeunti non patet aditus. Flamma, cum primò accenditur, tenuem, & veluti ceruleam lucem præ se fert, quia materiæ combustibilis humor non est benè concisus. Ex circumfuso aere provenit, quod duæ flammæ in unum veluti conum jungantur. Ab eodem aere provenire potest, quod flamma, non æquabili motu, sed quasi subsaltans moveatur, si ab ipso agitetur, quandoquidem tamen, quia pabulum æquabiliter flammæ non suggeritur.

D E A E R E.

LXXII.

AEris naturam explicat Cartesius per hoc, quod *particulæ terrestres, cujuscumque sint magnitudinis, aut figuræ, aeris formam habent cum inter globulos secundi elementi volitantes, eorum agitationem imitantur*; Quam opinionem, tanquam improbabilem, & chimæricam respuo; quippe etsi aer quandoquidem confundatur cum æthere, ab eo re-

revera distinguitur. Sic aer describi potest : *Elementum humidum, calidum, & leve*. In tres regiones solet dividi, quarum infima ultra cacumina altissimorum montium non pertingit. Media incipit ubi infima definit. Ultima usque ad regionem ignis extenditur. Experientia compertum est, utres multo aere humido plenos super aquas ferri, quamvis sint graviores, quam inanes, qui merguntur in aquis; cujus causa non alia esse poterit, nisi quia gravitas, & pondus, quod ab aere humido utres accipiunt, quominus sint aqua leviores, non obstant; præsertim cum aeris levitas supra aquam nitatur, & sursum feratur. Aer subterraneus, qui longo tempore stetit inclusus, respiratione attractus nocet, quia aer ille recentis auræ perflatu destitutus corrumpitur, & fit pestilens. Infectus ille aer, ob inæqualitatem, & dissimilitudinem temperamentorum, quibusdam in locis, uni volucrum generi nocet, & alibi cæteris omnibus animantibus. Qui aere frigido sudant, deterius habent, quia per sudorem laxatis poris adventitium frigus recipiant, valetudinis, & vitæ, capitalem hostem.

DE AQUA, UBI DE FLUXU, ET REFLUXU.
LXXIII.

Censet Cartesius, aquam nihil aliud esse, quam multarum particularum tertii elementi oblongarum, & politarum congeriem. Inter illas particulas, quasdam esse flexibiles, quasdam inflexibiles ponit. Sed hac opinione Cartesii relicta tanquam falsa, sic cum Peripateticis aquam describo : *Elementum humidum, frigidum, & grave*. Aquæ alię sunt pluviales, & in aere pensiles, alię supra terram decurrentes, & alię subterraneæ. Maris falsugo ex sudore, & exalatione terrarum metallicarum, bituminosarum, & salidarum, quas alluit, oritur. Fluxus maris, & refluxus quid sit, satis constat. Stoicorum, & Pythagoricorum opinione omissa, quia refutationem non meretur, fluxum, & refluxum maris, ex subterranea quadam voragine, quæ maris aquas sorbeat, & resorbeat, non oriri, adversus Platonem adstruo. Neque ab ignibus subterraneis, halitus calidissimos emittentibus, neque à vaporibus, statim temporibus excitatis, neque à rarefactione, & condensatione aquarum marinarum, neque à ventis cumulantibus undas, neque à fluminum affluxu, provenit. Similiter causa esse non poterit, quod aqua fit extra proprium locum, illumque conatur obruere, & à littoribus repulsa, ad refluxum, & refluxum cogitur. Propius ad veritatem accedunt, qui causam eam assignant, quod aqua in angustiis locorum contenta, & quodammodo compressa quasi libretur, & nunc in istam, nunc in illam partem vertatur; sed non est ita. Erraverunt etiam Copernicani, maris æstum in motum terræ circa solem refundentes. Igitur dicendum venit cum communi Philosophorum, æstum maris à Luna provenire; Non quia Luna, & terra ætherem premant, & æther mare, ipsumque versus littora attollat, ut voluit Cartesius, sed quia Luna quasdam virtutes occultas habet, quibus mare trahit & impellit.

LXXIV.

Hinc , cisternæ , stagna , & lacus non æstuant , quia eorum omnium superficies sunt angustiores , & vis occulta secretaque Lunæ interjectu terræ nimis imminuitur. Mare Caspium non æstuat , aquarum defectu , cum perpetuo se exoneret in pontum Euxinum. Neque Mare mortuum , quia nimium est bituminosum. Similiter mare mediterraneum , quia cum Oceano parum communicat. Quibusdam in locis fit velocior æstus , quia terra est depressior ; in aliis est segnior , quia terra est altior. Ut plurimum maris fluxus longius durat , quam refluxus , quia hic est effectus causæ universalis , Lunæ scilicet , aquam ad ascensum impellentis , ille , effectus causæ particularis , scilicet aquæ , nativo pondere descendentis. Propter meatuum commoditatem , quibus aqua communicatur puteis , fit ut aliqui se æstui maris accomodent ; similiter tamen , propter cuniculorum angustias , & tortuosos amphractus , aut mari distantiam , accidit , ut putei dum mare recedit , fluxum patiantur. Subit aqua corpora spongiosa , quia in eis est vis attrahendi aquam. Cum aqua præceps hausta , tota deorsum ruat , non tamen paulatim sumpta , hæc magis sitim restinguit. Marina aqua crassior est , & corpulentior , quapropter facilius in ea natatio. Frigida aqua epota , quandoquidem æstuantem hominem interficit , quoniam aqua in præcordia apertis poris hiantia se recipiens , nativum calorem nimio subitoque frigore perimit.

DE FONTIUM , ET FLUMINUM ORIGINE.

LXXV.

Satis communis est sententia , fontes , ut plurimum , primam suam originem à mari sumere , fluvios , & flumina ex fontibus nasci , quam amplector. Ultro fateor , pluvias , nives solutas , vapores in cavernis terræ inclusos , frigore condensatos , in aquam guttatim stillantes , multosque lacus in terræ sinu contentos , ad fontium , fluminumque incrementum plurimum facere ; imò plures fontes , minoresque fluvios , ex solis pluviis ortum ducere adstruo. At neutrum horum est unicum , & totale principium omnium fluminum , & fontium. Probabile etenim satis est , fontes , vel scaturigines in ripis fluviorum occurrentes , ex ipsa fluviorum aqua sepe oriri. Cum terra sit altior mari , probabilius judico , aquam sursum trahi , ad usque vertices montium , vi , & influxu corporum coelestium. Licet non sit improbabile , ab onere desuper incumbentis aquæ provenire. Ex his , mare omnium fluminum recipiendo aquas non exundat , quia per meatus sese exonerat. Termarum calor ex vaporibus calidis oritur ; virtutes autem , ex admistione metallorum.

DE TERRA.

LXXVI.

Terram esse atomorum fixarum , & solidarum congeriem , plurimi ex recentioribus docent , quibus non adhæreo. Est enim terra , *elementum siccum , frigidum , & grave*. Dividitur in Europam , Afsiam , Africam , & Americam. Plusquam certum est terram ex montibus , vallibusque componi. Terram sine montibus fuisse à Deo creatam , sententia est

D. Damasceni; qui, & montes tertia creationis mundi die fuisse à Deo effectos, asseverat. Contrarium tenet D. Basilus. Utraque sententia probabilis, sed prima probabilior. Probabilius etiam judico, ante primorum parentum peccatum, terram cum spinis germinasse rosas.

DE SYSTEMATATE MUNDI.

LXXVII.

AD quatuor magis vulgata mundi systemata reduci possunt. Primum est Ptolomaicum, qui coelestem regionem in duodecim Coelos divisit, quorum undecim, eodem, quo ipse, ordine, supra à nobis recensiti, & unum chrySTALLINUM addit. Circa regionem elementarem nobiscum convenit. Secundum est Copernicanum, quod Solem in centro mundi collocat, circa quem planetæ moventur, ipso immoto, ita quod etiam totus globus terraqueus moveatur. Tertium est Tychonicum, qui etiam Solem planetarum centrum ponit (Luna excepta, quæ circa terram, ut proprium centrum movetur) ita, quod Mercurius, & Venus circa illum in propriis circulis girent, excludendo terram, Mars, Jupiter, & Saturnus terram etiam includant. Quartum est Cartesianum, quod cum Copernicano convenit, dempto, quod totam materiam coelestem, simul cum planetis, ad instar magni vorticis circa Solem girare docet. Ex his systematibus nullum admitti potest, Ptolomaico dempto, si unum Coelum ChrySTALLINUM ab eo semoveas.

DE GENERATIONE, ET CORRUPTIONE.

LXXVIII.

Licet quam plures ex antiquis existentiam generationis substantialis negaverint, nunc autem ut certum quid supponitur. Diffinitur sic, *Mutatio de non esse ad esse*: Igitur generatio est essentialiter mutatio. Generationem viventis sic diffinimus: *Origo viventis à vivente à principio vite conjuncto, &c.* Terminus qui generationis substantialis est compositum ut subsistens; Terminus quo formalis totalis, est natura totalis; Terminus quo partialis est forma substantialis. Quamvis materia prima sit subjectum, in quo ipsa generatio exercetur, non tamen est subjectum denominationis, neque inhæsionis illius. Ultima dispositio ad formam; quæ effectivè provenit ab ipsa, ad ipsius introductionem subjectum preparat, & disponit. In generatione substantiali quæ fit ex congressu maris, & feminæ, concursus activus tribuitur tantum mari, feminæ verò passivus. Corruptio substantialis diffinitur ab Aristotele sic: *Mutatio de subjecto in non subjectum, manente communi materia.* Licet corruptio, & generatio duas mutationes realiter distinctas includant, unicam tamen actionem important. Generatio, & corruptio, eo ordine prioritatis, & posterioritatis fruuntur, ut generatio in genere causæ formalis, efficientis, & finalis corruptionem præcedat; in genere tamen causæ materialis dispositivæ, illam subsequatur. Neutiquam à natura particulari corruptio intenditur; à natura tamen universali per se intendi concedere non renuo; non quidem per se primo, sed per se secundo. In corruptione substantiali ita compositum destruitur, ut nihil illius, excepta materia prima, perseveret.

DE

DE ALTERATIONE.

LXXIX.

CUM alteratio sit medium ad generationem, aut hanc debes negare, aut illam adstruere. Diffinitur sic: *Motus ad qualitatem sensibilem mediam, aut extremam, eodem subiecto sensibili manente.* Dividitur in alterationem specialiter dictam, intensiorem, & remissionem. Non solum est motus successivus, verum etiam continuus. Quamvis generatio alterationem supponat, utraque est actio ab altera realiter distincta. Intensio qualitatis, non per additionem partis ad partem, aut qualitatis ad præexistentem efficitur, neque per additionem gradus ad gradum, si nomine gradus partes qualitatis intelligas; unice enim intèditur qualitas per maiorem radicationem ipsius in subiecto, quæ absque novi modi productione non contingit. Igitur fieri non potest qualitatis intensio per remotionem qualitatis contrariæ; neque per adventum perfectioris, minus perfecta destructa.

DE AUGMENTATIONE, NUTRITIONE, DIMINUTIONE, & accidentium subiecto.

LXXX.

DARI augmentationem, & diminutionem, experientia ostendit; dari nutritionem sacra pagina docet. Augmentatio diffinitur: *motus de minori ad maiorem quantitatem, ex vi conversionis alimenti.* Diminutio sic: *Motus à maiori, ad minorem quantitatem, &c.* Nutritio ita: *Aggeneratio substantiæ partialis ad substantiam aliti ex vi, &c.* Ex his rectè inferes augmentationem, & nutritionem esse motus realiter distinctos. Similiter, augmentationem, & diminutionem specificè distingui. Quamvis augmentatio, & nutritio semper non durent, eo tamen tempore, quo durant, sunt motus continui. Dummodo in aliqua viventis parte non sit indispositio, quando vivens nutritur, & augetur, omnes illius partes augentur, & nutriuntur. Dum vivens nutritur, & augetur manet idem numero suppositum, licet non omnimodè. Materia prima cum sit primum subiectum, non potest non esse inhæsionis accidentium prima radix. Verumtamen nullius accidentis potest esse subiectum quod, & immediatum, quantumcumque forma substantiali informetur; solum enim compositum potest esse subiectum quod immediatum, & principale accidentium. Opinione Scoti omissa, qui hæcceitatem pro primo individuationis substantiæ materialis principio statuit, quia aut nihil ponit, aut cum aliorum opinione consentit, materiam primam, non nude sumptam, sed quantitate signatam, esse primum, totale, & radicale principium individuationis substantiæ materialis, constanter teneo. Primum tamen principium individuationis accidentium est subiectum, in quo recipiuntur. Igitur duo accidentia solo numero distincta, nec divinitus, in uno subiecto coadunari possunt.

DE RAREFACTIONE, ET CONDENSATIONE, actione, & reactione.

LXXXI.

SI aquam modo congelatam, modo liquidam aspicias, dari rarefactionem, & condensationem, non negabis. Rarefactio autem, & con-

condensatio sunt alterationes per se primo ad rarum & densum terminatae; at ex consequenti, ad occupationem majoris, vel minoris loci respectivè. Rarum autem est, quod sub magnis dimensionibus parum continet materia. Densum autem, quod sub parvis dimensionibus multum continet materia. Ex his, quid sint rarefactio, & condensatio satis liquet. Igitur in rarefactione nova pars quantitatis non acquiritur, nec in condensatione deperditur. Quando duo agentia in qualitate, & gradu conveniunt, neutrum illorum potest in alterum agere. Multo minus idem in se ipsum, etiam per antiperistasis potest agere; quamvis si sint plures partes, possit ratione unius in aliam agere. Passum dupliciter, precipue, agenti resistere potest; aut quia ei difficile cedit, aut quia per contrarias qualitates illi obsistit. Ut igitur agens agat in passum, debet esse major illius activitas, quam hujus prima resistantia, non tamen secunda. Omne agens, dum agit in passum, ab isto repatitur, dummodo utrumque sit sufficienter approximatum, & utrumque sit capax qualitatum alterius.

DE MIXTIONE.

LXXXII.

Mixtionem strictissimè sumptam, prout nempe significat unionem, seu elementorum conjunctionem, ratione contrariarum qualitatum agentium, & reagentium, possibilem agnosco. Diffinitur ab Aristotele sic: *Mixsibilem alteratorum unio*. A generatione, corruptione, alteratione, augmentatione, & diminutione non dubites distinguere. Causa mixtionis effectiva, non sunt elementa, nec aliquod ex illis, sunt enim ad summum causa illius materialis, sed tota efficientia in Coelum refunditur. Mixtio propria, & perfecta ex quatuor elementis fieri potest. Ex licoribus etiam, si sint ejusdem, sive diversae speciei, dummodo contrarias habeant qualitates, quibus agere, & reagere possint. Dum ex elementis generatur mixtum, elementa non manent in illo formaliter, sed tantum virtualiter, quatenus scilicet illorum qualitates formaliter in mixto reperiuntur.

DE MIXTORUM, ET ELEMENTORUM QUALITATIBUS,

Ubi de Calore, & Frigore.

Quamvis supra aliquid de his qualitatibus fuerit discussum, dum de elementis egimus, ordo doctrinae postulat, ut de illis specialem sermonem instituamus. Igitur quidquid dicant recentiores, dari accidentia physica, realiter entitativè à substantia distincta, ut certum teneo. Caloris essentia formaliter non consistit in motu expansivo, celeri, & perturbato partium corporis calefacti, ut putat Cartesius; neque in atomis exilibus, sphaericis, & multum agitatibus, pinguibus, viscosis, divellentibus, concutientibus, & partes corporum continuorum dissolventibus, ut Gassendo placuit; neque in quibusdam corpusculis ignitis, poros corporum; quae calefiunt subeuntibus, ut volunt alii, unice ergo est qualitas, quae ab Aristotele diffinitur ita: *quod congregat homogenea, & disgregat heterogenea*. Frigus non est mera caloris privatio, sed aliquid positivum; licet Cartesius contrarium teneat. Quamvis autem Gassendus circa hoc nobiscum conveniat, quia tamen frigus non esse qualitatem

do-

docet, sed unicè in quibusdam corpusculis, pyramidalem, & quadratam figuram habentibus consistere asseverat, ejus opinio minimè placet. Qua proptèr, etiamsi frigus constrictionem partium corporum, ut effectum importet, in illa tamen formalitèr non consistit; quippe à Peripateticis diffinitur: *Quod homogenea, & heterogenea, ex aquo congregat.*

DE HUMIDITATE, ET SICCITATE.

LXXXIV.

Humiditatem, & liquiditatem, non esse unum, & idem, præmissis, falso asserit Cartesius, humiditatem in partibus superficiem politam, & levem habentibus, formalitèr consistere. Errat quoque Gassendus, qui humiditatem, in proprietate, quam habet corpus humidum, ut facile uniat, & connectatur cum omnibus, quæ tangit, formalitèr consistere dicit. Multo minus consistit formalitèr in insinuatione per corporis poros, sive in præsentia intra poros corporis. Est enim essentialiter quædam qualitas, quæ à nobis diffinitur sic: *Quod proprio termino non terminatur, & facile alieno.* Consequentèr ad dicta, siccitatem in partibus non politis, formalitèr consistere docet Cartesius; quæ opinio, etiam consequentèr à nobis respuitur. Neque magis ad verum accedit Cardani, & Gassendi sententia, siccitatem esse meram humiditatis privationem affirmantium. Multo minus aliorum recentiorum opinio, quæ siccitatem in incapacitate sese insinuandi per alterius poros, consistere statuit. Etenim est siccitas, *quod facile suis, difficile vero alienis terminis terminatur.*

DE DURITIE, FLUIDITATE, ET PERSPICUITATE.

LXXXV.

Singularis est Cartesii sententia, cui non adhæreo, duritiem formalitèr consistere in partium quiete. Neque ipse sibi Cohæret, alibi docens, duritiem, in partium concatenatione, partium inquam ramosarum, formalitèr consistere. Alii, quorum opinio minimè placet, docent, duritiem provenire ab aere subtili corpus durum circumdante, qui maximè agitato, tanta vi corpora præmit, ut eorum partes non possint, nisi difficillimè separari. Neque magis arridet Gassendi assertum, quo duritiem in vacuolorum carentia, & immediato corporum contactu, consistere statuit. Sic, neque fluiditas in partium motu, ut vult Cartesius, consistere poterit; neque in spatiolis vacuis, per quæ possint moveri atomi, ut Gassendo placuit. Perspicuitas non consistit in pororum rectitudine, neque in rectitudine vacuolorum, sed sunt qualitates Physicæ, & naturales, physicè, & realitèr existentes.

DE LUMINE.

LXXXVI.

Lumen; prout lucem, radium, & splendorem complectitur, quomodo loquimur de illo in præsentia, non est corpus aliquod substantiale propriè dictum, ut existimavit Empedocles; neque est forma substantialis Solis, ut aliqui, quos suppresso nomine refert Divus Thomas, sunt fabulati, nec in undulatione alicujus substantiæ fluidæ aerem afficientis, ut non nulli recentiores docent, consistit. Certum enim est apud omnes Pe-

ripateticos, Lumen per aerem diffusum esse qualitatem quandam, cujus proprium munus non aliud est præter objecta externa proximè visibilia constituere; verum Scoto non adhæreo, qui Lumen esse qualitatem quandam intentionalem præcisè, adstruit: sed vestigia D. Thomæ, & omnium discipulorum sequendo, Lumen per aerem diffusum esse qualitatem physicam, & naturalem, affirmo.

DE GRAVITATE, ET LEVITATE.

LXXXVII.

CArthesius, ut suam de gravitate opinionem credibilem faciat, supponit partes totius, quod motu circulari movetur, habere inclinationem, ut secundum lineam rectam recedant à centro. Supponit quoque, terram motu circulari, à materia subtili illam ambiente, & ejus poros pervadente, moveri: Igitur juxta Cartesium, in hujus materiæ subtilis impulsu, vel repulsu gravitas corporum consistit. Hinc docet ipse, omnia corpora naturali inclinatione sursum moveri versus Coelum; quod autem cadant deorsum, ex repulsa materia subtili provenire asserit. Quod omne quàm sit falsum patet ad oculum. Alii affirmant corpora versus terram moveri per quandam sympatiam, quæ reperitur inter ipsa, & terram, sed nec adhuc placet. Alii ad aeris impulsu, & Coelorum motum confugiunt; sed neque satisfacit. Alii gravitatem indistinctam à corpore censent. Sed falluntur, est enim qualitas vera, & realis, realitèr à corpore gravi distincta. Sic etiam levitas est qualitas quædam, realitèr à corpore levi distincta, quæ motus sursum est immediatum principium. Nullum elementum in proprio naturali loco gravitat, vel levitat.

DE METEORIS.

LXXXVIII.

MIxta imperfecta, *meteora*, hoc est quasi in sublimi apparentia, dicuntur, quia in sublimi, id est aere, formantur. Horum materia proxima est vapor, & exhalatio. Hæc est pars terræ subtilior, seu spiratio calida, & sicca, virtute Solis sursum elevata; vapor vero, spiratio calida, & humida. Quoniam autem meteora ab elementis substantialitèr non distinguuntur, causam formalem ab eis distinctam non habent. Eorum causa efficiens est Coelum; Finis eorum ordinarius est naturale mundi ornamentum, & viventium commodum; extraordinarius verò extraordinaria divine voluntatis manifestatio. Quintuplex est locus, in quo meteora fiunt. Primus suprema aeris regio; Secundus media; Tertius infima; Quartus aqua; & ultimus terra. De omnibus agemus.

DE METEORIS IGNITIS SUPREMÆ REGIONIS AERIS.

LXXXIX.

Primum meteorum ignitum est *fax*, aut *flamma*, seu *lampas*, quod tunc formatur, quando magna exhalatio in longum, & latum æqualitèr extensa, tota simul inflaumatur. Secundum est *Torris*, seu *Tison ardens*, quod est impressio quædam ignita in longum extensa, ex exhalatione unctuosa, & uniformi, genita. Si longior sit, vocatur *Trabs*. Tertium est *jaculum*, estque exhalatio longa, terræ pyramidalitèr imminens, simul

ac-

accensa. Quartum est *Lancea* quod à jaculo, parum differt. Quintum est *Capra saltans*, estque exhalatio ignita, quæ propter varias excursions, & veluti saltus à flamma provenientes, in modum caprarum videtur exilire. Sextum est *columna*, quod tantum contingit, quando exhalatio non est eque rara, & subtilis, quo fit, ut subtiliores partes superiorem locum subeant, crassiores verò quamdam quasi basim exhibeant. Omnia ista meteora, & alia omissa, incenduntur, vel exhalationum collisione, vel antiperistasi, vel calore Solis, aut forsàn ab igne elementari. Circa Cometas censuerunt aliqui esse unum ex planetis, alii stellas errantes, Cartesiani esse massam ingentem crassioris materie, radiis Solis collucentem, inter Saturnum, & stellas fixas sitam. Has opiniones ut falsas respuo, & cum Aristotele assero: Cometam esse exhalationem multam, pinguem crassam, & viscosam, cujus partes bene cohærent, & coagmentantur. Quomodo exhalatio accendatur, & cur magis, aut minus duret, dicam. Cometæ alii sunt Criniti, alii barbati, & caudati alii. Prænunciant morbos, & pestes, sterilitates, famem, bella, tempestates, principum mortes, &c. Cur, referam. Stella illa, quæ magos Bethleem perduxit, non fuit propriè Cometa, neque unus ex septem planetis, neque stella fixa, sed novum quoddam meteorum Divina, vel Angelica virtute efformatum.

DE METEORIS IGNITIS MEDIÆ REGIONIS AERIS.

XC.

Quinque hic occurrunt explicanda, quæ in media aeris regione contingunt, scilicet *tonitru*, *fragor*, *fulgur*, *fulmen*, & *lapis fulmineus*. *Tonitru* est sonus, quem edit exhalatio intra nubis viscera discurrens, & boans. *Fragor* est sonus horrendus, ex violenta nubis disruptione à fulmine exeunte proveniens. *Fulgur* est repentina coruscatio subtilissimè oculos perstringens, ex eo proveniens, quod trans nubem exhalatio accensa appareat. A fulgore differt. *Fulmen* est ipsa exhalatio accensa usque ad terras decidens. *Lapis fulmineus* est verus lapis, ex quibusdam exhalationibus aridis, in medio majoris exhalationis ignitæ coctus. Igitur verum non tenet Cartesii opinio, eo quod fulmen, fulgur, & tonitrum, à superiori nube supra inferiorem delabente causari doceat. Similitèr, neque Gassendi sententia, qua exhalationem fulmineam, ubi est propè terram ignem concipere asserit. Quia fulmen diutius in rebus durioribus, & densioribus immoratur, crudelius sevit. Alia meteora in media aeris regione efformata, causa brevitatis omitto.

DE METEORIS INFIMÆ REGIONIS AERIS.

XCI.

In infima aeris regione quædam meteora apparent accensa, & ab eadem causa, à qua in aliis regionibus, accenduntur. Quatuor, aut quinque recenseri solent; Primum est *ignis fatuus* sic appellatus, quia huc, & illuc discurret; est exhalatio pinguis, & viscosa, per antiperistasm accensa. Ut plurimum in paludibus, cemeteriis, & patibulis apparet; fugientes sequitur, & sequentes fugit. Causas aperiam. Secundum est *ignis Lambens*; estque exhalatio tenuissima, per antiperistasm accensa, quæ ho-

hominum, & equorum pilis, propter humorem aliquem immixtum, adhærescit. Tertium est *Castor*, & *Pollux*. Sunt duæ exhalationes admodum viscosæ, tempore procellæ navigantibus apparentes. Si tantum sit unica exhalatio *Helena* dicitur.

DE METEORIS PURE LUCIDIS, PRÆCIPUE DE IRIDE.
XCII.

IRidis materialis causa est nubes rorida in pluviam jamjam resolubilis, diaphana ea parte, qua nos, & solem respicit, & à tergo opaca. Formalis ejus causa est lux. Causa efficiens est Sol è regione positus. Quando duæ, vel tres Irides simul apparent, secunda, & tertia, causantur ex reflexione primæ. Quam optimè possunt duæ Irides à Sole immediatè causari. Finalis Iridis causa, & est pulchritudo universi, & id ad quod significandum fuit à Deo instituta. Irides sepius die contingunt; quandoquidem nocte, sed solo tempore plenilunii. Iridis colores sunt dumtaxat apparentes. Irides jam fuerunt ante diluvium. Alia sunt meteora pure lucida, ut *virga*, *Halo*, *Parelium*, *paraselinum*, *hiatus*, & *Vorago*, quæ quia parum habent difficultatis, omitto.

DE METEORIS HUMIDIS, PRÆCIPUE
de grandine, & glacie.
XCIII.

PLuribus meteoris humidis omisis, docet Cartesius, cujus opinionem non approbo, nubes ex particulis glaciei componi, quæ dum descendunt, si non sint omnino liquefactæ, constituunt nivem; si autem ab aeris calore liquefiant, in pluviam convertuntur; Si autem ipsis glaciei particulis liquefactis, aut prope, ventus frigidus superveniat, illas constringit, & in grandinem convertit. Faciliori via sese expediunt Peripatetici, qui grandinem esse pluviam congelatam affirmant. Horum opinionem amplector. Congelatio potest fieri, aut per se ab aere frigido, aut per antiperistasis ab aere calido. Glaciem esse aquam congelatam, fere omnes adstruunt. Hujus congelationis causa, non est quam Cartesius assignat, quia nimirum globuli secundi elementi paulo mitius solito agunt, & movent. Neque quam affert Gassendus, nempe, quia corpuscula orbicularia, quæ sunt in aqua, exploduntur ex ipsa, solis corpusculis planis remanentibus. Igitur dicendum est cum Peripateticis congelationis causam esse exuperantiam frigoris, cum admixtione concretionis terrenæ. Pluvia alia est ordinaria, extraordinaria alia. Hæc est illa, quæ fit præter usitatum naturæ cursum, ut quando ranæ, lapides, sanguis, lac, & similia pluunt. Hæ pluviae à pluribus in Deum refunduntur, & satis probabiliter. Possunt tamen aliquo modo naturaliter explicari. Mel est ros cadens, qui in floribus, & foliis, aliisque terræ locis excipitur, & ab apibus in suos deferitur alveos. Mel omnium optimum est quod est dulcius, subflavum, perlucidum, odorum, grave, & minimè fluxum. Mel sylvestre, quo S. Joannes in solitudine vescebat, fuisse mel in lapidum scissuris ab agrestibus apibus collectum, satis probabile judico.

D E

DE METEORIS SICCIS, UBI DE VENTIS, ET PROCELLIS.

XCIV.

Quam nota est ventorum existentia, tam obscura est eorum natura. Hinc vates regius eos specialiter Deo ascribit, quasi illos producat de thesauris suis, hoc est de occultis naturæ causis. Igitur dicendum est cum Aristotele, arcanorum naturæ optimo scrutatore, ventum esse exhalationem calidam, & siccam, aut vaporem calefactum, & exsiccatum, vel utrumque simul; quod cum calidum sit, & siccum, ab aere frigido mediæ regionis deorsum repellitur, dum vi caloris Solis attractum deferrebat; ex quo fit ut ita repulsum in gyrum flando, circumagatur, & cum impetu moveatur. Erraverunt ergo Antiqui, qui ventum nihil aliud esse præter fluxum, motum, aut impetum aeris, asseriebant. Procella, aut tempestas, aliquantulum differt à vento. Tres afferuntur tempestatis species. Prima est *Ecnephias*, quæ est exhalatio densior vehementer à nube excusa, huc, & illuc, discurrens. Secunda est *Typhon*, seu *Turbo*. Hæc fit quando venti *Ecnephias* è diversis nubibus, aut variis ejusdem nubis partibus protrusi, inter se conglobantur; & dum in diversas partes tendere nituntur, sibi mutuo occurrunt, & pugnant. Tertia est *Præster*; fit autem, quando dictæ exhalationes inflamantur, & ita accensæ deorsum feruntur. *Præster* differt à fulmine.

DE TERRÆ MOTU.

XCV.

Mixtis variis opinionibus circa terræmotus causam, fieri ab exhalatione calida, & sicca, terræ visceribus inclusa, foras erumpere conante, cum Philosopho propugno. Plura sunt terræmotus præagia, ut, si absque alia causa aqua puteorum turbidior fiat, tetrum odorem efflans; si mare intumescat sine vento, si media æstate ingruat insolitum frigus, & alia hujusmodi. Loca præ aliis terræmotibus obnoxia, sunt, loca cava, & fungosa, Montosa, Insulæ, & alia.

DE MIXTIS PERFECTIS INANIMATIS, UBI DE MAGNETE.

XCVI.

Præ cæteris mixti perfecti inanimati divisionibus, celebris est, quam Philosophus tradit, in fossilia, & metalla. Fossile est, *mixtum perfectum inanimatum, in sinu terræ conclusum, in eoque genitum, quod per fossionem, è terræ visceribus potest erui*. Metallum est *mixtum perfectum inanimatum, natum in terræ visceribus, quod malleo tundi, & igne liquefieri, aut moliri potest*. Fossile est duplex; aliud minerale, quod liquefieri facile potest, & lapis, qui non ita facile potest liquefieri. Ad primum pertinent variæ salis species, ut sal communis, armoniacus, sal petreæ, & alia. Ad secundum spectant varia lapidum genera, quæ valde foret prolixum velle numerare. Præ omnibus eminet magnes, cujus mirabilia tria sunt præcipue. Primum spontanea vis; qua hic lapis rectè libratus ad polos sese situat, & disponit. Secundum: innata propensio, qua ad ferrum se vertit. Tertium, fecunditas qua in ferrum suam propagat virtutem. Quænam sit horum effectuum causa, acriter disputatur à Philosophis

phis. Sed opinionibus Gassendi, & Cartesii, aliorumque Philosophorum re-
jectis, nullum inesse arcanum magneti, similiterque versoriis, quod ex insita
suae naturae propensione, ut polos terrae aspiciat, non oriatur, assero. Qua-
re magnes recte libratus sua sponte versus polos se dirigit, quia pars est
terræ homogenea hanc propensionem habentis; quæ propensio fuit illi à Deo
donata, ne circa proprium axem verteretur; & quia maximam habet affinitatem
cum ferro, ad illud se vertit, illique suam virtutem communicat, & diffundit.

DE ANIMA IN COMMUNI

XCVII.

EA fuit opinionum diversitas Philosophos inter antiquos, circa ani-
mæ quidditatem, ut nec minimum veritatis attigisse cuiquam il-
lorum vderetur, si ab aliorum semitis non deviaffet. Singulari adeò dis-
cordiæ, multiplex, nec minus diversa, animæ operatio præbuit ansam,
quippe nescientes multiformes hos effectus in uniformem reducere cau-
sam, prout quilibet huic magis quam alteri affectioni attendebat, hoc potius,
quam aliud principium assignabat. Leusipius animam esse ignem asseruit. Dio-
genes aerem. Heraclitus exhalationem; Tales aquam; Hesiodus ter-
ram; Empedocles elementorum temperiem; Plato harmoniam; Ga-
lenus complexionem autumavit. Sed in horum choro, ut veri Peripa-
tetici, non concinimus. Est enim anima, juxta Aristotelem: *Ætus primus*
corporis physici organici, potentia vitam habentis. Vel: *Id quo vivimus,*
sentimus, locomovemur, & intelligimus primò. Anima in communi adæ-
quate dividitur in vegetativam, sensitivam, & intellectivam: Unice ani-
ma locomotiva specialem rationem animæ ab aliis distinctam non con-
stituit. Quatuor gradus vitæ, seu modi vivendi distingui solent,
vegetativus scilicet, sensitivus, locomotivus, & intellectivus.

DE INFORMATIONE ANIMÆ.

XCVIII.

IN uno vivente, quantumvis omnia vitæ genera habeat, non est nisi
unica anima, quæ omnia vitæ munera præstat, & omnes gradus tri-
buit: Unde plures animæ, etiam de potentia Dei absoluta, non pos-
sunt simul esse in uno, & eodem vivente; imò nec forma corporeita-
tis ab anima realiter distincta. Licet anima sit principaliter in capite, cor-
de, & aliis præcipuis partibus viventis, ipsa tamen est in toto vivente,
sive in omnibus, & singulis ejus partibus, in quibus aliqua vitæ opera-
tio cernitur; at non secundum omnes gradus, etenim secundum gradum
vitæ intellectivæ, nulla pars viventis vivit, sed solum compositum ex
anima rationali, & corpore constitutum: Secundum gradum vitæ vegeta-
tivæ, & sensitivæ, partes solidæ viventis, puta caro, nervi, ossa, hep-
par, cor, venæ, arteriæ, &c. animantur: Secundum gradum vitæ ve-
getativæ vivunt lac, semen, dentes, ungues, & capilli: Similiter eo-
dem gradu vegetativo vivit sanguis perfectus, & consummatus, ortus
ex chylo perfecte, & consummate in jecore, vel corde decocto, ac per
venas, atque arterias divisus.

DE

DE INDIVISIBILITATE, ET DIVISIBILITATE ANIMÆ.
XCIX.

A Nima rationalis est indivisibilis, & totius compositionis integralis partium entitativarum expers, quidquid sectarii, & Heretici delirent. Animæ vegetativæ, quibus plantæ vivunt, sunt integraliter divisibiles: Unde in virga ex arbore abscisa vita vegetativa permanet. Animæ sensitivæ à divisibilitate, & indivisibilitate præscindunt; quia quædam sunt divisibiles, quædam indivisibiles. Animæ sensitivæ, quibus animalia perfectæ vivunt, nempe Equus, Bos, Leo, &c. Indivisibiles sunt; Animas verò sensitivas quæ animalia imperfecta animant, uti reptilia, & annulosa, divisibiles propugnamus. Inter animalia, quædam sunt sectilia, quædam insectilia, & quædam infecta. Sectilia sunt viventia, quæ secari possunt in partes integrales, quæ separatæ seorsim vivunt, ut vermes. Insectilia sunt, quæ in partes integrales, seorsim viventes secari non possunt, ut Bos, & Leo. Infecta sunt, animalia imperfecta, quæ divisa in partes integrales, sanguinem non effundunt, ut Muscæ, & Apes.

DE POTENTIIS ANIMÆ IN COMMUNI.

C.

CUM rerum creatarum quædam sint absolutè, & propter se, quædam verò respectivæ, sive ad aliud, animæ potentias suos actus respicientes, in harum classe collocamus. Non à se suam specificationem desumunt, sed specificantur per ordinem ad aliquid extrinsecum, ad quod ut ad finem, & causam formalem extrinsecam, formaliter ordinantur. Hinc potentiæ animæ vitales suam unitatem, vel distinctionem specificam desumunt ab actibus primariis, & actus ab objectis, pariter primariis, non quidem à posteriori tanquam per ordinem ad effectus, & signa unitatis, & distinctionis specificæ manifestativa, ut prætendit Scotus, sed à priori; quare, cum actuum vitalium genera quinque numerentur, nimirum vegetatio, sensatio, intellectio, motus progressivus secundum locum, & appetitio, pariter quinque animæ potentiarum genera, scilicet vegetativum, sensitivum, intellectivum, locomotivum, & appetitivum recensentur. Potentiæ animæ realiter ab ejus substantia distinguuntur, & ab illa dimanant, non per veram, & realem efficientiam, sed per naturalem resultantiam, & simplicem dimanationem. Cum ex animæ potentiis, aliquæ sint organicæ, & aliæ non organicæ, istæ immediatè sunt in anima; illæ in organis corporis subjectantur: Undè quia in hominis interitu, intereunt illius organa corporea, etiam illius potentiæ organicæ destruantur.

DE ANIMA VEGETATIVA, UBI DE FAME, ET SITI.

CI.

A Nima vegetativa sic diffiniri potest: *Actus primus corporis organici, potentia vitam vegetativam habentis.* Quoniam tripliciter fieri potest vegetatio scilicet nutriendo, augmentando, & generando, triplex genus potentiæ in anima vegetativa distinguitur, nimirum potentia nutritiva, augmentativa, & generativa. Harum potentiarum objectum, sumptum pro materia, quam attingunt, est alimentum, quod sic diffiniri potest. *Substantia mix-*

mixta, potestate vivens, viventi partim similis, & partim dissimilis. Undè elementa, quæ corpora simplicia sunt, nullius viventis alimentum esse possunt. Eadem substantia sub diverso respectu potest esse alimentum, medicamentum, & venenum. Alimentum dividitur in cibum, & potum. Cibus est: *Substantia mixta, calida, & sicca.* Potus diffiniri solet: *Substantia mixta frigida, & humida.* Cum animalia calido consent, sicco, frigido, & humido, & ista continuo fluant, provida, solersque natura famem, sitimque providit, ut ad illa quatuor reparanda moveantur. Fames est: *appetitus calidi, & sicci.* Sitis autem est: *appetitus frigidi, & humidi.* Fames alia est naturalis, animalis altera. Naturalis est: *appetitus cibi, etiam sine doloris sensu;* & ista etiam in plantis invenitur. Animalis, supra diffinita manet: Hinc famelicus, dum satis manducavit, sedatur illius fames animalis; naturalis solum dum incipit alimentum converti in substantiam viventis.

DE PLANTIS UBI DE SYSTEMATE PANSPERMIANO.

CII.

Aliqui, nescio quam lucis scintillam, aut radiosam lucem à Coelo, & elementis causatam, plantis tanquam formam substantialem affigunt. Alii solam combinationem formam esse constituentem, asserunt, quorum opinionem, uti falsam respuo; solum enim illud, quod virtus gignendi producit, est arboris forma substantialis, quæ radix est, & origo fructuum, functionum, & operationum, quæ in vegetatione arboris celebrantur. A *pan*, & *sperma*, quorum primum omnia, secundum semen significat, perantiquum systema recentiores aliqui redivivum fecere, existimantes semen plantarum primò productum, omnes effectus futuros, nedum in virtute, sed actu continere, quod falsum esse propugno; non enim simul existunt plantæ futuræ, sed successivè propagantur: fit autem ista propagatio tribus modis, nempe per spontaneam fecunditatem terræ, per semen à planta decisum, & per radicis germinationem. Si causam præcipuam primæ propagationis quæras, est virtus cœlestis, sed tamen, præter cœli virtutem, probabile est, plantas coadjuvare per feminales quosdam spiritus mixtos exhalationibus à Sole congregatis in terra: sicque probabile pariter judico, plantas omnes ex semine ortum habere. Vita illarum (licet non omnium) superat in longitudine omnium animalium vitam; inter ipsas autem adhuc est discrimen, quæ enim masculæ dicuntur, longioris vitæ sunt, quam quæ feminae nuncupantur. Cur campi, nativa fecunditate præcipuas arbores non producant, sed si non excolantur, vim consumant in plantis ignobilioribus producendis, interroganti dicam.

DE HELIOTROPIIS, SELONOTROPIIS, BORAMEZ, ET ORCHIDE.

CIII.

Planta est etiam apud nos benè vulgaris, quæ *volvitur in Solem, mutataque, servat amorem*, ut inquit Naso, *Heliotropion* dicta græcè, latinè autem *solsequium*. Istius motus causam, sicut & Selonotropiorum quæ in lunam perpetuo volvuntur, Recentiores multi certam atomorum

com-

combinationem, alii specialem pororum dispositionem, vocitant, nos autem ista refutantes, ad qualitates occultas confugimus, quas si Charybdim dicas, in Scyllam incidēs: nihilominus si ad frigus, humoresque Heliotropiorum, & ad caliditatem, & siccitatem Selonotropiorum fugias, non despiciam assertum. Si fidem Surio, & Scaligero præstemus, ex quodam semine, femini melonis simillimo, sed minus oblongo, nascitur planta quædam *Boramez* dicta, quia perfectissimè formam refert agni; crescit quippè ad pedum ferè trium altitudinem, quam pedibus, unguis, auribus, toto capite præterquàm cornibus, refert. Pro cornibus pilos gerit, & quod admiratione dignum est, ex ejus vulnere sanguis manat. Sed quod omnem fidem videtur excedere, sunt Orchides, ex quibus, aliæ tanquam fructus, figuram humanam cum suis membris, capite, brachiis, pedibus, aliisque habent; & quod magis est, sexum perfectè mentiuntur; aliæ figuram avis cum rostro, capite, & reliquis, perfectè paritèr referunt, ut ait. P. Kircherius apud Pharmacopæum quendam Romanum. Supposita ergo harum plantarum existentia, si fidedignis Auctoribus fidem præstare libeat, dicimus: probabilius esse, semen ab animali decisum, ibique, vel libidinis æstu, vel casu dejectum, terræque mandatum, & cum semine vegetabili permixtum, plantas illas producere.

DE ANIMA SENSITIVA, EJUSQUE POTENTIIS IN COMMUNI.

CIV.

Duplici diffinitione anima sensitiva diffinitur, prima est: *actus primus corporis naturalis organici, potentia vitam sensitivam habentis.* Secunda: *id quo primò sentimus.* Illius potentia sunt sensus tam interni, quàm externi, qui in communi sic diffiniuntur: *potentia passivæ nata immutari ab exteriori sensibili:* unde tales potentia, etsi in ordine ad sensationem sint activæ, absolutè, & simpliciter, passivæ sunt. Actus, quo sensus sensibile attingit, appellatur sensatio, quæ ita describi potest: *perceptio objecti sensibilis ab anima sensitiva, ut à radicali principio, & à sensu, ut à principio proximo proveniens.* Ut objecti sensibilis possit fieri sensatio, requiritur aliquod medium, quod inter objectum, & sensum intercedat: Undè objectum sensibile immediatè positum supra sensum, non potest ab ipso sentiri. Sensibile, quod potest sensum immutare, aliud est proprium, aliud commune, & aliud per accidens, horum sensibilibum notiones, roganti dabo. Sensibile excellens lædere sensum, certum est; sed quomodo fiat hæc læsio, num ratione specierum, quas ut agens intentionale imprimit sensui, an solùm ut agens naturale? utroque modo respondemus. Non datur aliquis sensus factivus specierum, qui vocetur agens.

DE POTENTIIS SENSITIVIS IN PARTICULARI.

CV.

Potentia animæ sensitivæ, sive sensus, in externos, & internos dividuntur, juxta diversitatem sensibilibum externorum, & internorum; Cum sensus sit quædam potentia passiva nata immutari ab exteriori sensibili, & sensibilia externa, quæ valent sensum immutare quinque sint, quinque sunt sensus externi, videlicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus.

N

Ob.

Objecta illorum sunt: coloratum, sonorum, odorabile, gustabile; & tangibile. Sensorium, seu organum visus, sunt nervi sub oculis latentes. Organum auditus consistit in nervis, qui à Cerebro ad aures descendunt. Sensorium odoratus etiam consistit in nervis descentibus ad nares. Sensorium gustus stat in nervis, qui sub palato sunt. Tandem sensorium tactus sunt nervi, qui per totum corpus diffunduntur. Præter quinque sensus externos, dari sensus internos, testatur communis Sanctorum Patrum, & Philosophorum opinio. Multitudo eorum numerum quaternarium constituit, videlicet sensus communis, imaginativa, seu phantasia, estimativa, seu cogitativa, & memoria, seu reminiscentia. Eorum organa, si opus fuerit referam. An quid, quotuplex, & ubi sit appetitus sensitivus, rogatus dicam.

DE ANIMA RATIONALI, ILLIUSQUE POTENTIS.

CVI.

EX definitione animæ in communi, optimam definitionem eruimus pro rationali. Anima rationalis est entitativè, & in se spiritualis, & immortalis, manetque separata à corpore, in æternum duratura: unde oppositum inter hereses refertur. Potentiæ animæ rationalis sunt intellectus, & voluntas. Cum intellectus ut objectum intelligat, debeat actuari specie intelligibili objecti, necesse est ponere intellectum agentem, ad talis speciei efficientiam. Intellectus patibilis est quædam potentia animæ rationalis, quæ omnium rerum species intelligibiles ab intellectu agente patiando recipit, quarum beneficio, omnia cognoscere potest. Objectum adequatum, & extensivum illius, est ens, in tota sua latitudine usurpatum: objectum autem proportionatum, est ens formalitè materiale, à conditionibus individualibus abstractum: unde ens abstrahens à materiali, & spirituali, nec ens connotans materiam, esse objecta proportionata nostri intellectus, pro hoc statu, fateri potest. Intellectus noster propriè cognoscit, pro hoc statu, singularia materialia, non directè, sed reflexè, quomodo contingat ista reflexio, si oportuerit audies. Inter intellectum, speciem, & objectum intelligibile, non datur identitas realis in esse intelligibili. Quemadmodum præter sensus, à quibus cognitiones sensitive oriuntur, datur in nobis appetitus sensitivus, ita præter intellectum, à quo cognitio rationalis ortum habet, admittendus est appetitus rationalis, qui appellatur voluntas. Hæc perfectionem intellectus non adequat.

DE PARVIS NATURALIBUS, UBI DE SOMNO,

vigilia, & somnio.

CVII.

Parva naturalia dicuntur ea, quæ pertinent ad animam, secundum concretionem ad corpus, huiusmodi sunt sensus & sensatus, memoria & reminiscentia, somnus & vigilia, longitudo & brevitæ vitæ, juvenus & senectus, vita & mors. Quidquid ad sensum, sensatum, memoriam, & reminiscentiam pertinet, supra vidimus. Circa somnum autem & vigiliam, dicimus: non esse passionem solius animæ, qualis est intelligere, nec solius corporis, ut moveri deorsum, sed sunt passionem

viventis animalis : undè singulis animalibus , aliquando somnus , aliquando vigilia competit ; pars autem , secundum quam animal primo vigilat , vel dormit , sensum communem dicimus esse. Formatur somnus ex evaporatione alimenti , quæ per venas ad caput ascendit. Illius causa efficiens constat ex fatigatione præcedenti , illa enim est fumositatum evaporatio. Causam materiale proximam esse sensum communem , suppositis supra dictis , pro comperto habetur ; materialis remota , est cor in habentibus ipsum , & in non habentibus , aliquid cordi proportionatum. Formalis , est privatio , seu potius ligatio sensuum externorum. Tandem causa finalis est conservatio vitæ. Licet error vulgi , somnum , cum somnio confundat , valdè differentia sunt , somnium enim non est mera ligatio sensuum , sed est phantasma nobis in dormitione apparens , ex speciebus in phantasia conservatis , & ad sensum commune reversis , ex quibus dicimus , materiam somniorum , dictas species , seu imagines esse. Somnia aliquando sunt monstruosa , & inordinata , interrupta , & confusa , aliquando verò clara integra , & ordinata. Ratio hujus diversitatis (quam explicatam audies si interrogas) ex varia elevatione vaporum , ex nutrimento ad caput , desumitur. Causa somniorum alia est interior animalis , seu moralis , quando somnia eveniunt ex his , quæ in vigilia cogitantur , alia interior corporalis , & oritur à temperamento , & dispositione corporis , alia exterior corporalis , ut aer dormientem ambiens , & Coelum in ipsum influens , alia exterior spiritualis , ut Deus. De cognitione certa loquendo , dicimus : ex nullo somnio particulari , in sui causæ cognitionem devenire possumus ; benè verò si de conjecturali cognitione loquamur. Cur ex magno acervo specierum sensibilibus , quæ in phantasia servantur , potius formetur hoc somnium , quam illud , si vis , non renuam explicare.

DE MORTE , VITA , RESPIRATIONE , ET INSPIRATIONE.

CVIII.

VITA dupliciter accipi potest. Primo absolutè , secundo quatenus est operatio rei corruptibilis. Primò modo est operatio naturæ moventis se ipsam. Secundò modo sumpta sic diffinitur : *Mansio animæ nutritivæ , cum calido sibi proportionato*. Illius primum fundamentum est calidum adjunctum humido sibi pariter proportionato , scilicet subtili , digesto , & aereo ; si autem humidum excessivum est calorem non pascit , nec fovet , sed potius suffocat ; nec calor se solo sufficit , sed ulterius , indiget refrigeratione , ad vitam. Mors sic explicatur : *negatio vitæ in subjecto apto ad vivendum*. In ratione generica tantum est unica mors ; specie autem est diversa. Mors alia est naturalis , quæ vel se tenet ex parte materiæ , propter corruptionem qualitatuum , vel ex parte formæ propter destructionem dispositionum , alia violenta , quæ potest fieri veneno , ferro , vel fame , &c. Utraque causatur ab extinctione caloris naturalis , & consumptione humidi ; ista autem extinctio , sicut consumptio , fieri debet , vel in corde , vel in aliquo cordi proportionato , nisi enim ita fiat , semper animal vivet. Inspiratio , & respiratio , sunt motus ita ad vivendum necessarii , ut nullum animal sine illis , sive cum majori , sive cum frequentia minori , vivere possit.

DE

DE JUVENTUTE , ET SENECTUTE , LONGITUDINE,
& brevitate vitæ.

CIX.

JUventus apud communem usum loquentium , sumitur pro illa ætate, vel statu vitæ , qui immediatè sequitur adolescentiam , quæ sensibilibiter in tertio septenio terminatur , vel ad septenium quartum extendi potest ; apud Philosophos autem sumitur , pro tota ætate , qua animal tendit , de imperfecto ad perfectum , in quo sensu explicamus illam cum Aristotele sic : *primæ refrigerativæ particula augmentatio*. Causas conservativas perfectionis juventutis , ad tres præcipuas reducimus. Prima est : abstinentia cibi , potus , & venereorum. Secunda est : moderatus labor , & temperatum exercitium. Tertia est : frequens , & moderata lætitia. Senectus sic explicatur : *defectus , sive extenuatio caloris , in particula prima refrigerativa*. Cum senectus juventuti opponatur , pariter causas habet oppositas. Longitudo vitæ , per se loquendo , ex copia proportionata humidi pinguis causatur ; nihilominus duas alias causas per accidens , habet , quarum prima est masculinus sexus. Secunda caliditas regionis. Brevitatis vitæ quatuor causas agnoscimus , quarum prima est : immoderatus coitus ; unde dixit Aristoteles : *coitiva citò senescunt*. Secunda : nimius labor. Tertia : humidum aqueum , & quarta carentia sanguinis.

EX PHILOSOPHIA MORALI.

DE NATURA MORALIS PHILOSOPHIÆ.
CX.

OVITÆ Philosophia dux ! ò virtutis indagatrix , & expultrix vitiorum ! quid non modo nos , sed omnino vita hominum sine te esse potuisset ? tu Urbes peperisti ; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti , &c. Inquit Tull. Datur igitur Philosophia Moralis , quæ humanum animum , sine cultu rudem , agrestem , squalidum , brutescentem , horrentemque vitiis , præceptis suis politiores , mitiores , ornatioresque efficit ; est habitus à prudentia realiter distinctus , vereque , ac propriè obtinet rationem scientiæ practicæ. Dividitur in Monasticam , Oeconomicam , & Politicam. Ex his triplex Reipublicæ genus nascitur , scilicet Monarchia , Aristocratia , & Democratia. Et sicut moralis Politica præstantior est Oeconomica , & hæc excedit Monasticam , sic Monarchia est Aristocratia perfectior , & hæc Democratia nobilior. Ejus objectum formale in communi sunt actiones humanæ , ut dirigibiles , ad bonitatem moralem absolutè sumptam.

DE MORALI MONASTICA , UBI DE ULTIMO FINE.

CXI.

Hominem agere propter finem , & ratio suadet , & ostendit experientia ; operatur ergo homo propter finem assequendum , repperitis actibus , ex quibus volitio , & intentio , sunt finis effectus ; non tamen delectatio , seu gaudium , sive fruitio. Cum frequenter unum finem ad alium

or.

ordinemus, prior, qui dicitur intermedius, seu non ultimus, verè, ac propriè habet rationem finis; imò non solum finis, sed etiam media habent suam bonitatem intrinsecam, ratione cujus possunt appeti. Sic cum finis ultimus sit omnium desideriorum complementum, impossibile est, quod idem homo, pro eodem tempore appetat efficacitèr duos, vel plures fines totales, & adæquatos, non solum actualitèr, sed etiam habitualitèr. Imò non potest homo, eodem tempore efficacitèr intendere habitualitèr unum finem simpliciter ultimum; & actualiter alium iisdem circumstantiis vestitum. Potest tamen, pro eodem tempore, velle efficacitèr unum finem simpliciter ultimum, & ineffacitèr alterum. Non solum quotiescumque homo libere, & humano modo operatur, agit interpretativè propter ultimum finem formalem, sed etiam quidquid vult in particulari liberè, & humano modo, vult propter ultimum finem formalem virtualitèr. Propter finem autem ultimum materiale, non semper agit homo virtualitèr, propriè loquendo.

DE BEATITUDINE OBJECTIVA.

CXII.

Quamquam totius Philosophiæ Moralis cardo in felicitate objectiva veratur, in nulla tamen Philosophiæ parte vehementius erraverunt Philosophi antiqui, lumine fidei destituti: *Magnam enim patiebantur angustiam, hinc, inde, eorum præclara ingenia*, inquit D. Thomas, nec quo se verterent habebant, in promptu. Nos autem fidei radiis colustrati, dicimus: felicitas hominis objectiva non est in honore collocanda, ut voluit Periander Corinthus, & alii. Neque assentimur Epicuro, & ejus sequacibus, qui felicitatem objectivam in voluptatibus corporis statuit. Erraverunt Stoici, qui beatitudinem in virtute sitam esse voluerunt. Erraverunt etiam quamplures antiqui, & errant Christiani non pauci, qui tanta cura opes sectantur, ac si divitiæ summum forent hominis bonum: Igitur vera hominis beatitudo objectiva in nullo bono creato, est collocanda, sed unicè in solo Deo.

DE BEATITUDINE FORMALI.

CXIII.

CUM actio vitalis, omnium Philosophorum consensu, debeat esse à principio intrinseco viventis, adeo ut vivens per principium intrinsecum ipsi, in eam influat, formalis hominis beatitudo in increata visione Dei consistere nequit. Neque formalem hominis beatitudinem ponimus in illapsu, seu circuminceptione quadam, secundum quam divina essentia veluti penetrat naturam humanam, & intimè illabatur, aut insinuat se in eam, ipsam quodammodo transformando. Multo minùs in habitu, & operatione collocanda erit, licet habitus principalitèr, & operatio minus principalitèr concurrat; imò fatemur ultro, hominem formalitèr non fieri beatum per operationem intellectus, vel voluntatis, ad quam active non concurrat, sed merè passivè se habeat. Hinc, cum juxta omnes, formalis beatitudo in possessione summi boni consistat, sententiam D. Bonaventuræ, statuentem beatitudinem in visione, amore, & fruitione, non amplector. Neque formalis beatitudo essentialitèr coalescit ex visione

& amore , nec ex visione & fruitione ut Molinæ , & Marfilio placuit. Sic rejicienda venit opinio Scoti , essentiam beatitudinis formalis consistere in amore amicitiae , quo beati Deum propter ipsum diligunt , statuentis : Igitur essentia beatitudinis formalis unicè in clara Dei visione est collocanda , licet amorem , & fruitionem , tanquam proprietates ipsam consequentes importet. Si namque Beati Deum clare vident ipsum necessario diligunt quoad exercitium , ita ut exercitium amoris suspendere non possint.

DE DOTIBUS , ET AUREOLIS BEATORUM.

CXIV.

Fieri spirituale matrimonium Deum inter , & animas beatas , communis est Philosophorum , & Theologorum consensus : ergo in animabus beatis debent spirituales dotes ex parte sponsae reperiri. Est enim dos , *donum* , quod ex parte sponsae , vel parentum illius , tribuitur sponso , ut ipsi provideatur , quo sponsam , liberosque nutrire valeat , & alia matrimonii onera subire. dotes istae sunt tantum tres , scilicet , *visio* , *comprehensio* , seu *tensio* , & *delectatio* , quae animam felicem reddunt ; ex cujus abundantissima felicitate refluunt in corpus aliae dotes , ut sit particeps gloriae ipsius , quae sunt *impassibilitas* , *subtilitas* , *agilitas* , & *claritas*. Beatorum aureola est accidentale gaudium de operibus insignis victoriae rationem habentibus , quae ab aliquibus Sanctis praeter aliis patrata sunt. Triplex communiter assignatur aureola ; videlicet Martirum , Virginum , & Doctorum. Martirum aureola aliis praecellit ; hanc sequitur aureola Virginum , & Doctorum ultimo loco collocamus. Licet soli animae aureola debeat , satis probabile est , quod in corporibus gloriosis futurus sit aliquis specialis decor , aureolis in anima existentibus correspondens.

DE VOLUNTARIO , ET INVOLUNTARIO.

CXV.

Postquam de beatitudine actum est , de mediis , quibus ipsa comparatur tractandum venit. At quia media sunt potissimum actus humani moraliter boni , de quorum ratione est , quod sint Voluntarii , idcirco de voluntario , & involuntario ipsi opposito , tractare oportet. Est igitur voluntarium , *quod procedit à principio intrinseco cum cognitione finis*. Voluntarium hic diffinitum univocè convenit agentibus intellectuales , & animalibus brutis. Actus ob perfectionem cognitionis necessarius , est magis voluntarius , quam actus liber ; non tamen actus , ob imperfectam cognitionem necessarius , simpliciter loquendo. Ut omissio dicatur physice , & propriè in actu voluntaria , indirectè , & interpretativè , requiritur debitum aut obligatio ponendi actum. Sicut ad hoc ut effectus ex ipsa omissione secutus imputetur agenti , tanquam voluntarius in actu , requiritur in agente idem debitum , & obligatio ponendi actum , qui omittitur , & impediendi effectum ex ea provenientem. Igitur ad omissionem culpabilem requiritur , & debitum , & cognitio ; & licet actus voluntatis non requiratur , ita quod sit de ejus essentia , non tamen potest dari ommissio culpabilis in individuo , sive hic , & nunc in particulari , sine actu physico , vel physice existente , voluntatis , qui sit causa , vel occasio omittendi actum , ad quem datur obligatio.

CXVI.

CXVI.

CUM involuntarium sit id, quod in cognitione præditis per vim vel ignorantiam sit, duæ potissimum sunt involuntarii causæ; nempe vis externa, & ignorantia. His addi solent aliæ duæ nempe metus, & concupiscentia. De externa vi, aliqua in physica delibavimus; His addo, quod cum voluntas actum eliceret, & non eliceret, si violentiam pateretur, in suis actibus, in his non potest à Deo violentiam pati. Imò, si Deus voluntatem ad operandum propensam, per sui concursus, vel objecti subtractionem, ne operaretur impediret, vel nè operationem inceptam continuaret, nedum violentiam non pateretur, sed conaturaliter ab operatione cessaret. Solum ergo voluntas potest violentiam pati in actibus à se imperatis, & ab aliis potentiis elicitis. Supposita divisione ignorantiae in antecedentem, concomitantem, & consequentem, sola ignorantia antecedens causat involuntarium simpliciter. Ignorantia consequens voluntarium simpliciter causat, & involuntarium secundum quid. At ignorantia concomitans, neque voluntarium, neque involuntarium propriè causat. Ea autem quæ fiunt cum metu concomitantè se habente, sunt voluntaria simpliciter, sicut & quando metus est causa partialis actionis. Quando verò metus est causa totalis, licet actio tunc sit voluntaria simpliciter, est tamen involuntaria secundum quid. Has tamen actiones non physicè, sed objectivè, & moralitèr metus causat. Cum triplex sit voluntarii gradus, scilicet, cum aliquid à principio intrinseco, voluntate scilicet, procedit; Cum aliquid est ab intrinseco, cum cognitione perfecta, & voluntas necessario operatur; & tandem cum aliquid est à principio intrinseco, cum cognitione perfecta, & plena libertate; concupiscentia antecedens, potius quam involuntarium causat voluntarium secundum primum gradum; quantum ad secundum & tertium gradum, potius minuit, quam causat. Contingit tamen quandoquidem, concupiscentiam antecedentem habere aliquid ex voluntario simpliciter, & secundum quid involuntario mixtum; attamen involuntarium istud non causatur per se à concupiscentia antecedenti. Concupiscentia consequens, si aliquid causat, potius voluntarium, quam involuntarium erit. *Nonne si benè egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius*, aiebat olim Deus Cain impio in fratrem suum irato, Adæ patrato peccato: Igitur in homine in statu naturæ lapsæ constituto, datur vera indifferentiæ libertas ad agendum, vel non agendum, sicut & ad agendum hoc vel illud. Non enim essentia libertatis in spontaneitate consistit, ut Cornelio Jansenio placuit, sed unicè in indifferentia contradictionis, qua voluntas agere, vel non agere potest; licet verum sit, indifferentiam contrarietatis, sive ad bonum, & malum, ad statum accidentalem, quem habet in nobis viatoribus, non dum clarè Deum videntibus pertinere.

DE ACTIBUS HUMANIS IN COMMUNI.

CXVII.

Primum principium formale est ens universale, quod est objectum intellectus: & ideo isto modo motionis intellectus movet voluntatem si.

sicut præsentans ei objectum suum; inquit D. Thom. 1. 2. quæst. 9. igitur juxta Ang. Præcep. intellectus voluntatem movet quoad specificationem; non quod per se ipsum specificet voluntatis actum, sed id positivè, & applicativè præstat. Nec motio ista omnino sensus externos subterfugit, aliquomodo enim voluntatem quoad specificationem movent, sicut & appetitus sensitivus. At quia voluntas finem universalem totius intendit, omnes potentias supra laudatas ad exercitium suarum operationum movet; non dominio despotico, ita quod non habeant jus resistendi, sed politico tantum, & civili. Influxus, quem voluntas præstat in ordine ad has potentias, & corporis membra, quo medio illa moventur, non est moralis, & sympathicus, sed physicus, aliquid reale, & physicum imprimendo illis, quo ad operationis exercitium applicentur. Sic voluntas movet intellectum, & ab intellectu per propositionem objecti movetur, non in genere causa efficientis, ut aliquibus ex nostris placet, sed in genere causæ finalis, & formalis extrinsecæ, aut specificativæ. Hinc, voluntatem, ut plurimum, se ad operationum suarum exercitium moveri, pro comperto habetur. Respectu tamen primæ volitionis, aut intentionis finis, quam elicit initio usus rationis, quod initium vitæ moralis dicitur, non à se, sed à Deo Op. Max. per specialem instinctum movetur; sicut & ad primam volitionem finis, respectu alicujus particularis negotii, de quo antea homo non cogitavit, & in quo non præsupponitur aliqua deliberatio, aut consilium aliquod, vel aliquis actus connexionem aliquam habens cum illa, à Deo movetur specialitèr. Coeterum, si prima finis volitio præsupponit in voluntate aliquem actum priorem connexionem cum illa habentem, & remanentem virtualitèr, propriè, ac stricte, voluntas ad illam primam volitionem se movet.

DE ACTIBUS HUMANIS IN PARTICULARI, UBI DE SIMPLICI

volitione, fruitione, intentione, & electione.

CXVIII.

Simplex finis volitio, tantum, hic, pro primo voluntatis actu, circa finem absolutè sumptum versato, usurpatur. De hac plura delibavimus supra. Cum ad fruitionem, amor, possessio, & gaudium, seu delectatio concurrant, non in amore amicitiae, quo voluntas hominis beati in summo bono conquiescit, neque simul in amore, & delectatione, ex possessione summi boni consurgente, neque in actu intellectus, scilicet clara Dei visione, circa quem voluntas hominis fruentis occupatur, sed in gaudio, seu delectatione de fine amato, & possesso adæquatè, & formalitèr consistit. Sic, fruitio simpliciter dicta, de solo fine ultimo haberi potest; de finibus vero intermediis verè, ac propriè haberi potest; licet non rigurosè, & stricte. Intentio est, *actus voluntatis, quo ipsa efficacitèr intendit acquirere finem per media*: Igitur intentio est formalitèr actus voluntatis, cujus objectum formale est finis, ut per media obtinendus; non quod voluntas eodem actu primariò, immediatè & in recto in media, & finem feratur, sed directè fertur in finem, ut media connotantem. Electio est: *Deliberata acceptatio unius medii præ-*
alio

alio ad finem consequendum. Undè licet electio actum intellectus præsupponat, est formalitèr actus voluntatis. Hæc de mediis tantum datur; & licet quandoquidè detur electio de fine, non tamen prout habet rationem finis, sed prout obtinet rationem medii. Ut autem medium aliquod electionem terminet, debet esse possibile; non enim datur electio de impossibili ut tali cognito. Quando intellectus practicè, hic, & nunc, consideratis omnibus circumstantiis, judicat unum bonum esse majus, & alterum minus, non potest voluntas, relicto majori bono, minus bonum eligere. Imò, quando intellectus, hic, & nunc, consideratis omnibus circumstantiis, judicat duo bona esse omnino æqualia; manente hoc judicio practico, neutrum potest voluntas eligere: Undè ut voluntas unum præeligere possit, debet intellectum movere, & applicare ad aliquam rationem convenientiæ in aliquo ex illis bonis inveniendam, vel excogitandam, ratione cujus majus bonum practicè judicetur.

DE CONSILIO, CONSENSU, USU, ET RATIONIS IMPERIO.
CXIX.

Consilium est: *Inquisitio, & consultatio de mediis, ad finem aliquem comparandum utilibus, cum judicio practico de eorum electione.* Ex hac diffinitione rectè infertur, consilium, absque judicio practico, vix posse nuncupari consilium. Infertur etiam consilium esse formalitèr actum intellectus. Consensus, non pro quocumque actu voluntatis, liberè bonum acceptantis sumitur, sed pro speciali voluntatis actu, quo ipsa complacet sibi de mediis. Hinc, ad consensum specialitèr dictum, & requiritur actus Judicii, quo intellectus media utilia ab inutilibus secernit, & actus voluntatis, quo ipsa sibi complacet in convenientia, & utilitate mediorum. Consensus, & electio propriè dicta realitèr specificè distinguuntur. Usus alius est activus, passivus alius. Prior est voluntatis actus, quo ipsa movet alias potentias ad assumenda, & executioni mandanda media electa. Posterior est passiva aliarum potentiarum motio, aut earum operatio, quam vi usus activi eliciunt. Datur in voluntate nostra usus activus realitèr ab electione distinctus. Non loquimur hic de regali, & politico imperio, sed de monastico, & particulari, quo hominis potentia superior aliis inferioribus imperat. Ejus existentiam adversus Suarem, & alios propugno. Non ita quod sit voluntatis actus immediatè ab ipsa elicited, nec actus ex actu intellectus, & actu voluntatis compositus, sed esse formalitèr, & substantialitèr actum intellectus, voluntatis actum præsupponentem, assero. Est enim imperium dictamen practicum intellectus per verbum imperativi modi expressum. Ad solum usum activum datur imperium formale, ac propriè dictum. Ad alios tamen voluntatis actus liberos tantum datur imperium virtuale. Ex his, in processu hominis tendentis ad consecutionem finis, decem actus, sive intellectus sive voluntatis reperiri, inferes: quos suo ordine nō renuam exponere si placet.

DE ACTUUM HUMANORUM MORALITATE.

CXX.

Certò certius reputatur apud morales Philosophos, libertatem esse actuum humanorum moralitatis fundamentum. Hinc, actus humani

moralitas, quidditativè, & essentialitèr in libertate non consistit. Neque est pura denominatio extrinseca, à libertate, lege, aut alia forma extrinseca, accepta. Multò minus in relatione rationis ad regulas morum, etiam cum fundamento, ut Vasquezio placuit. In relatione namque reali, non prædicamentali, sed transcendentali ad objectum regulis morum subditum, modo quodam generali, sitam, propugno. Hæc relatio, si est ad objectum regulis morum subiectum cum conformitate, dicitur moralis bonitas; si autem è contra, appellatur moralis malitia: Undè, quamvis ad bonitatem moralem eæ omnes conditiones, quas exigit recta ratio, & exponam, si rogas, sint necessariae, in earum aggregatione, aut collectione, actus humani bonitas formalitèr non consistit: sed unicè in relatione reali transcendentali ad objectum regulis morum subditum. Igitur, non in relatione rationis, neque in denominatione extrinseca, neque in modo aliquo absoluto? optimè. Ex his, indifferentiam non esse moralitatis speciem inter bonitatem, & malitiam moralem sitam, rectè inferes. Duæ sunt moralitatis regulæ: extrinseca una, & remota, scilicet Lex Æterna; alia intrinseca, & proxima, nempe lex humana. Actus humanus moralitèr bonus suam bonitatem specificam ex objecto morali primario accipit, sicut & primam, & specificam malitiam ab eodem objecto desumit.

CXXI.

NON enim est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant, quia quilibet singularis defectus causat malum ait D. Thom. Igitur, si objectum actus humani, malum est, aut finis malus, actus non est simpliciter bonus moralitèr. Sic, quando objectum actionis humanæ de se est bonum, & finis malus, ita actionem humanam malam moralitèr reddit, ut nullam moralem bonitatem etiam secundum quid, possideat. Imò quando aliquis vult objectum de se malum propter finem ex se bonum, actio illa est omnino moralitèr mala. Amplius: quando objectum de se est bonum, & bonus finis, aliqua tamen circumstantia mala comitatur, hæc ita actum inficit, ut omnino malum moraliter reddat. Nihilominus, eadem actio humana duplicem bonitatis, vel malitiæ moralis speciem, ex objecto unam, ex fine operantis alteram fortiri potest; non ita, ut ex fine extrinseco operantis bonitatem, aut malitiam essentialem accipiat, sed dumtaxat accidentariam. Licet dentur aliqui actus humani, qui secundum speciem sint ad bonitatem, vel malitiam moralem indifferentes, at nullus actus humanus, & moralis datur, qui in individuo, seu in exercitio consideratus, ex parte sui objecti, & secundum omnes circumstantias, nec sit bonus, nec malus moralitèr, vel sit ad bonitatem, seu malitiam moralem prorsus indifferens.

CXXII.

Quando intentio de se bona, veluti per se cum prava electione connectitur, adeò ut censeatur efficax causa ipsius; tunc intentio vitatur, & mala moralitèr efficitur. Si tamen intentio de se bona per accidens conjungitur cum electione prava, ita ut intentio illa non censeatur huiusmodi electionis causa, sed hæc ex sola hominis intelligentis ma-

malitia proveniat ; tunc prava electio nequaquam intentionem vitiat. Cæterum intentio boni finis malitiam pravæ electionis non excusat : Undè , qui prava eligunt media , quantumcumque bonos fines intendunt , malè operantur : Attamen intentio bona pravæ electionis malitiam minuit. Voluntatem nostram non debere conformari Divinæ , circa aliquod volitum materiale , quando hæc nobis non est nota , nemo est qui dubitet. Imò , nemo tenetur voluntatem suam Divinæ conformare in volito materiali materialitèr sumpto , nisi quando Divina voluntas ei per præceptum manifestatur. In volito tamen formali , homo deliberatè operans voluntatem suam voluntati Dei conformare tenetur. Actus exterior moralitèr bonus , vel malus , non addit supra interiorem specialem bonitatem , vel malitiam magis præcipuam , & simpliciter dictam , cui correspondeat speciale præmium essentialis , aut specialis essentialis poena ; sed quando actus interior bonus , vel malus moralitèr est per se efficax , quamvis per accidens , cum actu exteriori non jungatur , eandem habet bonitatem , vel malitiam moralem magis præcipuam , ac simpliciter dictam , quam haberet , si actus exterior re ipsa poneretur ; adeò ut iste actus non debeat dici bonus , vel malus moralitèr , bonitate , vel malitia magis præcipua , per ordinem ad præmium essentialis , vel essentialis poenam , nisi secundum denominationem extrinsecam à bonitate , vel malitia actus interni acceptam.

D E V I R T U T I B U S .

CXXIII.

MIssis variis virtutis acceptionibus , quæ in præsentì ad rem non faciunt ; virtus , prout perfectionem , facultatem , aut dispositionem quandam , potentiæ naturali superadditam significat , eamque ad eliciendas operationes rectæ rationi convenientes inclinat , & habilem reddit , est essentialiter habitus , ita quod *habitus* ratio sit genus proximum ipsius , & ratio qualitatis genus remotum. Quare sic cum Ang. Præcep. diffinitur : *Bona qualitas mentis , qua rectè vivitur , qua nemo male utitur , quam Deus in nobis , sine nobis operatur.* Vel si mavis cum Philosopho sic : *Habitus electivus in mediocritate consistens , secundum rectam rationem , & ut vir prudens definiverit , quæ bonum facit habentem , & ejus opus perfectum.* Habitus virtutis , simul cum potentia , activè , seu efficientèr in operationem influit. Intellectus , absolutè , non est sufficiens subjectum ad recipiendas virtutes simpliciter dictas , nisi virtutes in ipso residentes , quæ utique sunt intellectuales , ex motione voluntatis , finem honestum operentur. Sensus interni nullo pacto sunt idoneum virtutis subjectum. At appetitus sensitivus , prout est in homine , aliquas virtutes potest recipere ; eas nempe , quæ hominem in bonum proprium rectè appetendum ordinant , quæque circa passionem moderandas occupantur. Similiter voluntas ad attingendum supernaturale bonum virtute superaddita indiget , sicut ad bonum naturale alienum promptè , ac facile attingendum. Cæterum respectu proprii boni ordinis naturalis (quod nempe est connaturale ejus supposito) virtute superaddita non eget. Varias
vir-

virtutis divisiones rogatus referam. Morales virtutes in triplici statu considerari possunt, scilicet in statu seu gradu incipientium, proficientium, & perfectorum; primus gradus vocatur imperfectus, secundus perfectus, & tertius heroicus. Virtutes autem morales ita inter se sunt connexæ, ut in statu, vel gradu perfecto, aut heroico, una sine alia nequaquam haberi possit.

DE PRUDENTIA.

CXXIV.

Licet Prudentia ad speciem virtutis intellectualis pertineat, quia tamen per se proximè est ad mores conformandos ordinata, quatenus est eorum regula, virtutibus moralibus meritò annumeratur. Prudentia igitur, qualiter hic sumitur est: *habitus cum vera ratione activus, circa ea, quæ sunt bona, vel mala homini.* Actus ejus sunt benè consiliari, rectè de consultatis judicare, & rectè circa consultata, atque judicata præcipere. Partes ejus integrantes sunt octo; quinque pertinent ad ipsam secundum quod est cognoscitiva; scilicet, memoria, ratio, intellectus, docilitas, & solertia, providentia, circumspectio, & cautio ad prudentiam, prout est præceptiva spectant. Partes subjectivæ sunt tantum duæ; scilicet *monastica, & poliarchica.* Prior est qua unusquisque se ipsum, suosque actus regit, bonum proprii suppositi intendendo, in ordine ad finem humanæ vitæ consequendum. *Poliarchica* est, qua gubernatur multitudo. Hæc in quatuor species dividitur, nempe oeconomicam, politicam specialiter dictam, regalem, & militarem, de quibus in Lycæo. Ejus partes potentiales tres numerari solent; videlicet, *Eubulia, Sinesis, & Gnome.* Eubulia diffiniri potest: *Habitus dirigens intellectum ad rectè consultandum, & ad inquirenda media, quæ sint ad consequendum finem propositum idonea, & accomodata.* Sinesis sic: *Habitus rectè judicandi de consultatis, secundum communem legem latam, & præscriptam.* Gnome ita: *Habitus rectè judicandi de his, quæ ad prudentiam pertinent, præter communes regulas agibilium; seu secundum ipsam rationem naturalem, in his, in quibus deficit communis lex.*

DE VITIIS PRUDENTIÆ OPPOSITIS.

CXXV.

Duplici via dantur vitia prudentiæ opposita; quædam sunt, quæ manifestè ei opponuntur; alia verò, quæ similitudinem falsam, & apparentem habent prudentiæ, revera tamen cum ipsa contrariantur. Primi generis sunt quatuor; scilicet *præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, & negligentia.* *Præcipitatio*, hoc est, inordinatio consilii, dicitur per quandam similitudinem ad corpora à summo ad imum descendentia impetu quodam, & sine ordine, ita ut præcipitari dicatur, qui impetu quodam voluntatis ad agendum feratur, non consideratis mediis, per quæ, à ratione, quæ est *summum*, ad operationem, quæ est *imum* descendere oportet. Gradus, per quos oportet descendere hi sunt; *memoria præteritorum, intelligentia præsentium, Solertia in considerandis futuris eventibus, ratiocinatio unum alteri conferens, & docilitas, per quam*

quam aliquis sententiis majorum acquiescit. Secundum vitium manifestè prudentiæ contrarium est *inconsideratio*, quæ est: defectus recti judicii circa ea, quæ agenda sunt, vel non agenda. Inconstantia est: *Recessus à bono proposito*, propter aliquid aliud, in quo appetitus inordinatè sibi complacet. Tandem negligentia est: defectus debita sollicitudinis. Vitia secundi generis sunt quinque; scilicet, *prudentia carnis*; Hæc est, quæ media apta ad opera carnis complenda dictat. *Astutia*, quæ est, quando aliquis simulatis, & apparentibus tantum viis utitur ad finem aliquem consequendum, si vè bonum, si vè malum. *Dolus* quasi astutiæ famulus, ejus executionem importat, sicut & *Fraus*. Differunt tamen hæc duo, quod dolus ad executionem astutiæ universaliter pertinet; Fraus verò secundum quod determinatè fit per facta. Et tandem *nimia sollicitudo temporalium*, hoc est, nimium de temporalium bonorum acquisitione studium. Hæc sollicitudo tripliciter esse potest, quod dicam, si placet.

DE JUSTITIA, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

CXXVI.

Justitia propriè sumpta sic diffinitur: *Constans, & perpetua voluntas jus suū unicuique tribuens*. Igitur Justitia non in appetitu sensitivo, qui per sensum dirigitur, sed in voluntate subiectatur. Ejus partes integrantes tantum sunt duæ; scilicet, *declinare malo, & facere bonum*. Species, seu partes ejus subiectivæ, duæ præsertim numerantur; scilicet justitia generalis, & particularis. Generalis est, quæ bonum generale, seu pluribus commune per se primo respicit. Hæc *legalis* appellari solet, & dividitur in eam, quæ est in Principe, Magistratibus, &c. Et in eam, quæ est in populis, civibus, &c. Justitia particularis est, quæ quis justè affectus est erga alios propter bonū cujusque propriū. Hæc dividitur in commutativā, & distributivā. Prima posita est in cōmutationibus, pactis, rebusque cōtrahendis, habendo rationē æqualitatis accepti, & redditī, secundum proportionem arithmeticam, seu numeri ad numerum. Distributiva est, quæ debitum reddit secundum proportionem geometricam, servando habitudinem proportionis inter personas, quantum ad dignitatem, meritum, &c. Justitia commutativa dividi potest in tres alias species, quas exponere non renuam. *Epicheia* est habitus, quo legum defectus suppleantur: Inter partes justitiæ legalis numeratur, si justitia legalis prout optemperat legi secundum intentionem Legislatoris, sumatur. Si autem justitia legalis, prout optemperat legi juxta sonum verborum legis, accipiatur, est pars justitiæ communiter dictæ, justitiamque legalem excedit, quatenus in quibusdam casibus eam supplet. Partes potentiales justitiæ duplici ordine distribuuntur; primus est earum, quæ non reddunt æquale, seu quantum debetur. Secundus est aliarum virtutum, quæ tribuunt id, quod strictè, & secundum legem non debetur. Ad primum ordinem Religio, pietas, observantia, & obedientia spectant. Ad secundum, veritas, gratia, vindictio, liberalitas, affabilitas, & amicitia. Verum de his omnibus in circò. Justitiæ in genere opponitur injustitia sumpta pro vitio, quo jus alienum violatur. Unde vel alienum jus in cōmutationibus, pactis, & rebus con-

trahendis violatur, & sic iustitiæ commutativæ opponitur, vel in poenis, meritis, &c. Et sic opponitur iustitiæ distributivæ, vel in hoc quod est facere bonum alteri debitum, aut declinare à malo alteri noxio; sicque partibus integrantibus iustitiæ.

DE FORTITUDINE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

CXXVII.

ARISTOTELES 2. Ethicor. cap. 7. & lib. 3. cap. 9. sic fortitudinem diffinit: *Mediocritas circa timores, & audacias*; hoc est: *virtus ponens mediocritatem in timore, & audacia*. Hinc hujus virtutis objectum sunt res difficiles, periculosæ, laboribusque plenæ, quatenus timori nimio, nimiaque audaciæ objiciuntur. Cum fortitudo sit virtus moralis, semper ex fine honesto operatur, per quod à temeritate secernitur. Duplicem habet actum, alterum principalem, scilicet sustinere timoremque reprimere, non deficiendo in periculis; minus principalem alium, nempe aggredi pericula cum recto audaciæ moderamine. Communem Philosophorum moralium sententiam sequentes, fortitudinem in species non dividi, affirmo. Tamen suas habet partes integrantes, nimirum, magnificentiam, Fiduciam, Patientiam, & Perseverantiam, ex Tullio; præter has, tres assignantur à Macrobio, scilicet, magnanimitas, severitas, & constantia. De his omnibus dicam. Fortitudini in primis opponuntur timor, & audacia, quando in his excessus contingit. Timere namque, quod non debetur, vel secundum quod non debetur, fortitudini opponitur, & *timiditas* appellatur; non timere, quod timere oportet *intimiditas* dicitur. Nihil non audere, quoque est vitium, quod *temeritas* vocatur; est enim *vitium*, quo quis periculis contra rectæ rationis dictamen se committit; Opponitur fortitudini per excessum. Per defectum opponitur *ignavia* quæ est *vitium*, quo quis à periculis honestis contra rectam rationem deterretur. Singulis fortitudinis partibus duo opponuntur vitia, unum per excessum, & aliud per defectum. Magnificentia per excessum opponuntur consumptio, seu luxus; per defectum parvificentia, sive sordities. Fiduciæ opponuntur præsumptio, & pusillanimitas; Patientiaë intimiditas, & impatientia; Perseverantiæ pertinacia, & mollities, magnanimitati, præsumptio, ambitio, & inanis gloria, per defectum pusillanimitas. Vitia, quæ fiduciæ, & perseverantiæ opponuntur, opponuntur quoque securitati, & constantiæ.

DE TEMPERANTIA, ET VITIIS OPPOSITIS.

CXXVIII.

SIC rectè diffinitur temperantia: *virtus medium rationis ponens in delectationibus corporeis*. Duæ sunt ejus partes integrantes; scilicet *verecundia*, seu pudor, & honestas. Verecundia est: *timor infamiae de turpi actu perpetrato*. Honestas est: *amor decoris in actibus temperantiæ elucens*. Partes subjectivæ temperantiæ sunt quatuor, videlicet, abstinencia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Abstinencia est: *virtus, quæ affectum, & usum esculentorum juxta rectæ rationis normam moderatur*. Sobrietas: *quæ affectum, & usum potus inebriare valentis debite temperat*.

Caf.

Castitas : *quæ affectum , & usum rei venereæ ritè moderatur.* Pudicitia : *virtus , quæ circa externa veneris signa debitè ordinanda occupatur.* Partes temperantiæ potentiales sunt præsertim octo , videlicet , continentia , mansuetudo , clementia , studiositas , modestia , parcitas , eutrapelia , & humilitas. Temperantiæ opponitur per excessum intemperantia , per defectum insensibilitas. Verecundiæ , petulantia ; Honestati , turpitudine. Abstinentiæ , crapula ; Sobrietati , ebrietas. Hæc duo vitia comprehenduntur nomine *gula* , quæ est , *inordinatus appetitus cibi , & potus.* Castitati , luxuria ; Pudicitiae , impudicitia ; Continentiæ , incontinentia ; Mansuetudini , iracundia ; Clementiæ , per excessum , crudelitas , per defectum , lenitas , Studiositati , curiositas ; Modestiæ , immodestia ; Parcitati , luxus ; Eutrapeliæ , scurrilitas quædam histrionica ; Humilitati , Superbia.

DE PASSIONIBUS.

CXXIX.

Passio sic cum Damasceno diffinitur : *motus virtutis appetitiuæ ex imaginatione boni , vel mali , cum transmutatione corporali.* Passiones sunt undecim ; ex quibus sex , nempe *amor , odium , desiderium , fuga , gaudium , & tristitia* , pertinent ad appetitum concupiscibilem ; quinque verò aliæ , scilicet *spes , desperatio , timor , audacia , & ira* , ad irascibilem spectant. Peripateticos inter , & Stoicos , litigium de bonitate , & malitia passionum , componam , si placet. Nihilominus , passiones secundum se spectatæ , prout nempe sunt motus quidam appetitus sensitivi , per imaginationem , aut phantasiam regulati , nec sunt bonæ , nec malæ moraliter. At verò passiones hujusmodi , si accedant ratio , & voluntatis consensus , esse bonas moraliter , si versentur circa objectum bonum , & fiant ex bono fine , vel moraliter malas , si occupentur circa objectum malum , aut ex malo fine procedant , propugno.

DE AMORE , EJUS CAUSIS , EFFECTIBUS , ET REMEDIIS.

CXXX.

SIC diffinitur amor in communi : *inclinatio in bonum cognitum , secundum se consideratum.* Dividitur in sensitivum , & intellectualem , secundum quod bonum cognitione sensitiva , aut intellectuali cognoscitur. Insuper dividitur in amorem amicitiae , & concupiscentiae. Primus ille est , qui amicos constituit , & unus amicus alterum propter ipsum , aut ipsius bonum , amat. Posterior , quo alterum amat propter bonum proprium , quod sibi concupiscit. Prima amoris causa est bonum ; & quia pulchrum est aliqua species boni , pro secunda amoris causa assignatur. Tertia est mutua amantis , & amati similitudo. Quarta est amor ipse , quo quis alterum prosequitur. Quinta , Complexio , & temperamentum corporis. Amoris effectus sunt : Primus unio. Secundus ex primo derivatus est mutua inhæsiō amantis cum amato , & amati cum amante ; hæc potest fieri per cognitionem , seu apprehensionem , & per affectum , seu vim appetitivam. Ex inhæsiōe per apprehensionem , varii effectus physici sequuntur , v. g. infirmitas , languor , pallor , &c. Tertius est extasis. Quartus , zelus. Hic est duplex ; scilicet amicitie , qui absolute dicitur

ze-

zelus, & concupiscentiæ, qui zelotypia appellatur. Præter hos effectus amoris, alii à D. Thoma numerantur, videlicet, liquefactio, fruitio, languor, & fervor. Amor inordinatus plura remedia habet. Primum; ut incipienti inordinato amori resistatur. Secundum; cogitationem quamprimum ab objecto avertere, quod amorem inordinatum allicit, & alteri objecto honestè amabili applicare. Tertium; mentem rebus seriis occupare, ne torpeat otio. Quartum; mala, & damna, quæ ex amore inordinato promanere solent, perpendere. Ultimum remedium ipsumque supernaturale, est, ad Deum, & Sanctos ejus confugere, horumque amorem postulare.

DE ODIO, EJUSQUE CAUSIS, EFFECTIBUS, ET REMEDIIS.

CXXXI.

Odium sic rectè diffinitur: *Aversio à malo cognito ut tali.* Dividitur in sensitivum, & intellectuale, cujus diffinitiones, ex dictis de amore patent. Insuper in odium abominationis, & inimicitiae partitur. Primum illud est, quo aliquid detestatur precisè, quia in se malum est. Secundum, quo volumus alicui malum, eo quod ille nobis displiceat. Ejus causæ sunt. Prima malum verum, vel apparens. Secunda, amor oppositi aut contrarii. Tertia, invidia, qua bonum alienum malum nostrum estimamus. Quarta ira. Præter has causas communes, sunt alie particulares, ea scilicet, quæ molestiam pariunt, ut detractio, calumnia, &c. Et quæcumque causis amoris sunt opposita. Omnes effectus odii recensere judicatur pene impossibile; aliquos tamen referam. Primus, divisio animorum, atque voluntatum, & dissentio affectuum. Secundus, qui ex primo derivatur, in eo consistit, quod ex imaginatione acceptæ injuriæ, aut nocimenti, ita quandoquidem pascitur animus, ut nihil aliud cogitare permittat. Tertius malevolentia, invidia, tristitia, & gaudium. Et quia odium, ut plurimum, in his interioribus actibus non sistit, alii pessimi effectus ex eo nascuntur, ut convitia, calumniæ, detractioes, rixæ, vulnera, & mortes. Odii remedia sunt: Primum ut incipienti odio resistatur. Secundum, consideratio tenuitatis motivi, propter quod odio habemus. Tertium, foeditatem, feritatemque odii, vindictæ, & ultionis, rectè perpendere. Quartum, divinam bonitatem, mansuetudinem, amoremque immensum recordari. Quintum Domini N. J. Christi exemplum qui pro nobis inimicis atrocissima supplicia pertulit. Sextum, mala, quæ ex odio provenire solent, considerare.

DE DESIDERIO, ET FUGA.

CXXXII.

Desiderium; quod *cupiditas*, & *concupiscentia* appellari solet, est: *tendentia appetitus in bonum absens.* Quoniam autem passio debet alterationem causare in corpore, melius explicatur concupiscentiæ nomine. Hæc alia est naturalis, quæ tendit in bonum naturæ animalis congruum, alia non naturalis, quæ fertur in bonum prout per intellectum apprehensum, & à natura non requisitum. Primum remedium contra desideria inordinata est, statim ipsa reprimere, vel ea incipere non permit-

tere. Secundum, bonis desideriis assuescere, & iteratis affectibus timorem Domini optare, divinam gratiam, coelestem beatitudinem, virtutes, &c. concupiscere. Tertium, abeuntes cupiditates, eorumque exitus, & vanitatem considerare. Quartum, exacte mala perpendere, quæ ut plurimum comitantur, quæ in mundo diligere solent. Quintum, sibi persuadere nihil minus reperiri, quam, quod tanta aviditate quaeritur. Fuga diffinitur sic: *Passio appetitus concupiscibilis, qua animal refugit absolute malum absens.* Cum desiderium, & fuga, inter se opponantur, debent quoque causæ, & effectus desiderii, opponi causis, & effectibus fugæ; totque debent esse causæ, & effectus fugæ, quot sunt desiderii effectus, & causæ.

*DE DELECTATIONE, SEU GAUDIO, EJUSQUE
causis, effectibus, & remediis.*

CXXXIII.

Delectatio, prout est passio, sic diffinitur: *Motus appetitus sensitivi concupiscibilis, quo ipse in bono presenti per apprehensionem percepto conquiescit.* Dividitur delectatio in sensitivam, & rationalem. Dividitur insuper, in naturalem, & non naturalem. Prima est, quæ bene constitutis corporibus, vel animis convenit, naturamque bene ordinatam consequitur. Secunda, quæ ex aliqua corporis depravatione contingit. Aliter partitur delectatio in honestam, & turpem. Prior est, quæ honestam actionem sequitur. Posterior, quæ ex actione turpi oritur. Et quia non omnia ex equo omnibus placent, sed unicuique sua est tributa voluptas, alia est voluptas hominis, alia Leonis, &c. Alias divisiones rogatus exponam. Prima delectationis causa est bonum præsens, & possessum. Secunda, operatio illa, qua bonum conveniens ab animali possidetur. Tertia, mutatio, & varietas. Quarta benefacere, maxime amicis. Præter has, sunt aliæ delectationis causæ, nempe spes, memoria, tristitia, similitudo, & admiratio. Primus delectationis effectus est cordis dilatatio. Et dum hæc ob specialem exuberantiam exilit ad exteriora, & in verbis, aut factis sese exhibet, dicitur *jucunditas*; si autem in vultu, *hilaritas*. Secundus, sanitas corporis. Tertius, sitis, & incentivum, seu fomentum desiderii, quando bonum non possidetur perfecte. Quartus operationis perfectio. Quintus, rationis usum impedire, si delectationes sint corporeæ. Primum remedium contra illicitas delectationes est, sepe à licitis abstinere. Secundum attentè perpendere turpitudinem, anxietatem, & crudelem servitutem, à quibus inseparabilis est corporea delectatio. Tertium, mala, & misérias hujus vitæ, in quas, voluptates brevi mutari solent, considerare. Quartum, mala, quæ post mortem voluptates illas consequentur, advertere. Quintum, spiritualibus delectationibus assuescere, mentemque rerum coelestium contemplatione pascere.

DE TRISTITIA, EJUSQUE CAUSIS, EFFECTIBUS, REMEDIIS.

CXXXIV.

Tristitia, prout à dolore secernitur, sic à nobis diffinitur: *Dolor proveniens ex interiori apprehensione mali presentis.* Tristitia alia est interna, cum scilicet causa est in eo, qui tristatur; alia externa, dum

R

cau-

causa est extra eum , qui tristatur. Tristitia alia dicitur *maior*, qui est tristitia diuturna. Alia *invidia* , quæ est dolor de bono alterius. Alia *indignatio* , quæ est dolor , quod bona adsint indignis. Alia *miseria*, quæ est dolor de malo alterius , cum affectu opitulandi; Alia *acedia* , quæ est dolor tantus , ut exteriora membra immobilitèr , adeò ut homo maneat stupidus. Alia *anxietas* , seu *angustia*, quæ est dolor sic aggravans animum , ut non appareat aliquod refugium. Alia *agonia* , quæ est ultimus dolor hujus vitæ , mortem immediate præcedens. Alia *penitentia* , quæ est dolor de facto præterito. Prima tristitiæ causa est temperamentum melancholicum. Secunda , malum præsens. Tertia, desperatio de bono optato. Quarta dilatatio boni sperati. Quinta memoria mali perpetrati. Sexta , boni possessi amissio. Primus ejus effectus est nocumentum sanitatis. Secundus , operationis debilitatio. Tertius , somnus. Quartus, animi aggravatio. Quintus, fletus. Primum remedium , est delectatio. Secundum , sedulo vacare virtuti , fugere vitia , & animum è peccatis immunem servare. Tertium , perpendere bona , quæ ex hujus vitæ incommodis , & adversis , si æquo animo tolerantur, nobis obveniunt. Quartum , humanæ naturæ miseras considerare. Quintum rectè de malo judicare tristitiam afferente. Sextum, amicorum compassio. Septimum, aliquantulum flere. Octavum, somnus, & balnea.

DE SPEI, DESPERATIONE, ET AUDACIA.

CXXXV.

SPES, prout passio est, sic diffinitur: *Passio appetitus irascibilis circa bonum absens, arduum apprehensum ut possibile.* Spei causæ fere eadem sunt, quæ amoris, & desiderii. Aliquas tamen speciales habet; quarum prima est experientia. Secunda , experientiæ defectus impedimentorum. Tertia , juvenus. Idem dicimus de effectibus. Speciales tamen sunt isti. Primus, operationem perficere, ipsamque expeditiorem reddere. Secundus, quandam firmitatem, & certitudinem, contra diversos casus hujus vitæ, diversaque pericula causare. Si spes vana ex objecto proveniat, ejus est remedium sibi persuadere, omnia bona vana, inutilia, aut noxia, causas esse, ex quibus innumera mala hominibus accidunt, ut anxietates, labores, &c. Si autem ex subiecto proveniat, spem juniorum, & senum coarguere sufficiat, ejusque vanitatem, maximè in spectatione longioris vitæ, ostendere. Si tandem vanitas ex ipsa spe humana proveniat, spes Christiana ejus est remedium. Desperatio sic explicatur: *Passio appetitus irascibilis, qua ipse à boni futuri consecutione, aestimata impossibili, desistit, aut recedit.* Quoniam autem spes, & desperatio opponuntur, causæ, & effectus desperationis, causis, & effectibus spei sunt oppositæ. Præcipuum desperationis remedium est, animum usque ad finem firmare. Audacia spei veluti famula, sic diffinitur: *Passio appetitus irascibilis, qua neglecto imminenti periculo, opus difficile aggredimur; apprehensum tamen ut eluctabile, & cui pares nos judicamus.* Prima audaciæ causa est spes. Secunda major cordis caliditas; & propter hoc, vini amatores audaciores fiunt, sicut & parvum cor habentes. Tertia

tia, experientiae defectus. Primus audaciae effectus est tremor. Secundus, audacem in pericula praecipitare, & velociter, atque ardentem ad ipsa in principio impellere. Tertius, bona sui aestimatio, si res prospere succedat; si secus indignatio, & ira.

DE NATURA, CAUSIS, EFFECTIBUS, ET REMEDIIS TIMORIS.
CXXXVI.

Timor est: *Passio appetitus irascibilis orta ex imaginatione mali ardui imminentis eluctabilis.* Dividitur timor in sensitivum, & rationalem. Insuper dividitur in segnitiam, cum aliquis refugit operari propter timorem laboris excedentis; erubescenciam, dum timetur turpitudine in actu patrandi, verecundiam dum timetur infamia ob actum commissum, admirationem, cum aliquod malum consideratur, cuius exitus non valet percipi, & stuporem, cum repente malum ineluctabile aestimatur. Prima timoris causa est, malum futurum. Secunda, amor boni oppositi. Tertia scelerata conscientia. Quarta defectus. Quinta, frigidius, & mollius temperamentum. Primus timoris effectus est sanguinis & spirituum ad interiora contractio. Secundus, pallor in vultu, & tremor in membris. Ex his alii sequuntur, scilicet sitis, superfluitatum emissio, solutioque ventris. Sunt praeterea alii, scilicet, trepidatio, quae est magnus tremor, ita ut tremens vix possit subsistere; horror, in quo asperitas pilorum, & cutis, per totum corpus efficitur à calore ad interiora recurrente. Ex quo sequitur membrorum percussio, quae si est magna dicitur consternatio, & etiam canities è timore subitaneo. Primum timoris remedium est, parum firmam fidem de rebus futuris concipere. Secundum, rectè judicare de malo timorem causante; Tertium attente considerare alterius seculi mala. Quartum, omnem spem in Deo collocare.

DE IRAE NATURA, SPECIEBUS, CAUSIS, EFFECTIBUS, ET REMEDIIS.
CXXXVII.

IRA à verbo eo ducit originem; quoniam qui irascitur, extra se quodammodo ire videtur. Diffinitur ergo: *Passio appetitus irascibilis, cum accessione sanguinis ad cor, qua insurgimus in eum, qui est causa mali.* Sicut autem triplex est iratorum genus, alii acuti, qui facile irascuntur, & facile sedantur, alii acerbi, qui diu irati manent, alii infensi, qui numquam sedantur, nisi post acceptam vindictam, ita alia est species irae, quae vocatur *fel*, alia *mania*, & *furor* alia. Causae irae generales sunt: prima, malum injuste illatum, irati lesivum, aut alterius ad iratum pertinentis. Secunda, despectio, aut parvipendium. Tertia defectus rei necessariae, vel desideratae. Quarta, humor biliosus, & cholericus. Primus irae effectus est delectatio ex vindicta resultans. Secundus, cordis effervescencia. Tertius, qui ex secundo nascitur, in variis irae signis consistit, in partibus, & membris corporis apparentibus, cuiusmodi sunt cordis palpitatio, corporis tremor, praepeditas linguae, &c. Quartus ex eadem effervescencia derivatus, est rationis perturbatio, & confusio. Quintus latius se extendit, & sepe integris civitatibus, provinciis, & regnis necem affert. Remedia ad iram aliorum in nos mitigandam sunt:

Pri-

Primum, erratum humiliter fateri. Secundum ab irato declinare, servare silentium, nec illi ullo pacto resistere. Tertium, pro viribus satagere, ut ab irato removeatur suspicio ejus, quod ad iram commovet. Primum remedium iræ nostræ est primos ejus igniculos extinguere. Secundum, sibi persuadere injuriam, quæ iram commovet, multò minorem esse, quam appareat. Tertium, ut paululum sistamus, quando ira corripimur. Quartum, considerare conditionem, voluntatemque injuriam inferentium. Quintum perpendere mala, quæ iram, vindictamque sequuntur. Sextum, sese in speculo aspicere. Septimum, iracundorum vitare consortium. Octavum, mansuetorum sibi exempla proponere.

DE MORALI OECONOMICA.

CXXXVIII.

Quid œconomica ad homines moraliter instituendos conducat, satis ipsa experientia demonstrat; ejus namque defectum totus penè luget Orbis. Est itaque œconomica scientia, quæ de regenda domo, seu familia, leges tradit; quapropter solet appellari *domestica*. Ejus finis est directio, & educatio familiæ, licet tandem in felicitatem, & bonum familiæ tanquam ultimum finem feratur. Igitur ejus objectum speciale est domus, aut familia rectè dirigenda, & educanda. Familia autem est quædam societas. Hæc sic diffiniri potest: *Plurium ad opus quoddam commune conjunctio*. Societas igitur reperitur in apibus, vespiis, formicis, & aliis, non minus, ac in hominibus. Humana societas sic diffinitur: *Cetus hominum communis alicujus boni participatione devinctus*. Dividitur in generalem, & specialem, ecclesiasticam, & secularem. Hæc, de qua solum hic loquimur, in familiam, vicum, & civitatem partitur. Familia diffinitur: *Societas secundum naturam instituta ad quotidianum usum*. Vicus autem sic: *Multarum Familiarum societas ad usum quotidianum instituta*. Familia perfecta in tres societates dividitur, scilicet, in Gamicā, Patricā, & despoticā.

DE SOCIETATE GAMICA.

CXXXIX.

Societas gamica, quæ inter maritum, & uxorem reperitur, *conjugalis* appellari solet, quia est quædam conjugatio, seu duorum conjunctio, ad legitimam proles procreationem, atque educationem, & domesticam vitam; solet etiam appellari *matrimonium* quasi *matris munium*, vel quasi *matrem monens*. Conjugium diffiniri potest sic: *Legitima conjunctio viri, & uxoris ad honestam liberorum procreationem*. Hujus causa finalis, est legitima liberorum generatio, ad speciei, & nominis conservationem procurandam. Causa formalis est legitimus conjugum consensus. Causa materialis sunt vir, & mulier. causa conjugii efficiens, est Deus. Non debent juniores, neque ætate proveciores nubere. Neque debent esse conjuges ætatis nimium discrepantis. Quamvis in tempore assignando pro viris, & feminis, discrepent Authores, probabilius judico tempus magis opportunum pro viris esse à vigesimo quinto ad trigessimum primum, pro feminis autem à decimo octavo ad vigesimum primum. Periculosè ducitur uxor, quæ de ingenio, & scientia gloriatur. Debet conjux conjugem ejusdem

re-

religionis feligere, & fortis non multum disparis in bonis familie, & fortune. Necesse est ut feligatur conjux ex probis parentibus, & in quo sint bona fortune corporis, & animi; verum bona animi preferenda sunt bonis fortune. Non debet quoque conjux duci, cujus mores non sint perspecti. Primum conjugum officium est, honestè se mutuo amare. Debent etiam perpetuam sibi servare fidem, perpetuumque auxilium, & solatium. Debent quoque Mariti imperare, & uxores perfectè obedire. Non tamen debent illas ut ancillas habere. Hinc; debent eis proportionatum ornatum permittere, earumque consilia non contemnere, licet cautè debeant ambulare. Debent Conjuges indissolubilem vitæ societatem ducere. Ex his adversus Platonem, & alios, mulierum communio- nem non esse convenientiorem, imò perniciosissimam, propugno. Simi- litér, ut maximum inconveniens reputo, unum virum ~~plures~~ habere uxores, ut nunc apud Turcas contingit. Propter hoc non convenit, uxorem unam plures habere viros.

DE SOCIETATE PATRICA.

CXL.

QUoniam patrica Societas inter parentes, & liberos reperitur, quid illorum unusquisque debeat agere, delibare oportet. Cum autem parentes liberis dent esse, eorum nutritionem, educationem, & collocationem tenentur satagere; neque foetus mutilos excipias. Eos exponere non licet. Debent Matres per se foetus suos lactare, si possint. Filii filiabus sunt præferendi. Debent parentes ita educare filios, ut sint reipublicæ utiles, attamen naturalis educatio ad matrem spectat; civilis autem ad patrem attinet. Non est conveniens pueros bibere vinum, neque nutriri mollitér, neque ab omni fletu impediri. A quinto anno ad septimum debent liberi, videndis, & amandis illis exercitationibus honestis, quibus aliquando sunt vacaturi, assuefieri. Reliquum vero ætatis usque ad vigessimum primum annum debent actionibus, studiisque vacare liberi, quibus tandè reipublicæ utiles sint futuri. Publica liberorum institutio in pluribus privatæ præstat. Liberi amorem, cultum, & obedientiam parentibus debent. Debent quoque parentibus in angustiis constitutis pro viribus opitulari. Quodcumque enim filii parentibus officium exhibeant, nusquam tamen par pari reddere valent.

DE SOCIETATE DESPOTICA.

CXLI.

CUM despótica societas inter dominos, & servos sit versata, quid sit libertas, quidve servitus, scire oportet. Libertas igitur civilis sic cum Justiniano diffinitur: *Naturalis facultas ejus, quod cuique facere licet, nisi quod vi aut jure prohibetur*. Unde civilis servitus per oppositum diffiniri debet, *subjectio alieno Dominio, qua fit ut aliquis facere non possit, quod vult, etiam ea quæ secundum se licita sunt*; Strictius autem sic: *constitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subjicitur*. Servitus alia est voluntaria, alia legalis, alia naturalis. Nulli dubium esse poterit voluntariam servitutem esse justam, sicut & legalem:

at nulli sunt homines ex natura sua servi, quantumvis barbari, viribusque corporis præditi. Debent domini erga servos ita se gerere, ut non patiantur eos otiosos; erratorum poenas suaviter debent repetere; necessaria ad vitam, vestitum, & ad laborum præmium, suppeditare debent. Turpe autem dominis erit, servos dolo, & vafriis artibus furripere. Non possunt Domini servos ad mortem punire. Servi Dominis honorem, obedientiam, observantiam, timorem, & fidelitatem debent. Varias divisiones servorum, & servitutis referam.

D E K T H E T I C A.

CXLII.

Sicut unaquæque artium suis instrumentis eget, ad opera artificialia rectè efficienda, ita Oeconomica sua instrumenta habet. Hæc alia sunt animata, ut ~~hæc~~, alia inanimata, ut possessiones, quibus eget familia ad sui conservationem, & præmotionem. Disciplina igitur, quæ circa bona illa externa inanimata occupatur ab Aristotele, *Kthetica*, sive ars possessiva appellatur. Diffiniri potest sic: *Facultas querendi, conservandi, administrandi, & amplificandi possessiones.* Divitiæ, quæ sunt **medium** amplificandi possessiones sic à Xenophonte diffiniuntur: *Ea quæ unicuique utilia sunt ad vitam.* Dividuntur in mobiles, & immobiles; insuper in naturales, & artificiales. Naturales tamen longè magis propriè sunt divitiæ, quam artificiales. Magnum Reipublicæ inconveniens foret, si bona essent communia. Imò, nec bonorum æqualitas Reipublicæ congruit. Administratio familiæ, quantum ad bona externa, ut prædia, &c. ad patremfamilias attinet; quantum ad bona interna ad uxorem spectat. In ditioribus familiis opus est servis; quibus paterfamilias debet exemplo prælucere. In lautissimis, & nobilissimis familiis, procuratore, qui cæteris servis præsit, & invigilet. Plura alia monita, & alias Ktheticæ divisiones audies, si rogas.

D E M O R A L I P O L I T I C A, U B I D E P O P U L O, C I V I -
tate, Cive, Magistratu, & Judice.

CXLIII.

Politica propriè accepta diffiniri potest sic: *Disciplina, quæ circa Civitatem, aut Rempublicam administrandam versatur.* Objectum politicæ est civitas; aut Respublica, sumpta pro toto aliquo ex Civibus, & ordinatione conflato. Causa Reipublicæ efficiens suprema est Deus Op. max. causa secunda est ejus Fundator. Causa ejus finalis proxima, est recta constitutio, & administratio Reipublicæ. Ultima, est publica honestas, & civium beata vita. Ejus causa formalis, est recta ordinatio. Causa materialis proxima est totus populus per leges Reipublicæ ordinabilis. Populus strictè sumptus non pro viliori civium parte, sed pro collocatione omnium civium sub ejusdem Reipublicæ legibus viventium, accipitur, sicut, & civitas. Civitas aut Respublica nobilis sub se continet Urbes, oppida, & pagos. Pagus sic diffinitur: *Collectio villarum propè se invicem extructarum ad majorem securitatem, & societatem.* Civis, non est qui ex cive, aut civibus nascitur, sed qui immunitatibus Civitatis fruitur. Dividitur in originarium, & assumptum. Ex civibus alii imperant, obe-

obediunt alii. Principes , & rerumpublicarum moderatores, ita sunt moderatores civium , & arbitri rerum , ut etiam tutores sint , & administri. Sunt in civitatibus viri quidam , qui claritate aliis præcellunt *nobilesque* dicuntur. Nobiles alii suæ nobilitatis sunt authores , alii à parentibus simul cum sanguine transmissam acceperunt. Hi soli sunt strictè nobiles. Hinc diffinitur nobilitas à Philosopho , *Claritas majorum*. Non debere nobiles eos , qui nobiles non sunt , contemnere , ratio naturalis dicitur. Magistratus à Judice differt in eo , quod Magistratus administrationem publicam sibi à Republica commissam , habere debet ; non tamen Judex. Ad Judicem spectat unicuique , quod suum est , secundum allegata , & probata , reddere. Si Judex aliquem esse innocentem sciat , qui tamen à falsis testibus convincitur , ad exemplum Danielis , debet diligentius examinare testes , ut occasionem , & modum liberandi innocentem , inveniat ; si hoc non ita contingat, innocentem judicandum superiori relinquere debet. In casu autem , quod hoc non possit fieri, debet judicare secundum allegata , & probata , & eum damnare , quem scientia privata cognoscit esse innocentem.

DE REIPUBLICÆ PROPRIETATIBUS , ET DIVISIONE.

CXLIV.

Prima Reipublicæ proprietas, est omnium bonorum copia ; ad quod sunt necessaria in Republica, sex hominum genera; nimirum Agricolaë , Artifices , Milites , Divites , Sacerdotes , & Judices. Secunda proprietas , est potestas resistendi hostibus. Tertia est solatium ex communi societate proveniens. Respublica ex Divisione Politicæ , & Regiminis est triplex , sicut & publicum Regimen scilicet Monarchicum , Aristocraticum , & Democraticum. Monarchia est regimen , in quo unus tantum imperat ; Aristocratia , in quo imperant soli nobiles. Democratia , in quo rerum summa est penes populum. Monarchia subdividitur in hæreditariam , & electivam. Hæreditaria in Gynecocratiam , in qua deficiente viro fæmina imperat , & in Androcratiam , in qua numquam fæminæ succedunt. Monarchia , etiam secundum utilitatem , Aristocratia , & Democratia , est præstantior. Pariter etiam Monarchia hæreditaria (sicut Rex) præferenda est Monarchiæ (& Regi) electivæ. Similiter , Gynecocratia Andocratia præfertur.

DE FELICITATE POLITICA.

CXLV.

Politica fælicitas nulla particulari causa contenta , plura optat , ex quibus , si unam excipias , amplius non manet. Hujusmodi sunt Religio , idoneus , & bonus Princeps , Magistratum invicta æquitas , artium liberalium splendor , ac cultus , devotus populi erga Principem animus , atque rerum omnium abundans copia. In Dei cognitione , & ipsius cultu , religionis summa est sita. Aliquam religionem ad publicam fælicitatem esse necessariam , non dubites , hæcque debet esse vera. Erraverunt igitur Machiavelistæ , qui , nihil interesse utrum subditi religionem veram , vel falsam habeant , dummodò de ea sint persuasi , asserbant ; etc.

etenim sine vera religione , & absque veri Dei cultu , tantum fœlicitas apparens haberi potest. Respublica sine bono Principe , tristem cadaveris figuram adumbrat. Est namque Princeps Reipublicæ anima. Ad magistratum attinet leges curandas servare ; quo deficiente, fœlicitas corrumpitur. Tamen cum nulla sit fœlicitas absque virtute , ad hanc artium, ac litterarum splendor , ac cultus maximè confert. Nulla paritèr est fœlicitas cum egestate.

DE POLEMICA, SIVE MILITARI POLITICA.

CXLVI.

Polemica diffinitur : *Disciplina , quæ circa bellum rectè moralitèr gerendum occupatur.* Bellum diffinitur ita : *Pugna adversus homines hostes.* Dividitur in publicum , seu generale , & in particulare , seu privatum. Primum , quod propriè dicitur bellum , est : *Pugna unius reipublicæ , vel unius principis , adversus aliam rempublicam , vel principem.* Materialis causa belli est princeps debellandus , sive respublica debellanda. Efficiens , respublica , sive princeps bellum gerens. Instrumentalis, milites. Finalis pax. Dividitur etiam bellum in defensivum , & aggressivum. Bellum defensivum esse licitum , in dubium verti non potest. Bellum aggressivum , aliquando , quando namque adest causa justa , & pariter intentio. Stratagematum duplex est genus ; quædam , quæ sunt à viro prudenti eluctabilia , & *insidia* vocari solent , quædam ineluctabilia. Stratagemata primi generis in bello licita sunt , illicitum tamen est stratagematibus secundi generis uti , quæ nempe sunt moralitèr ineluctabilia : Igitur in bello servanda est fides hostibus. Rursus dividitur bellum in externum , seu *hostile* , & internum , seu *civile*. Civile bellum diffinitur : *Arma subditorum contra principem mota, seu inter sese.* Hoc duas habet causas, scilicet factionem , & seditionem. Factio diffinitur : *Paucorum , vel plurium inter se convenientia , & cum aliis dissensus.* Seditio sic : *Multitudinis in principem , aut magistratus subitus motus.* Duellum , quod est quasi *duorum bellum* , causa publici boni est licitum ; attamen auctoritate privata illicitum est.

Vt. Fr. Franciscus Vidál , Præsentatus,
& Studiorum Regens.

Vt. Dr. D. Josephus Ximenez Lozano,
Canonicus , & Univers. Rect. Int.

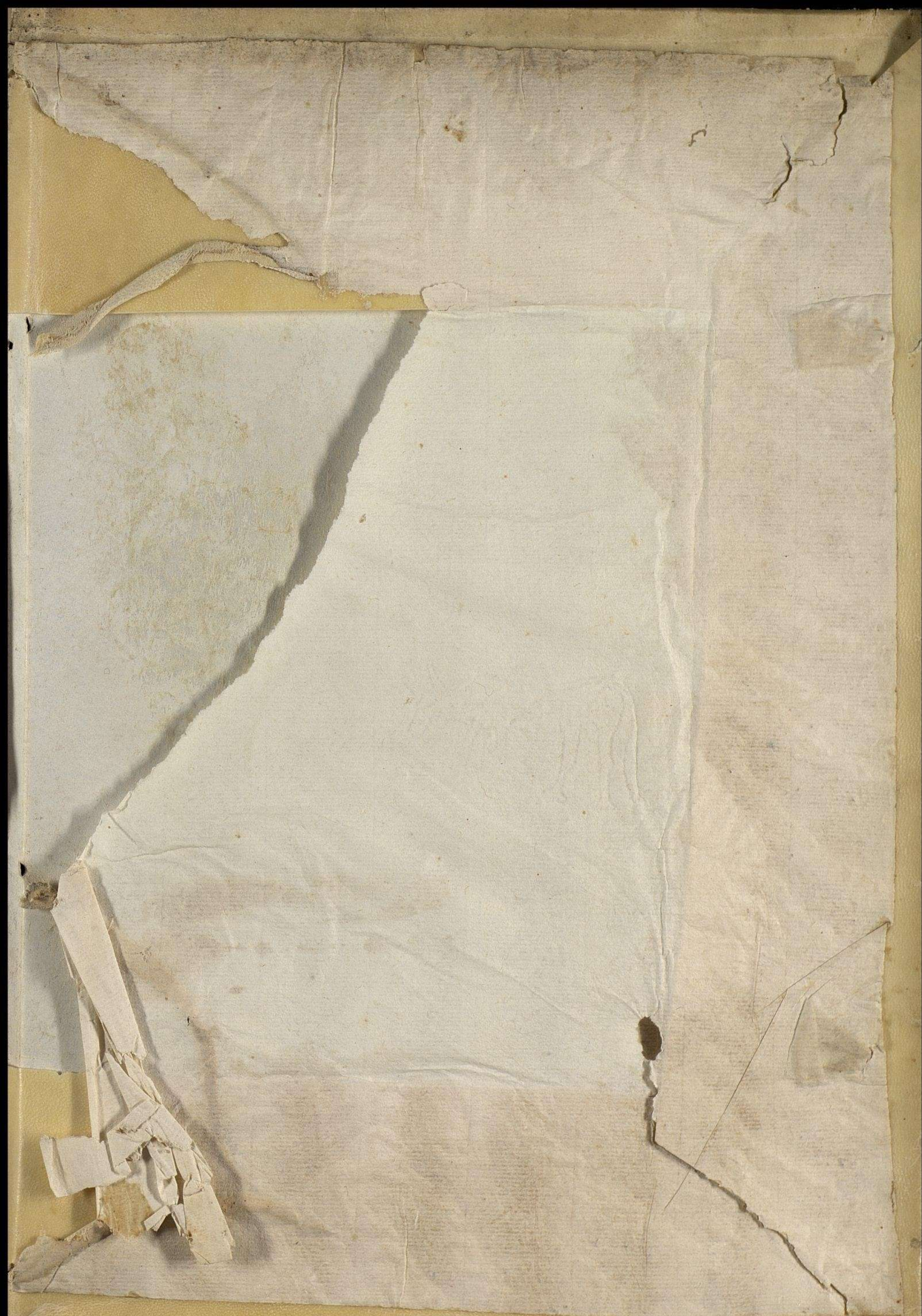
Imprimatur:
D. Thomàs Ximenez de Yblusqueta,

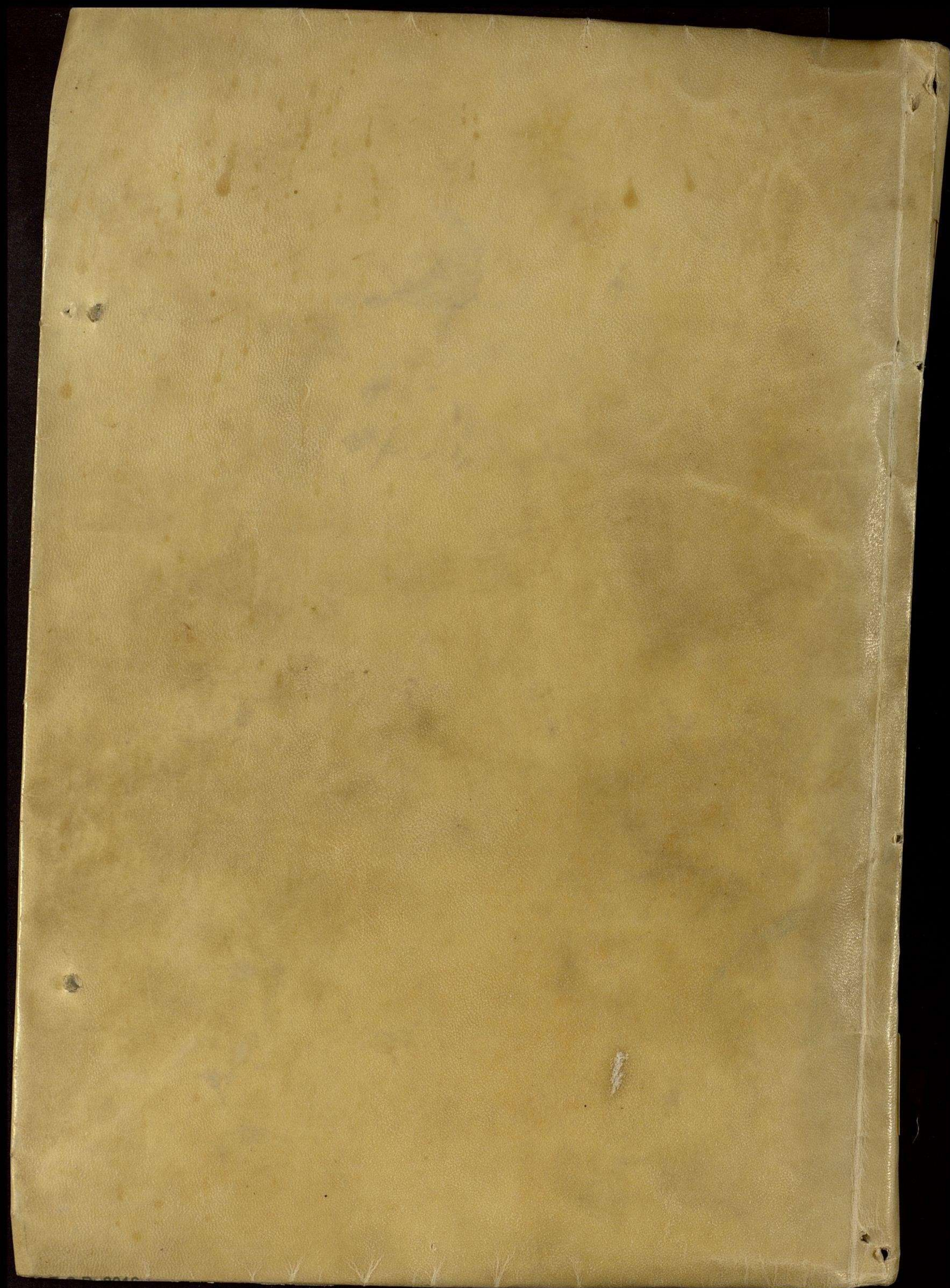
Pag.	Lin.	ERRORES	CORRECTI
2.	30.	evidentur	evidenter.
4.	14.	ultram.	utram.
6.	24.	firmutn.	firmum.
6.	36.	iliud	illud.
7.	9.	præferre.	perferre.
7.	24.	au.	aut.
7.	26.	probando non tamen refel- lendo	refellendo
8.	26.	non tamen probando.	
11.	26.	ut non sit	aut non sit.
13.	2.	abstrahetur.	abstrahatur.
18.	26.	importatis.	importatæ.
18.	27.	crædicati.	prædicati.
19.	10.	ontrarietate.	contrarietate
22.	21.	suprficiem.	superficiem.
23.	28.	sublimoribus	sublimioribus.
25.	25.	præscindes.	præscindens.
30.	43.	diffinitionem.	diffinitionem.
32.	17.	nulum	nullum.
33.	4.	opparet.	apparet.
33.	35.	perspigua.	perspicua.
34.	6.	imperceptibiles.	imperceptibiles.
34.	34.	probabitèr	probabilitèr.
35.	25.	tertium	tertium.
35.	35.	ingrens.	ingruens.
37.	17.	subsaltans	subsaltans.
38.	22.	restinguit.	extinguit.
39.	16.	mutatio	mutatio.
40.	19.	majori.	majori.
40.	27.	miscibilium.	miscibilium
41.	34.	formaliaer	formaliter.
46.	10.	lucen	lucem.
46.	14.	vderetur	videretur.
49.	25.	Leusipius	Leucippus.
51.	6.	sensationen	sensationem.
53.	28.	materialem	materiale.
54.	33.	concensu	consensu.
59.	8.	phycsiè	physicè.
61.	41.	matetiali	materiali.
64.	8.	circò	circo.
65.	37.	remedinum	remedium.
71.	31.	afuscere	afuescere.
72.	4.	monarichiæ	monarchiæ.
		curandas servare.	servandas curare.

Tag.	Lin.	ERRORS	CORRECTIONS
1	30	...	...
2	12	...	...
3	14	...	...
4	20	...	...
5	9	...	...
6	21	...	...
7	20	...	...
8	20	...	...
9	20	...	...
10	20	...	...
11	20	...	...
12	20	...	...
13	20	...	...
14	20	...	...
15	20	...	...
16	20	...	...
17	20	...	...
18	20	...	...
19	20	...	...
20	20	...	...
21	20	...	...
22	20	...	...
23	20	...	...
24	20	...	...
25	20	...	...
26	20	...	...
27	20	...	...
28	20	...	...
29	20	...	...
30	20	...	...
31	20	...	...
32	20	...	...
33	20	...	...
34	20	...	...
35	20	...	...
36	20	...	...
37	20	...	...
38	20	...	...
39	20	...	...
40	20	...	...
41	20	...	...
42	20	...	...
43	20	...	...
44	20	...	...
45	20	...	...
46	20	...	...
47	20	...	...
48	20	...	...
49	20	...	...
50	20	...	...
51	20	...	...
52	20	...	...
53	20	...	...
54	20	...	...
55	20	...	...
56	20	...	...
57	20	...	...
58	20	...	...
59	20	...	...
60	20	...	...
61	20	...	...
62	20	...	...
63	20	...	...
64	20	...	...
65	20	...	...
66	20	...	...
67	20	...	...
68	20	...	...
69	20	...	...
70	20	...	...
71	20	...	...
72	20	...	...

THESES

ORCEL.

PRÆD.

COLLEG.

17.723